

শিবশৰ্মা আৰু দীন দ্বিজকৃত

মাধৱ-জুলোচনা

সম্পাদনা :—

ডঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা

ডঃ প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী

প্রকাশক—

নিউ বুক ষ্টেল
গুৱাহাটী

একমাত্র পরিবেশক

নিউ বুক ষ্টেল
পানবজাৰ, গুৱাহাটী

মুদ্রাকৰ—

মুকুল প্রিন্টিং ওয়ার্কছ
পানবজাৰ, গুৱাহাটী।

১ম প্রকাশ

ডিচেম্বৰ ১৯৬০

সর্বস্বত্ব সংৰক্ষিত]

[বেচ ছটকা মাথোন।

গ্ৰন্থ পৰিচয়

প্ৰাচীন অসমীয়া প্ৰণয় কাব্য কেইখনৰ ভিতৰত মাধৱ-
মূলেন্চন। নামৰ কাব্যখনৰ কাহিনীটো বৰ আমোদজনক ।
মূলতঃ এইটো এটা পৌৰাণিক আখ্যান । পদ্মপুৰাণৰ উত্তৰাখণ্ডৰ
পৰিশিষ্ট স্বৰূপ “ক্ৰিয়াযোগসাৰ”ৰ ৫ম অধ্যায়ত গঙ্গাসাগৰ
সঙ্গমত স্নান কৰাৰ ফল প্ৰদৰ্শন প্ৰসঙ্গত এই মনোৰম আখ্যানটো
বৰ্ণনা কৰিছে । কাহিনীটোৰ এই পৰ্য্যন্ত তিনিটা পুৰণি
অনুবাদ পোৱা গৈছে । এটা অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকিত
(Vol II, part II) সন্নিবিষ্ট হোৱা দীন দ্বিজৰ দ্বাৰা
ৰচিত । এই দীন দ্বিজক শঙ্খচূড়ৰ নামৰ এখন সংস্কৃত নাটকো
ৰচনা কৰিছিল । দ্বিতীয় অনুবাদটো দক্ষিণপাট সত্ৰৰ
অধিকাৰ ৱৰিষ্কুদেৱ গোস্বামীৰ ক্ৰিয়াযোগসাৰ গ্ৰন্থৰ অন্তৰ্ভুক্ত ।
এই পুথি বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগত আছে ।
তৃতীয়টো এই প্ৰৱন্ধ লেখকে ৱসৰ্বেশ্বৰ কটকীৰ দ্বৰত থকা
সান্নিহিহি পুথিৰ পাতৰ মাজৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰে । অনুবাদকৰ
নাম অজ্ঞাত, কিন্তু আগৰ দুটা অনুবাদৰ পৰা ই সম্পূৰ্ণ পৃথক ।
‘অভীষ্ট পুৰাণ’ নামৰ এই অনুবাদৰে অন্য এটা পাঠ ডক্টৰ
প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ হাতত পোৱা গৈছে । এই পাঠত কাহি-
নীটোৰ বক্তা শিৱ শৰ্ম্মা বুলি উল্লেখ কৰিছে । সম্ভৱতঃ শিৱ

শৰ্ম্মা অনুবাদকৰ নানাবে । এই পাঠটোকেই সম্পূৰ্ণ অ'দৰ্শ হিচাবে লোৱা হৈছে ।

মূল পদ্যপুৰাণৰ অন্তৰ্গত ক্ৰিয়া-যোগসাৰণ পৰা আখ্যানটো মনোৰম, যদিও বৰ বিশদ নহয় । অসমীয়া অনুবাদকে উক্ত আখ্যানকে এহলাই এখন সৰু কাব্যত পৰিণত কৰিছে, গঙ্গা-সাগৰ-সঙ্গমত স্নান কৰাৰ ফল প্ৰদৰ্শন কৰাৰ উদ্দেশ্যে মূল পুৰাণত এই কাহিনী সন্নিবিষ্ট হৈছে যদিও, ধৰ্ম্মনীতিয়ে ইয়াৰ কাব্যগত সৌন্দৰ্য্য নষ্ট কৰিব পৰা নাই, বৰং যি উদ্দেশ্যে এই কাহিনী ৰচিত হৈছিল আখ্যানৰ বৈচিত্ৰ্যই সেই উদ্দেশ্যকে অম্পষ্ট কৰি পেলাইছে । জাৰ্মান পণ্ডিত ডাঃ উইণ্টাৰনট্চে তেখেতৰ ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ প্ৰথম খণ্ডত কাহিনীটো সম্পৰ্কে এই দৰে লিখিছে :

“In evidence of the fact that the fulfilment of all possible desires can be attained by worshipping Visnu on the bank of the Ganges, many silly stories are told, but also the beautiful love story of Madhava and Sulocana”

(P. 544)

বিষ্ণুদেৱ গোস্বামীৰ দ্বাৰা অনুদিত ক্ৰিয়াযোগসাৰণ অন্তৰ্ভুক্ত মাধৱ-সুলোচনা আখ্যানটো মূলৰ অনুগামী, ইয়াত অনুবাদকৰ কল্পনাই বহু সানিবলৈ বৰ চেষ্টা কৰা নাই ।

অনহাতে অজ্ঞাত অনুবাদকৰ (শিৱ শৰ্মা ?) তৃতীয় অনুবাদটোত মূলৰ ছাঁটো পোৱা যায়। কাহিনীটোৰ জকাটোতে পূৰ্বৰ, বাকী সকলো অনুবাদকৰ নিজা। কিন্তু মাজিঙা উচ্চ কল্পনাৰ পৰিচয় এই অনুবাদকে দিব পৰা নাই, ঠায়ে ঠায়ে চন্দ ভক্ত আৰু কৰুণ বা গদাগন্ধী হৈছে, আৰু ঠায়ে ঠায়ে বৰ্ণনাই শ্লীলতাৰ সান্নাও চেনাই গৈছে। দুয়োফুল বন্ধা কবি অৰ্থাৎ এহাতে মূলৰ সৌন্দৰ্য্যপূৰ্ণ বৰ্ণনাখিনি অব্যাহত ৰাখি আৰু অনহাতে স্থান বিশেষে নিজা বহন সানি কাব্যখন মনোগ্রাহী কৰি তুলিছে দীন দ্বিজই। *

মাধব-সুলোচনা আখ্যানটোৰ এটি অতি চমু পৰিচয় দিয়া হল।

বিক্ৰমদেৱ বজাৰ একমাত্ৰ পুতেক মাধৱ ৰূপত কামদয়, গুণত বৃহস্পতি সদৃশ। এদিন কোৱৰে মৃগয়া কৰিবলৈ গৈ এখন সৰোবৰত এজনী সুন্দৰী যুৱতীয়ে স্নান কৰি থকা দেখা পাই বিভোল হৈ প্ৰণয় প্ৰাৰ্থনা কৰে। সেই যুৱতীয়ে কোৱক প্ৰবোধ দি ৰয় যে তেওঁ সুলোচনা নামৰ ৰাজকুমাৰীৰ দাসীহে, ৰাজকুমাৰীৰ ৰূপ-গুণৰ শতাংশৰ একাংশও তেওঁৰ নাই। গতিকে অমৃতক ত্যাগ কৰি খাবি পানী খাবলৈ যোৱা যেনে সুলোচনাৰ পৰিৱৰ্ত্তে তেওঁৰ দাসী চন্দ্ৰকলাক অভিলাষ কৰাও তেনে। কোৱৰে চন্দ্ৰকলাৰ পৰা সুলোচনাৰ সকলো সন্তোদ লয় আৰু সুলোচনাৰ কাষলৈ কি উপায়েৰেনো যাব পাৰি তাকো সুখি-পুছি লয়।

(১) পদ্মপুৰাণ, বজাৰাসী সংস্কৰণ।

কৌৱৰ নগৰলৈ উত্ততি আহি ঘোৰাশালৰ পৰা ভদ্ৰশ্ৰবা নামৰ এটা আকাশগামী ঘোৰাৰ পিঠিত উঠি আৰু প্ৰচেষ্টে নামে এটা ভূতা লগত লৈ চক্ৰকলাই নিৰ্দেশ দিয়া মতে স্থলোচনাৰ নগৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰে। কৌৱৰক উকুৱাই নি ভদ্ৰশ্ৰবাই স্থলোচনাৰ পুৰীত নমাই দিয়ে। কৌৱৰে গন্ধিনী (অসমীয়া অজ্ঞানবাদত গন্ধিনী) নামৰ মালিনীৰ ঘৰত আশ্ৰয় লয়গৈ আৰু নানা মধুৰ কথাবে মালিনীক নিজৰ ফলীয়া কৰি লয়। কৌৱৰে পাচদিনা বাতিপুৱা এধাৰ ফুলৰ মালা গাঁথিলে আৰু ফুলৰ পাহীত আত্ম-পৰিচয় দি স্থলোচনাৰ প্ৰতি তেওঁৰ আসক্তি জ্ঞাপন কৰি এখন চিঠি লেখিলে। মালিনীয়ে সেই ফুলৰ মালা মাধৱৰ এটা আঙঠী সহ নি কুমাৰীক সম্বৰ্পণে অৰ্পণ কৰিলে। কুমাৰীয়ে মালা, আঙঠী আৰু ফুলৰ পাহীত লেখি পঠোৱা চিঠি পঢ়ি কৌৱৰত মন সমৰ্পণ কৰিলে আৰু সেইমতে মালিনীৰ যোগেদি কৌৱৰক সকলো কণা জনালে। এই দৰে চিঠিৰ যোগেদি ভাৱৰ আদান প্ৰদান চলিল। এদিন মালিনীৰ লগত কুৰ্ব্বী আহি কৌৱৰক লগ ধৰি জনালে যে তেওঁৰ পিতৃ বজা গুণাকৰে ত্ৰিবিধৰ বজাৰ পুতেক বিদ্যাধৰৰ লগত তেওঁৰ বিবাহৰ দিন স্থিৰ কৰিছে। গতিকে বিবাহৰ দিনা হোমৰ শুৰিব পৰা তেওঁক যেন মাধৱে হৰণ কৰি নি অবাঞ্ছিত বিবাহৰ পৰা বক্ষা কৰে।

বিবাহৰ বাতি মাধৱ শুই থাকোতেই প্ৰচেষ্টে (২) নামৰ

(২) প্ৰচেষ্টে অসমীয়া অজ্ঞানবাদত প্ৰচেষ্টা হৈছে

লগ্নৱাটোৱে ভদ্ৰশ্ৰাবা ঘোৰাৰ ওপৰত উঠি বিবাহ মণ্ডপৰ পৰা
 সুলোচনাক হৰণ কৰে। কিছু দূৰ যোৱাৰ পাছতহে কুমাৰীয়ে
 ধূৰ্ত্ত প্ৰচেষ্টক চিনিব পাৰে। কুমাৰীয়ে মধুৰ বাক্যেৰে হাৰিব
 পৰা ফল-ফুল আহৰণ কৰি আনিবলৈ তাক পঠাই দি সেই
 ঠাইৰ পৰা ভদ্ৰশ্ৰাবাৰ নিষ্ঠিত উঠি পলায়ন কৰে। কুমাৰী গৈ
 গঙ্গাসাগৰ-সঙ্গম স্থলৰ বজা সুষেণৰ নগৰত উপস্থিত হৈ পুৰুষ-
 বেষণত নিজকে এজন ৰাজকোঁৱৰ বুলি পৰিচয় দি বজাৰ ঘৰত
 আশ্ৰয় লয়। এদিন সেই ৰাজ্যত এটা বনৰীয়া গড় ওলাই
 উপদ্ৰৱ কৰাত সুষেণ ৰজাই ৰাজকোঁৱৰ-বেশী সুলোচনাক গড়টো
 বধ কৰিবলৈ আজ্ঞা দিয়ে। কুঁৱৰীয়েও মৰণত শৰণ দিহাত্ত এপাট
 যাঠী লৈ কৃষ্ণৰ সহায়ত গড়টোক আক্ৰমণ কৰি বধ কৰে। ৰজাই
 বৰ সন্তুষ্ট হৈ তেওঁৰ একমাত্ৰ কন্যা জয়ন্তীক তেওঁলৈ বিবাহ দিয়ে।
 সুলোচনাই নানী ওজৰ আপত্তি দৰ্শায়ো শেহান্তৰত উপাই নাপাই
 বিয়া কৰায়। কিন্তু বিয়াৰ পাছতে জয়ন্তীক সকলো কথা খুলি
 কৈ মাধৱৰ কাৰণে ছয়ো অপেক্ষা কৰি থাকে। গঙ্গাসাগৰ সঙ্গমতীৰ্থত
 নিজৰ এটা প্ৰতিকৃতি নিৰ্মাণ কৰাই যাত্ৰা অহাযোৱা কৰা ব'টতে
 স্থাপন কৰি থয় আৰু বখীয়াবিলাকক হুকুম শুনাই দিয়ে যে
 সেই প্ৰতিকৃতিৰ ফালে চাই যাকে বেজাৰ কৰা দেখে তাকেই
 ধৰি নি তেওঁৰ আগত উপস্থিত কৰায় যেন।

ইফালে টোপনিব পৰা সাৰ পাই মাধৱে প্ৰচেষ্টৰ ধূৰ্ভালি
 বুজিব পাৰে। সুলোচনাৰ বিচ্ছেদ তেওঁৰ পক্ষে অসহনীয় হৈ

গঙ্গাসাগৰত জাপ দি আত্মহত্যা কৰিবৰ উদ্দেশ্যে যায় । ইফালে
 প্ৰচেষ্টা আৰু ত্ৰিবিধৰ পুতেক বিদ্যাধৰেও সুলোচনাৰ বিবহত
 নানা দেখ পৰ্য্যটন কৰি শেষত কুঁৱৰীৰ কোনো সন্ধান নাপাই
 গঙ্গাসাগৰ-সঙ্গমত আত্মাহুতি দিবলৈ যাত্ৰা কৰে । সঙ্গমস্থলত
 সুলোচনাৰ প্ৰতিকৃতিৰ ফালে প্ৰত্যেক জনকে ধৰ লাগি কৰণ
 দৃষ্টিৰে চাই থকা দেখি বখৌয়াই তেওঁলোকক ধৰি নি বাজকোঁৱৰ
 কৰ্পী সুলোচনাৰ আগত হাজিম কৰে । প্ৰচেষ্টক লোহা লগাই
 কাৰাগাৰত নিক্ষেপ কৰে, বিদ্যাধৰ কোঁৱৰক নানা প্ৰবোধ বাক্যেৰে
 বুজনি দি নিজ বাজালৈ ঘূৰাই পঠায় । অৱশেষত মাধৱ কোঁৱৰৰ
 আগত নিজৰ ছদ্মবেশ পৰিত্যাগ কৰি পৰিচয় প্ৰদান কৰে আৰু
 আদ্যন্ত সকলো কথা বিবৰি কৈ সুষেণ বজাৰ ওচৰত ক্ষমা
 প্ৰাৰ্থনা কৰে । বজা সুষেণে সুলোচনাৰ বুদ্ধি আৰু সাহসৰ
 লগাগ লৈ মাধৱৰ লগত সুলোচনা আৰু জয়ন্তীকুমাৰীৰ বিবাহ
 সম্পন্ন কৰায় দিয়ে ।

ইয়াৰ পাছত মাধৱে বিষ্ণুভক্তিৰ দ্বাৰা কেনেকৈ সম্ভৱ
 মুক্তি লাভ কৰালে তাৰ বিৱৰণ দিছে । এই খিনিৰ কাব্যিক
 মূল্য নাই, সাম্প্ৰদায়িক মূল্যহে আছে ।

ওপৰত অতি চমুকৈ আখ্যানটো দিয়া হৈছে । দীন দ্বিজৰ
 কাব্যখন 'পাঞ্চালী প্ৰবন্ধ'ত ৰচনা কৰা, অৰ্থাৎ কাব্যখন গীত
 আৰু পদৰ সমষ্টি । বাকী দুটা অনুবাদত গীত নাই, কেৱল
 বৰ্ণনাত্মক পদ, দলডী, ছবি আদিৰ সমষ্টি । পাঞ্চালী কাব্য

ওজা-পালী অনুষ্ঠানৰ উপযোগী। কাৰাখনত সন্তোষ আৰু
বিপ্লবন্ত শৃঙ্গাৰ বসৰ অৰ্থাৎ পূৰ্ববাগ মিলন আৰু বিচ্ছেদৰ স্তম্ভৰ
বৰ্ণনাৰ লগে লগে জলক্ৰীড়া, ঋতুবৰ্ণনা, সৰোবৰ আৰু উপবনাদিব
শোভা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ঠায় বিশেষে মূল সংস্কৃত কাহিনীটোৰ
হুবহু অনুবাদো লেখকে দি গৈছে। তলত মূল সংস্কৃত
শ্লোক সহ অসমীয়া পদৰ কিছু চানেকি উদ্ধৃত কৰি দিয়া হ'ল।

(১) যথা গুণবতী ত্বং হি নান্যো জানাতি তৎ পুমান।

সৰোজিনী গুণং বেত্তি ভূঙ্গ এব ন দদুঃ ॥

শুক্লস্য জলদস্যাপি গগনে কস্য নোদয়ঃ।

অপ্যপি ন ভজেদন্যং বিনা চক্ষুঃ কুমুদতী ॥

(শ্লোক নং ১০৮)

(২) কেচিদ্বদন্তি সা লক্ষ্মীঃ শাপেনাগত্য ভূপতে।

তদীয়ং সৌধমেতর্হি স্বয়মহুৰধীয়ত ॥

ম'যাগয়া'সা বমনী মায়য়া স্বদ গৃহে স্থিতা

মায়াং স্বীয়ং দর্শয়িত্ব গতেত্যন্যো বদন্তি বৈ ॥

কেচিদ্বদন্তি স. কন্যা সৰ্বলক্ষণ সংযুতা

মোহান্মহবতানীতা সমাগত্য নভঃ পথা ॥

বদন্তি চান্যে শক্ৰেণ নীতা সা যদি স্তম্ভবী।

আগমিষ্যতি ভূয়োপি ভগ্নাঙ্গো মঘবা যভঃ ॥

ভদ্রুখঃ চন্দ্রবদনো বিনন্দ্যাত্মনাত্মনা।

কেচিদ্বদন্তি চক্ৰেণ নীতা স্বপ্রতিপত্তয়ে ॥

বদন্ত্যন্যোপি সা কন্যা বাহুগা দীর্ঘবাহুনা
 ভ্রাস্ত্যা চন্দ্রমসৌ গ্রস্তা পূৰ্ণচন্দ্রনিতাননা
 দিগগজৈৰ্জনিনীভ্রাস্ত্যা প্রফুল্ল কমলাননা
 বিষদগুণভহস্তা সা নীতাজ্জ কলিকা কুচা ।
 কেচিদদস্তি সা শুভ্রা শুভ্রমুখ্যাং স্ত্রিয়ং নুপ,
 তদ্রূপাদৰ্শমালোক্য নীতা কপণগন্থিতি: ॥
 বদন্ত্যন্যে মর্হীপাল ভয়া সৰ্ব্বদিশো জিতা
 কপৈর্দেৱাজনা জেতুং সা' গতা ত্রিদিবং প্রতি ॥

(২৮৬-২৯৪)

- (৩) যথ হার্দী পতি নারীয়াং তথা নারী ন হার্দিনী ।
 কুহবজন্যামপোষা ভূষণং কুমুদিনী হসেৎ
 সদ্গুণোহপি পতিঃ স্ত্রীণাং সম্ভোষায় ভৱেন্নহি
 বযোন্তিতেহপি পদ্মিন্যাং মধুনি ভ্রমবঃ পিবেৎ ।
 নারীষু সততং চিন্ত্যং বিষ্ণুভক্তিধনাদবঃ
 শোকৈঃ কল্হিৎ তদুভ্যাগস্তিস্রুঃ পুংসাং বিড়ম্বনা ॥

(৩২০-৩২২)

অসমীয়া অনুবাদ—

- (১) ভজিয়ে কামিনী মোক পমিলো শৰণ
 মই সে জানিছো তযু কপ গুণগণ ॥
 কমলব যত গুণ ভ্রমবে জানয়
 নজানয় জানা থাক ভেক সমস্তয় ॥

- (২) গুণাকর বাজা অতি শোকভ বিহ্বল ।
 মন্ত্রীগণ মাতি আনি পুছিলা বিকল ॥
 কৈক গৈলা সুলোচনা মোর প্রাণেশ্বরী ।
 মোর গারে অগ্নি দিয়া কৈ গৈলা স্তম্ভরী ॥
 শুনি মন্ত্রীগণে কহিবাক লৈলা কেধা ।
 অদভুত মহাবাজ দেখিলোহোঁ কথা ॥
 অনেক লোকর মাঞ্জে আছিল ডবাই ।
 মায়া কবি ওয়ু কন্যা গৈল কোন ঠাই, ॥
 কতো বোলে লক্ষী আসি ওয়ু কন্যা ভৈলা ।
 কিবা অপবাধে তয়ু গৃহ হস্তে গৈল ॥
 কোনজনে বোলে কন্যা মহা কপরতী ।
 মায়া কবি অন্তর্দান ভৈলা মহাসতী ॥
 অন্যে বোলে তয়ু কন্যা পৰম স্তম্ভরী ।
 মোহ ছয়া ইন্দ্রে আসি নিয়া আছে হরি ॥
 সর্বগারে যোনি ইন্দ্র তাহাক নভজি ।
 কিবি আসিবেক কন্যা ওয়ু ঘবে আজি ॥
 কতো বোলে চন্দ্র সম কন্যার বদন ।
 দীর্ঘ বাহু মেলি বাহু নিলা তেতিক্ষণ ॥
 কতো কহে আন কন্যা স্রজিবাক প্রতি ।
 পৰম স্তম্ভরী দেখি নিলা প্রজাপতি ॥
 কন্যার লোচন দুই বেহেন কম ।

মৃণাল সমান চাক বাছ যে যুগল ॥
 দেখি আতি গজগণে নিলা শুণ্ড মেলি
 ভুঞ্জিবাক লাগি নিলা কমলিনী বুলি ॥

(৩) পুরুষৰ অনুৰাগ যিমত ভাৰ্গৱত ।

নাৰীৰ নাহিকে জেন শ্রীতি পুরুষত ॥
 কুমুদিনী বিয়োগে ভ্রমৰে কান্দে বাতি ।
 চন্দ্র বশি লাগি কুমুদিনী হাসে আতি ॥
 গুণবন্ত স্বামীত সন্তোষ নাহি বধু ।
 বৰি আগে ভুঞ্জে পিয়ে পদ্মিনীৰ মধু ।
 নাহি বিষ্ণুভক্তি যাব নাৰীতেসে মন ॥
 শোকে প্রাণে ছাড়ে যেহি তিনি বিবস্বন ॥

ওপৰৰ উদ্ধৃত্তিসমূহৰ পৰা পৰিষ্কৰণৰে নক্সা যায়
 অনুবাদকে মূল সংস্কৃত কাহিনীটোৰ আকৰ্ষণীয় বৰ্ণনা
 কৰিছে । অষ্টাদশ শতিকাত বচনা কৰা এওঁৰ বৰ্ণনা
 আৰু পৰিস্থিতিযুক্ত প্ৰণয় গাথা কেবাখনো অসমীয়া কাব্য আছে ।

শিৱশাস্তা বৰ্ণিত আমাৰ প্ৰকাশিত পুথিত মূল ‘ক্ৰিয়াযোগ-
 সাধন’ আখ্যানটোৰ কঙ্কালটোহে আছে । বাকী সৰ্ব্ব লেখকৰ
 নিজা সৃষ্টি । দীন ছিঞ্জই পাঞ্চালী বীতিত বচনা কৰা কপটো
 মূলৰ পৰা বেছি আভৰি যোৱা নাই । নিজাতাবে ঠায়ে ঠায়ে ব
 চৰাইছে যদিও মূল আখ্যানৰ কপৰিকৃতি বা পৰিবৰ্ত্তন কৰা
 নাই । কেৱল ঘটনা পৰম্পৰাৰ অৱস্থা আৰু পৰিস্থিতিক উজ্জল

ন'ইবা আকসণীয় কৰিবৰ কাৰণে বৰ্ণনা-বাহুলাৰ সহায় লৈছে ।
 দীন দ্বিজব পাঞ্চনী বীতিৰ কাব্যখন মাজিঁত আৰু পৈণত হস্তৰ
 বচনা । কিন্তু শিৱশৰ্ম্মা কথিত কাব্যখন কেচা লখীপ্ৰস্তুত
 বচনাবীতিৰ গাম্ভীৰ্য্য নাই, আৰু ঠায়ে ঠায়ে সৰুচিসম্মতো হোৱা
 নাই । শব্দৰ বাচনি, উপমাৰ অলংকাৰৰ সুপ্ৰয়োগৰ অভাৱে
 লক্ষ্য কৰা য'য় । গ্ৰন্থকাৰ পুৰণি পদ পুথিৰ লগত পৰিচয় থকা
 এজন অল্পশিক্ষিত গাঁৱলীয়া কৱি যেন অনুমান হয় । ক্ৰিয়া-
 যোগসাৰৰ মধ্যস্থ সুলোচন আখ্যানৰ এইটো এটা গ্ৰাম্য সংস্কৰণ ।

অনুবাদকে সম্ভৱতঃ মূল 'ক্ৰিয়াযোগসাৰ' আগত বাধি
 এই পুথি বচনা কৰা নাই, কাৰণ মূলৰ বৰ্ণনাৰ অলপো প্ৰভাৱ
 দেখা নেযায় । মূল আখ্যানৰ ঘটনাৰ লগত সাম্য আছে যদিও
 বৰ্ণনাবোৰ নিজস্ব কচি অনুসাৰে সংস্থাপন কৰিছে । এই বৰ্ণনা-
 সমূহে সুকচিপূৰ্ণ সৌন্দৰ্য্যপিপাসু পাঠকৰ বসান্বাদনত যোগান
 নধৰে, কিন্তু অল্প শিক্ষিত গাঁৱলীয়া পাঠকৰ মন যোগাবৰ কাৰণে
 যথেষ্ট সমল ইয়াত আছে । বৰ্ণনাত স্থানীয় পৰিবেশৰ প্ৰভাৱ
 বাককৈয়ে পৰিছে । নামবাচক বিশেষ্য (যেনে বতনী, চানেই,
 বানেই, সোণাকুলী, জিকাকুলী, বোনমালা, লাউফুলি, খৰ্গেশ্বৰী
 ইত্যাদি পদ ৩৬-৩৮) আচাৰ অনুষ্ঠানৰ বিৱৰণত (বিবাহৰ
 বিৱৰণ চাওক পদ ২২০-২৪০) অসমীয়া গাঁৱলীয়া সমাজৰ
 প্ৰতিবিশ্ব স্পষ্টভাৱে পৰিছে ।

আমার প্রকাশিত পুথিখনৰ লেখক নামনি অঞ্চলৰ বুলি সহজে ধৰিব পাৰি। 'হৰা ফুল', 'মায়ৈবক ভাগকৰি', 'মুণ্ডে বাৰি দিয়া মাৰ', 'মাইলেনী', (মালিনী), 'এনাই কথাও আমি কন্যা দিব নবো', 'তিবী ছলি', 'মাৰিবেক কুনি', 'আটাই', 'টোয়াদি থও বাক্য বা বাক্যাংশৰ প্ৰয়োগ প্ৰচুৰ পৰিমাণে দেখা যায়।' সোণাফুলী, জিকাফুলী আদি নামবাচক বিশেষ্যয়ো নামনি অসমৰ প্ৰভাৱলৈ আঙুলিয়াই দিয়ে।

এই পুথিখনৰ ৰচনাৰ কাল সঠিকভাৱে নাপাওঁও অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষভাগৰ ৰচনা বুলি নিঃসন্দেহে কব পাৰি। বিভিন্ন নকলকাৰৰ হাতত পুথিখনৰ পাঠৰ পৰিৱৰ্ত্তন ঘটিছে, শব্দৰ ইফ'লে সিকাল হৈছে, আৰু ভাষাই আধুনিক গঢ় লৈছে। নকলকাৰৰ হাতত পৰিৱৰ্ত্তন কিছু ঘটিছে বুলি ধৰি লওঁও ভাষাৰ অৰ্ব্বাচীনতা ধৰা নপৰাকৈ নাথাকে। পুথিখনৰ ভাষাই এনে প্ৰাণতি জন্মায় যে লেখকে প্ৰাচীন বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাষা সম্পূৰ্ণ আয়ত্ত কৰিব নোৱাৰাৰ কাৰণে কথিত ভাষাক বিসৰ্জন দিব পৰা না'ওঁ। অনেক ঠাইত কথিতৰূপে বেয়াকৈ আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে। 'কিঙ্কালি কৰি', 'চাবাচ-চাবাচ' (চাবাইচ), 'ঘুৰি পকি', 'ফুলৰ গুৰু লাগি', 'ৰঙাফুল', 'আলি বান্ধি থৈছে নিবন্তৰ', 'দগদগাই গৈলা', 'ওৰে ৰাতি', 'অহা-যোৱা', 'ছলফুল', 'বন্দুক', (মাৰয় বন্দুক লক্ষ কোটি) 'হামধুৰি থাই', 'জিৰাবৰ ঠাই', 'অকলখৰে', 'ভাববা কৰি', 'চাংক', 'বাপেকক', কোৱা নাই আমি', 'ধুৱাবৰ

বেলি' — ইত্যাদি বহুতো অত্যাধুনিক শব্দ আৰু বাক্যাংশই ভাষাৰ অৰ্বাচীনতা প্ৰমাণ কৰে ।

কাব্যখন যদিও বৈষ্ণৱ কব্যৰ ৰচনাবীতিৰ আদৰ্শ ৰচনা কৰিছে তথাপি ধৰ্ম্মীয় প্ৰভাৱ আৰু ভক্তিভাৱৰ প্ৰাধান্য দেখা নাযায় । ধৰ্ম্মীয় আদৰ্শ আৰু ভক্তিবাদৰ অতি ক্ষীণ প্ৰতিধ্বনি হুই এঠাইত নেহোৱা নহয় ; তলৰ উদ্ধৃতিখিনিয়েই তাৰ আভাস দিব :—

‘দেখিলা হৰিৰ কেনে অতৰ্ক মহিমা ।

অতৰ্কতে জুবুজয় হৰিৰ মহিমা ।’

স্বধৰ্ম্মত থাকি যদি সংকটে পৰয় ।

নাই কোনো ভয় তাক হৰিয়ে ৰাখয় ।

যি থানত গৰ্ব্ব অহংকাৰ যত যত ।

নিসিঁজিবে ভক্তি তাৰ জ্ঞান সেহিমত ॥ (পদ ৩১৫-৩১৬)

কিন্তু জনতাৰ মুখ কচিকৰ কৰিবৰ কাৰণে কামজ, ইন্দ্ৰিয়ালু সুল হাস্যৰস আৰু অন্তৰ্ভূত—বিশ্বয়জনক কথাৰ বৰ্ণনাত লিখকে অধিক মনোনিৱেশ কৰিছে । প্ৰয়াগ মাহাত্ম্য দেখুৱাবলৈ আখ্যানটোৰ অৱতাৰণা কৰা হ'ল যদিও ঘটনা পৰম্পৰাৰ তথাং বৰ্ণনাৰ সোতত গ'স্তীৰ্য্য আৰু আদৰ্শ হেৰুৱাই লিখক উটি গ'ল ।

শিৱশৰ্ম্মাই বৰ্ণনা কৰা অ ভট্ট পূৰাণ নামৰ মাধৱ সুলোচনাৰ আখ্যানটোও মূল পৌৰাণিক পাত্ৰসমূহৰ ব্যৱহাৰ আৰু প্ৰকৃতি পৰিবৰ্ত্তন হোৱাৰ লগে লগে নামৰো পৰিবৰ্ত্তন ঘটিল । দীন

দ্বিজৰ কাহিনীটোত চৰিত্ৰসমূহৰ নামৰ কোনো পৰিৱৰ্ত্তন ঘটে নাই । কিন্তু আনটো কাহিনীত মূলৰ বিক্ৰমদেৱৰ ঠাইত ত্ৰিভুৱান, প্ৰচেষ্টাৰ ঠাইত পচান্ধ, সুলোচনাৰ ঠাইত সুলেচনা, গুণাধৰৰ ঠাইত হেমপদ্ম, 'গান্ধিনী'ৰ ঠাইত স্নগন্ধা, সুৰেশ্বৰ ঠাইত হেমচন্দ্ৰ, বীৰবৰ নামৰ পৰিৱৰ্ত্তে বীৰবললৈ ৰূপান্তৰ হয় ।

মূল কাহিনীটোৰ ৰূপৰেখা ওখাছত আছে যদিও সকলোৰে ভালেখিনি পৰিৱৰ্ত্তন শিৱলক্ষ্মী কথিত আখ্যানটোত দেখা যায় । মূল আখ্যানত চন্দ্ৰকলা নামৰ সুলোচনাৰ সখীয়েকৰ পৰা ২ বছৰে সুলোচনাৰ ৰূপ-যৌৱনৰ বিৱৰণ শুনি অশ্বেষণত ওলায়, কিন্তু শিৱলক্ষ্মী কথিত অসমীয়া সংস্কৰণত মাধৱে বত্ৰিশ লক্ষণীয়া কন্যাৰ অশ্বেষণত ঘূৰি ফুৰোঁতে সুলেচনাক দেখা পাই মুগ্ধ হয় । এইদৰে মূল আখ্যানত অসমীয়া সংস্কৰণৰ দৰে প্ৰচেষ্টাই (অসমীয়া পচান্ধ) মাধৱক ভাং খুৱা খুৱাই অচেতন কৰা নাই, কিন্তু মাধৱৰ গভীৰ টোপনিত শুই থকা দেখি সুলোচনাক হৰণ কৰাৰ সুবিধা লয় । অসমীয়া সংস্কৰণত বৰ্ণিত হোৱা বিবাহৰ বৰ্ণনা, বৰ আৰু কন্যাঘৰীয়া পুৰোহিতৰ বিবাদ, মূল আখ্যানৰ কথা নহয় । মূলত গজাসাগৰ সঙ্গমত তীৰ্থমাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰিবলৈ মাধৱ-সুলোচনাৰ আখ্যান কৰিছে, শিৱলক্ষ্মী বৰ্ণিত অসমীয়া আখ্যানত প্ৰয়াগ মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰিছে । এনেধৰণৰ সকলো বিষয়ত ভালখিনি পৰিৱৰ্ত্তন ঘটিছে যদিও মৌলিক প্ৰভেদ বা পৰিৱৰ্ত্তন হোৱা নাই । এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিব লাগে যে

পুথিখনৰ কোনোটো পাঠৰ নাম অদৃষ্ট পুৰাণ (যেনে ইয়াত গৃহীত পাঠ) কোনোটোৰ অতীষ্ট পুৰাণ. (যেনে বিশ্ববিদ্যালয়ৰটো) আৰু কোনোটোৰ মাধৱ-মূলোচনা (হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ পাঠ) । আমি বহুত ভাবিচিন্তি চাই পুৰাণৰ নামটোকে বখা ধিব কৰিলোঁ ।

শিৱশৰ্ম্মা বণিত সম্পূৰ্ণ আখ্যানটোৰ চাৰিটা পাঠ মিলাই চাবৰ সুবিধা হৈছে । যিটো পাঠ প্ৰধান ৰূপে লোৱা হৈছে সেইটো গুৱাহাটী সদৰ মজলীয়া স্কুলৰ প্ৰাক্তন প্ৰেঃ-পণ্ডিত আৰু ৩৬৪গাঁৱৰ বৰকটকীৰ অসমীয়া মহাভাৰতৰ সংগ্ৰহ আৰু প্ৰকাশত সহায় কৰোঁতা ৩সহদেৱ গোস্বামীয়ে ১৯৪৫ চনত ডঃ প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীয়ে নহিবা গাঁৱত পোৱা পুথিৰ পৰা নকল কৰি থৈছিল । ‘খ’ পাঠটো ৩সৰ্বদেৱ কটকীৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা সাঁচিপতীয়া পুথিৰ, ‘গ’ পাঠ ৩মুঙাৰ পৰা চল্লিশ বছৰ মানৰ আগতে প্ৰকাশ কৰা চপা পুথিৰ । ক খ পাঠ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত সংৰক্ষিত সাঁচিপতীয়া পুথিৰ পাঠ । গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পুথিৰ শেষত এইখিনি কথা যায়— “৫ আঘোণ, দ্বিতীয় তিথি, বৰিবাব, অতীষ্ট পু.” পদ সমাপ্ত । গ্ৰাম বাধাকুহী । যথাদৃষ্টঃ তথালিখিতঃ..... সুগানাক মতিভ্ৰমঃ । শুদ্ধ, অশুদ্ধ বঢ়াটুটা দোষ ক্ষম্য পৰমেশ্বৰ । শ্ৰীজজুঁনদেৱৰ পদক্ষমলৰ ভূতা শ্ৰীৰামদেৱৰ আজ্ঞায়ে, সমস্ত-সম্ভৱ চৰণে কিঙ্কৰ । শ্ৰীসন্তদেৱৰ চৰণে নমো । শ্ৰীগুৰুদেৱ

চৰণে নমো ।” এই কথাখিনি নকলকাৰৰ কলকাৰ দামোদৰী
পদ্মৰ মাতৃহ লোচৰ অৰ্জুনদেৱকে আদি দামোদৰদেৱৰ প্ৰধান
শিষ্য সন্তদেৱ আৰু বলৰামক নমস্কাৰ জনাইছে । কামৰূপৰ
দক্ষিণপাৰৰ নহিবা সত্ৰ মূলত সন্তদেৱৰ শিষ্য বিষ্ণুদেৱে স্থাপন
কৰিছিল বুলি ক’ ।

পুৰণি পুথি নকলকাৰৰ হাতত পৰি অলপ লৰচৰ হয়
বুলি এটা ধাৰণা আমাৰ বহুতৰে আছে । কিন্তু এই সাল-
সলনি কিমানদূৰ হ’ব পাৰে বা কি ধৰণৰ হয় সেই বিষয়ে
স্পষ্ট ধাৰণা সম্ভৱ বহুতৰ নাই বৰ্তমান পুথিৰ বিভিন্ন
পাঠত নকলকাৰৰ স্পৰ্শ লাগি যি সালসলনি হৈছে তাৰ কিছু
আভাস তলত উদ্ধৃতি কেইটাই কিছু আভাস দিব ।

ক পুথি :— যত্ন কৰি দিয়া ত্ৰাঙ্ক বহিবাৰ ঘৰ ।

বলৰ প্ৰমাণ বোঝো গান্ধৰ ইহাৰ ॥

গধূলি সময় তৈলে হৈবা সাৱধান ।

বাঁৰ কাচে কাচি সৰে ছয়োক যতন ২৭৭

খ পুথি — যত্ন কৰি দিবা ত্ৰাঙ্ক বহিবাৰ ঘৰ ।

বিজ্ঞান নকৰি সৰে যাকোক সত্বৰ ॥

বলবন্ত পুৰুষৰ বুজো তাৰ মন ।

চাৰিদণ্ড তৈলে সৰে হৈবা সাৱধান ॥

ঘ :— যত্নীসকলক বাজা দিলন্ত উত্তৰ ।

বিচিত্ৰ কবিতা দিয়া বহিবাৰ ঘৰ ॥

বীৰবল কুমাৰৰ বুজা যুগমান ।

গধূলিকা ভৈলা সবে ছয়ো সাৱধান ॥

ওপৰৰ তিনিটা উদ্ধৃতিৰ ভিতৰত কাব্যগুণৰ ফালৰ পৰা
বাচিবলৈ বিশেষ একো নাই। অৰ্থৰ ফালৰ পৰাও যেই সেই
এটা ললেই হয়। ইয়াৰ ভিতৰত কোনটো মূল গ্ৰন্থকাৰৰ
পাঠ বাচি উলিয়াও টান। যদি গ্ৰন্থকাৰৰ উদ্ভৱৰ সময়, জন্মস্থান
আদি সঠিকভাৱে জনা থাকে তেন্তে হয়তো ভাষাৰ প্ৰয়োগৰ
ফালে দৃষ্টি ৰাখি মূলপাঠ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। যি গ্ৰন্থৰ
ওপৰত পাঠকৰ আশেষ শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তি থাকে সেই গ্ৰন্থৰ
পাঠ লবচৰ কৰিবলৈ নকলকাৰে সাধাৰণতে সাহ নকৰে। কীৰ্ত্তন
বা নামঘোষৰ পাঠ বিকৃতি বেছি ঘটা নাই এই কাৰণেই।
যি পুথিৰ জন্ম নষ্টকৰ টিচ ন'ই, গ্ৰন্থকৰ্ত্তাৰ স্থান কাল জানিব
পৰা নাযায় যি পুথিত লৌকিকতাৰ ছাপ বেছি আৰু যি পুথি
ঐতিহাসিক সেই পুথিয়েই নকলকাৰৰ হাতত বিকৃত হোৱাৰ
সম্ভাৱনা বেছি বহুতো ক্ষেত্ৰত নকলকাৰে মূল পুথিৰ শব্দ
পৰিৱৰ্ত্তন কৰি স্থানীয় শব্দ আৰু ঠাচ সন্মুখাই দিয়ে। উদাহৰণ
স্বৰূপে উজনি অসমৰ এজন নকলকাৰৰ হাতত নামনি অসমৰ
গ্ৰন্থকাৰে বচনা কৰা পুথিৰ শব্দ পৰিৱৰ্ত্তন হোৱা একো আচৰিত
নহয়। কেতিয়াবা নকলকাৰে মূল পুথিৰ চলনৰ শ্ৰুতি-সামা
বা শ্ৰুতি মাধুৰ্য্য বৃদ্ধি কৰিবৰ কাৰণে নাইবা অৰ্থ পৰিষ্কাৰ
কৰিবৰ কাৰণে শব্দৰ ক্ৰম আগপিছ কৰি দিয়ে। উদাহৰণ স্বৰূপে—

ক—পৃথিবী “হেন শুনি ভবত উঠিল কন্যাগণ ।

ভব উঠি গায়ে গায়ে সলালে বসন ।

ওপকল্প পাক্টি ছুটা “হ” পৃথিভ এনে দৰে পোহা যায় ।

হেন শুনি কন্যাগণ উঠিল ভেখন ।

ভীষে উঠি বচন পিছলি জনেজন ॥

এনে ধৰণে নকলকাব্য ছাত্ত পৃথিবী লবচৰ হয় ।
নকলকাব্য ভাষাজ্ঞান, কবিত্ব শক্তি আৰু ছন্দবোধ থাকিলে
বচনাৰ উন্নতিও হয় পাখে । কিন্তু নকলকাব্য ওপকল্প বিষয়ত
দুৰ্বল হ’লে কবনাৰ অন্নভিও ঘটে । *এইপাঠৰ লগত বিভাব্য
স্বৰিধা কবি পৰিশিষ্টত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ পাঠ সংযোগ কৰি
দিয়া হ’ল ।

*এই পাণ্ডৱৰ অধিক অংশ “Gauhati University
Post—Graduate Students’ Journal, Vol IX,
Spring Issue (1956)”ত “পূৰণি অসমীয়া প্ৰণয় কাব্য এখন”
—এই নামত প্ৰকাশ হৈছিল ।

মাধৱ-মূলোচনা কাব্য

শ্রীকৃষ্ণায় নমঃ ।

জয় জয় কৃষ্ণ পাবে কোটি নমস্কাৰ ।
 অদৃষ্টে পুৰাণ কথা কৰিবা প্ৰচাৰ ॥
 শিব শৰ্ম্মা নামে ঋষি পূৰ্বত আছিল ।
 ভাষাৰ অগত তেওঁ বাক্য প্ৰচাৰিল ॥১॥
 প্ৰভাস সমান তীৰ্থ সংসাৰত নাই ।
 যিটো ফল নাগে তাত সেই ফল পায় ॥
 মহা ফল মহাভক্তি যেই ইচ্ছা কৰে ।
 সবাকো সাধিবে পাৰে প্ৰভাসৰ তীৰে ॥২॥
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে ঋষি কহে যিভে ঠাই ।
 তহিতে আছন্ত যুধিষ্ঠিৰ মহা ৰাই ।
 ঋষি মুখে শুনি পাচে প্ৰভাসৰ কথা ।
 কাকূতি কৰিয়া যাই পুছিলন্ত তথা ॥৩॥

নমো নমো মুনিৰাজ তুমি মহাঋষি ।
 প্ৰভাস তাঁৰৰ কথা কহিয়ে হৰিষি ॥
 গঙ্গা গয়া কাশী আদি তীৰ্থ যত যত ।
 সৰ্বকে সাধিবে পাৰে এহি যে ঋনত ॥৪॥
 প্ৰত্যেক ফল কেনে পাৰে প্ৰভাসত ।
 অমুগ্ৰহ আছে যদি কহিয়ে আমাত ॥
 হাজাৰ তুতিত তুষ্ট হৈলা মুনিবৰ ।
 স্বৰূপ পুছিল তুমি ধন্য নৰেশ্বৰ ॥৫॥
 সৰাত উত্তম তীৰ্থ প্ৰভাসৰ থান ।
 সাগৰ সহিতে তৈতে ভৈলেক সংগম ॥
 এহি বুলি শিব শৰ্ম্মা মহা বক্স ভৈলা ।
 অদৃষ্ট পুৰাণ পদ কহিবাক লৈলা ॥৬॥ ০
 চিত্ৰপুৰী নগৰত ত্ৰিবিৰূপ ৰাজা ।
 পুত্ৰৱতে পালয় যতেক আছে প্ৰজা ॥
 যাৰ পুত্ৰ মাধৱ বিৰূপ বীৰ বৰ ।
 এহি দুই কুমাৰ প্ৰচণ্ড ধনুৰ্ধৰ ॥৭॥
 বীৰবল্যৰ কথা এয়ে পাছ কৰি ধৰ্ত্ত ।
 প্ৰথমতে মাধৱ বিৰূপৰ কথা কওঁ ॥
 বত্ৰিশ লক্ষণ হৈলা মাধৱ বিৰূপ ।
 নাপাইলা পিতৃ তাৰ কন্যা তাৰ সৰ্ব ৮৮

৩। ২ সাগৰ—মূলত আহিল—সংগ্ৰাহ ; গ পুৰিভো সংগ্ৰাহ ।

৩। ৩ গ—দৈবা শৰ্ম্মা

তাৰ সম কন্যা চাই কতো নাপাইলেক ।
 ত্ৰিবিক্রম ৰাজা কুমাৰক বুলিলেক ॥
 তোৰ সম কন্যা বাপু নাপালো বিচাৰি ।
 আপুনি বিচাৰি বাপু আনিয়ো কুমাৰী ॥৯॥
 আপুনি বিচাৰা বাপু ভাল আছে যত ।
 অঙ্গীকাৰ কৰিলোহো আনি দিবো সত্য ॥
 পিতৃৰ বচন শুনি মাধৱ বিক্রম ।
 পৰিয়া কৰিলা যাই পিতৃক প্ৰণাম ॥১০॥
 শুনা পিতৃ আমাৰ বচন স্বকপত ।
 আজ্ঞা কৰা চাওঁ তেবে চাৰিয়ো দিশত ॥
 ত্ৰিবিক্রম ৰাজা শুনি পুত্ৰৰ বচন ।
 স্তাদৰে দিলন্ত তাৰ মুখত চুহন ॥১১॥
 আমাৰ বচনে চলি যায়োক এখনে ।
 কৈতৰা আহয় কন্যা বত্ৰিখ লক্ষণে ॥
 তোৰ ৰূপ গুণ বাপু কহন নাযায় ।
 তোমাৰ সদৃশ কন্যা পাইবা কোন ঠাই ॥১২॥
 উৎপাতিতো কহোঁ বাপু তোমাৰ আগত ।
 বিচাৰি ফুৰিবা তুমি চাৰিয়ো দিশত ॥

৯। ৩-৪, ৬-তোৰ সম কন্যা নাই সংসাৰ ভিত্তবে

আপুনি বিচাৰি বিহা কৰিয়ো সম্ভবে ।

১১। ৪, ৬-সদৰে আনিয়া মুখে দিলন্ত চুহন ।

চাৰিয়ে দিশত বাপু ভল কৰি চাবা ।
 কনাক নাপালে বাপু ঘৰক নাসিবা ॥১৩।
 পিতৃৰ প্ৰচণ্ড বাক্য শুনিয়া কুমাৰে ।
 কনাক নাপালে মই নাসিবোহো ঘৰে ॥
 এহি বুলি পিতৃ পাৰে কৰিলা সেৱলি ।
 বিদায় মাগিয়া লৈলা চৰণৰ ধূলি ॥১৪॥
 শৰীৰত অলঙ্কাৰ আছে যত যত ।
 সবাক খসাই দিলা পিতৃৰ তাতত ॥
 প্ৰথমতে উত্তৰ দিশক লাগি য'ই ।
 নৃপতিৰ ঘৰে ঘৰে ফুৰিলেক চ'ই ॥১৫।
 উত্তৰ দিশত কন্যা বিচাৰি নাপাইলা ।
 তাত পাচে পশ্চিম দিশক লাগি গৈলা ॥
 পশ্চিম দিশত কথা নাপাইলা বিচাৰি ।
 পাচে যায় প্ৰবেশিলা বকণৰ পুৰী ॥১৬॥
 দেব কন্যাগণ তাত আছে অসংখ্যাত ।
 বহুত লক্ষণ কন্যা নাহিকে তাতাত ॥

১৩। ১-২ গ, ভাষাপিতে। বোলো বাপু তোমাৰ আগত ।

বিচাৰি ফুৰিছে। বাপু চাৰিও দিশত ।

১৪। ১-২, ঘ প্ৰচণ্ড বচন শুনি পিতৃৰ কুমাৰ ।

কন্যা চাহিবাক গৈলা দিশ দিশত ।

১৫। ৩-৪, ঘ - প্ৰথমতে উত্তৰ দিশক চলি গৈলা ।

নৃপতিৰ ঘৰে ঘৰে কন্যাক চাহিল ।

কপে সম নোহে সূৰ্য্য সম জ্যোতি কৰে ।
 বত্ৰিখ লক্ষণে কন্যা নাহিকে তাহাৰে ॥১৭॥
 এক এক কন্যা আছে ভুবন মোহিনী ।
 ততাত লক্ষণ নাই নিষ্ট কৰি জানি ॥
 পশ্চিম দিশতো কন্যা বিচাৰি নাপালা ।
 তাত পাচে দক্ষিণ দিশক লাগি গৈলা ॥১৮॥
 কালপুৰী সজ্জয়নী ফুৰি ঠাই ঠাই ।
 দক্ষিণ দিশত কন্যা বিচাৰি নাপাই ॥
 দক্ষিণ দিশত গৈয়া সাম্ৰৱৰ তীৰে ।
 তথাত বসিয়া গুণিবাক লৈলা বীৰে ॥১৯॥
 কিনো মোক বিধতাই লেখিলা তুখী কৰি ।
 তিনিয়ো দিশত কন্যা নাপালো বিচাৰি ।
 এহি বুলি মনে পাচে কৰিলন্ত মৰ্ম্ম ॥
 ছোট মাথে বসিলেক মাধৱ বিক্ৰম ॥২০॥
 তথাত বসিয়া বীৰে গুণন্ত আৱৰ ।
 কন্যা চাই তিনি দিশে নাপাইলা কুমাৰ ॥
 এতেকতে গৈয়া ৰবি অন্তগত ভৈলা ।
 গুণন্তে গান্ধন্তে সিটো ৰাত্ৰি বহি গৈলা ॥২১॥

-
- ১৭। ৩, ঘ, কপে সম নাহি চক্ৰ জ্যোতি সমসৰ ।
 ১৮। ১, ধ—উত্তৰ দিশত পাচে কন্যাক নাপাইলা ।
 ১৯। ১, গ—কালপুৰি সজ্জাতি ফুৰিল ঠাই ঠাই ।
 ২০। ৩, গ—মৰ্ম্ম

ঘ—মৰ্ম্ম

- ২১। ১-২. তথাতে বহিলা বীৰ শ্ৰান্ত হয় বৰ
 তিনি দিশে কন্যা নাই মোক সমসৰ ॥

প্রভাতে উঠিয়া ত্ৰিবিক্রমৰ নন্দন ।
 জলত নামিয়া পাচে কৰিলেক স্নান ॥
 নিত্য কৰ্ম কৰিলেক নামিয়া জলত ।
 তীব্রত উঠিয়া পাচে গুণস্তু ঘনত ॥২২॥
 কৈক যাইবো বুলি মনে নাপাস্ত উপায় ।
 হাৰাশাস্তি হৈলা পাচে কন্যাক নাপায় ।
 মাধৱ বিক্রম পাচে উঠি আসিলস্তু ।
 পূব দিশে যাই পঢ়ে কন্যাক চাহস্তু ॥২৩॥
 পৰ্বত গহ্বৰ মানে চাৰে ঘূৰি ফুৰি ।
 পাচে যাই প্ৰবেশিলা অত্মারতী পুৰী ॥
 দেৱ কন্যাগণক দেখিলা নিবস্তুৰে ।
 বহিষ্ণ লক্ষণে কন্যা নাপালা কুমাৰে ॥২৪॥
 অত্মারতী পুৰীত কন্যা নাপালা ঘিচাৰি ।
 পাচে দেখিলস্তু যাই তীৰে অপেন্ধবী ।
 তীৰে অপেন্ধবীক কুমাৰে চাইলা গুণি ।
 কপত সবাকো যেন দেখে একেজনী ॥২৫॥

২২। ৪ ঘ, পাবত উঠিয়া

২৩। ১, ঘ কেনি যাই বুলি পাচে নাপাস্ত উপায় ।

২৪। ২, ঘ— দেৱৰ নগৰী

২৫। ঘ, অত্মারতী পুৰে কন্যা নাপাইলা ঘিচাৰি ।

পাচে যাই দেখিলেক ভেব অপেন্ধবী ।

ভেব অপেন্ধবীক কুমাৰে পাইলা যদি ।

কপত অগনি দেখিলেক মহামানী ।

সূৰ্য্যৰ মণ্ডল প্রকাশন্ত যেন কপে ।
 তীৰে অপেশ্বৰী যেন তেজয় স্বৰূপে ॥
 দুই পাৰি দশন যে মুকুতাৰ শাৰী ।
 সুপক ডালিম্ব যেন বুকু আছে আৰি ॥২৬॥
 বঞ্জিত দুই বাহু বাম কল উক ।
 মধ্য দেহা দেখি যেন হৰষ উদ্ভক ॥
 তপ্ত সূৰ্য্যৰ বৰ্ণ কপে যেন জলে ।
 আতি লয়লাসে হংস গমনে যে চলে ॥২৭॥
 আতি সুলক্ষণী সবে কপে চমৎকাৰ ।
 স্বৰ্গত নাহিকে কন্যা তান সমসৰ ॥
 ইন্দ্রে যাত মুক্ত জয়া থাকে মন মজি ।
 হেন কন্যাগণ কপে যেন আছে গঞ্জি ॥২৮॥
 কপে কপৰতী যেন চিত্রৰ পুতলি ।
 স্বল্প হাসি হাসে যেন মেঘত বিজুলি ॥
 হেন কন্যা দেখিলে মুনিৰ মন টলে ।
 নাহিকে তাহান সম ইতো বৰিতলে ॥২৯॥

২৬। ৩ ঘ. দুই পাৰি দান্ত কেন মুকুতাৰ পাতি ।

২৭। ১, ৪ ঘ. লম্বিত যে দুই বাহু - ...

২৭। ৩-৪, ৪ তপ্ত সূৰ্য্যক জিনি দেহৰ বৰণ ।

অতি লয়লাসে চলে হংসৰ গমন ।

২৭। ঘ. তপ্ত সূৰ্য্যৰ বৰ্ণ শবীৰৰ কাতি

অতি লয়লাস কৰি বাজহংস গতি ।

২৮ অং পদৰ দ্বিতীয় শাৰী ঘ গুণিত নাই ।

মাধব বিক্রমে ফুৰিলেক চাই চাই ।
 ত্ৰিভুবনে চমৎকাৰ হেন কন্যা নাই ॥
 সমীপক ঘাই কন্যা কৰিলেক মন ।
 নাহিকে স্বৰ্গত কন্যা বত্ৰিশ লক্ষণ ১৩০॥
 আপোনাৰ কপ পাচে চালে মন কৰি ।
 একোজনী নেদেখিলা আপোনাৰ সৰি ॥
 মাধব বিক্রমে বোলে কিনো ভৈলা মনে ।
 স্বৰ্গত নাহিকে কন্যা মোহোৰ সমানে ১৩১॥
 অত্ৰ্যবতী এৰি গৈলা মন দুখ কৰি ।
 পাচে প্ৰবেশিলা মনে জাম্ববতী পূৰী ॥
 জাম্ববতী পুৰে তেমপদ্ম নৰেশ্বৰ ।
 কন্যাৰ নিমিত্তে গৈলা তাসম্বাৰ ঘৰ ১৩২॥
 জাম্ববতী নগৰক দেখি লাগে ডৰ ।
 চৌভিতি আছয় পদ্ম বোল প্ৰহৰৰ ॥
 চাৰিখান দ্বাৰ আতি দেখি মনোহৰ ।
 কপট লগায়া আছে শুদ্ধ সুবৰ্ণৰ ১৩৩॥

১০। ৪.—ঘ, স্বৰ্গত = ভাৰত । ঘ পৃথি ।

১১। ১. গ—যশস্বতি পুৰে ; ঘ—যশস্বতী পুৰে ; ঘ - যশস্বতী

৩১। গ—যশস্বতি নগৰক দেখি লাগে ডৰ ।

বোল প্ৰহৰৰ পদ্ম চৌভিতি আছয় ।

চাৰিখান দ্বাৰ তাৰ দেখি মনোহৰ ।

কপট লগাই আছে শুদ্ধ সুবৰ্ণৰ ।

ঐ ঘ—চাৰিখান দ্বাৰ আন্তে দেখি মনোহৰ

চাহি থাকো কবে যেন দেখিতে উজ্জ্বল

গাছ মাছ লেখি আছে চাৰি ছুৱাৰত ।
 চাহন্তে চক্ষুত যেন লাগয় চমক ।
 চাৰি গোট ৰাজআলি দেখি মনোৰম ।
 পূৰ্বত প্ৰৱন্ধে গঢ়ি আছে বিশ্বকৰ্ম্ম ॥৩৪॥
 আছে পুষ্কৰিণী নদী তাৰ কাষৰত ।
 সুবৰ্ণৰ হাল-পাট চাৰি ছুৱাৰত ।
 তাতে বিশ্বকৰ্ম্মে এক আলি বান্ধি আছে ।
 মাধব বিক্ৰমে তাক দেখিলেক পাছে ॥৩৫॥
 তাহাৰ ভিতৰে বসি আছে মন কৰি ।
 কন্যাগণ আসে সবে দোখে খাৰী খাৰী ॥
 স্নভাগিনী দুৰ্ভাগিনী আৰু কপৱতী ।
 চন্দ্ৰা নিকপমা প্ৰভাৱতী ভদ্ৰাৱতী ॥৩৬॥
 কালিধূতী চন্দ্ৰাৱলী মোহিনী ৰাতুলী ।
 অঙ্গনী ৰঞ্জনী শীতোষ্ণিতা যে চণ্ডালী ॥
 মেঘেনী, ৰতনী সোণামূলী ভদ্ৰাচাৰী ।
 শ্যামকালী জিকামূলী আৰু মহেশ্বৰী ॥৩৭॥

-
- ৩৫। ২, ঘ— সুবৰ্ণৰ হালপাট চাৰিও পাৰত ।
 ৩৬। ২, ঘ— কন্যাগণ পৃথুৱীক আসে খাৰী খাৰী ।
 ৩৬, ৩৭। গ— স্নভাগী দুৰ্ভাগী আৰু সিন্ধো কপৱতী ।
 চন্দ্ৰানী কপনী প্ৰভা অতি ভদ্ৰাৱতী ।
 কালধূতি চন্দ্ৰাৱতি মোহনী ৰাওলী ।
 ০ অঙ্গনী সঙ্গনী চিদ্ৰৱতী যে ছাওলী ।
 মেঘলী ৰাতুলী সণামূলী ভদ্ৰাচাৰী ।
 শ্যামকালী জিকামূলী আৰু মহেশ্বৰী ॥

গারে গারে লৈছে সবে কাষত কলসী ।
 এহিমতে কন্যাগণ চলয় আলোচি ॥
 আগে পাছে দশোদিশে চাৰিয়ো কাষত ।
 সুলোচনা কন্যা যায় সবাবো মাজত ॥৩৮॥
 পাত্ৰৰ কিয়বী সুধৰ্ম্মায়ে সমে সখি ।
 গমনত ছইকো যেন ৰাজহংস দেখি ॥
 ছন্ত লাগি মাধব বিক্ৰমে আছে চাই ।
 একে কপে গুণে দেখে কন্যা অৰ্ব্বদাই ॥৩৯॥

৩৮। গ—ফুলেছ না কন্যা ; পিচত ঠায়ে ঠায়ে ফুলেচনা

৩৯-৩৮। ঘ—সুভাগী দুৰ্ভাগী আৰো ৰাত মতি বায়া ।

চন্দ্ৰানী বন্দনী প্রভাত্তী বাৰ নামা ॥
 তপনী ভগ্ননী আৰু এহি ছই জনী
 পীড়িতী চন্দ্ৰানী মোহনী বন্দনী ॥
 বতনী পতনী আৰো মহেশ্বৰী
 থানেশ্বৰী ফুলেশ্বৰী আৰু ধনেশ্বৰী ॥
 মন্দাবী অশ্বিনী সমে কপে বিদ্যাধৰী ।
 চানৈই বানৈই জিকাফুলী পাটেশ্বৰী
 বামাকামা সোণফুলী আৰু লাউফুলী ।
 তাহাক চাহন্তে যেন হৰে বিদ্যাফুলী
 নাগেশ্বৰী কপাফুলী আৰু বোমফুলী ।
 শুভ্রাজ্যমো ধৰ্গেশ্বৰী যেন চন্দ্ৰাকাল ॥
 সজত আসন্ন কন্যা এক অৰ্ব্বদাই
 ভাহান সমস্ত গুণ কহন নায'য় ।
 এ'হ মতে কন্যাগণ যায় ব'জআ'লি
 সবাব পাভত যায় আৰু ফিচফুলী ।
 আগে পাছে কন্যাগণ চাৰিও পাৰত
 সুলোচনা কন্যা যায় সবাব মাজত ॥

৩৯। গ—ফুলেচনা কন্যা ; ঘ—সুলোচনা

একো একো কন্যা আছে কপে চমৎকাৰ ।
 সূৰ্য্য সম জ্বলে যেন বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥
 মাধৱ বিক্ৰমে দেখি বিশ্বয় মন ভৈলা ।
 কোন ভাল কোন মন্দ চিনিবাক লৈলা ॥৪০॥
 কন্যাগণ হংসৰ গমনে যায় চলি ।
 পুখুৰীৰ পাৰ যাই পালে কত বেলি ॥
 ক'বৰ কলস থৈলা পুখুৰী পাৰত ।
 স্বলোচনা সূৰ্য্য যেন সবাবো মাজত ॥৪১॥
 কপাৰ ভূজাৰ লৈছে স্তূৰ্ণা হাতত ।
 স্বলোচনা লৈছে স্বৰ্ণ ভূজাৰ কাষত ॥
 দেখিতে বিশ্বয় মনে কপে চমৎকাৰ ।
 ত্ৰিভুবনে নেদেখিলো এনয় ভূজাৰ ॥৪২॥
 টক লাগি মাধৱ বিক্ৰমে আছে চাই ।
 ভূজাৰ সহিতে কন্যা চিনন নাযায় ॥
 বাম-হাতে সোণাৰ ভূজাৰ আছে ধৰি ।
 হাতকে দেখয় যেন সোণাৰ ভূজাৰি ॥৪৩॥
 মাধৱ বিক্ৰমে পাছে কৰিলেক মন ।
 স্বলোচনা কন্যা দেখে অতি সুলক্ষণ ॥
 শোট কৰি জলত নামিলা কন্যাগণ ।
 কন্যা নামি জলে কৰে থিকিন্দালি মন ॥৪৪॥

- ৪০। ৪, গ—কোন গোট ভাল মন্দ চিনিবো নবিলা ।
- ৪০। ৪, ঘ—স্বলোচনা স্তূৰ্ণা সহিতে চলি গৈলা ।
 কোন গোট কন্যা চিনিবাক নাপাবিলা ॥
- ৪১। ৪, ঘ—ক'বৰ কলসী থৈয়া পুখুৰী পাৰত ।
 আনন্দে কন্যাগণ নাযিলা জলত ॥
- ৪৪। ১২, ঘ—মাধৱ বিক্ৰমে তাক আছে মন কৰি ।
 স্বলোচনা কন্যাক দেখিলা মহাঠেৰী ॥

পুৰুষৰ সঞ্চ নাই নাযায় একোজন ।
 নিৰ্ভয়ে আনন্দে স্নানে সবে কন্যাগণ ॥
 ধৰা-ধৰি লৰা-লৰি কৰে ভঞ্জন ভাৱ ।
 শালিকাৰ বৃন্তি কতো জুটে দুই পাৰ ॥৪৫॥
 কতো মাহ কতো উদ একে খেদে ভূমি ।
 কতো জনী বান্ধি তাতে হোৱে ভাৰ্যা স্বামী ॥
 হাসি বন্ধে খিকিন্দালি কৰে দিনে ৰাতি ।
 ভাৰ্যা স্বামী ভাৱে কতো কৰয় স্মৰতি ॥৪৬॥
 হংস ছয়া তাতে কতো জলে ক্ৰীড়া কৰে ।
 হংস ছয়া হংসিনীৰ উপৰত চৰে ॥
 কতো ৰাত্ৰি হৈলা বুলি কৰয় শয়ন ।
 ভাৰ্য্যাক সাৱটি ধৰি মাজে দুইতন ॥৪৭॥
 ক্ৰীড়াত থাকন্তে ৰাত্ৰি পুহায় তৎকাল ।
 উঠা উঠা বুলি সবে উলিয়াৱে হাল ॥
 মিছাই বান্ধয় ভাত পুখুৰী পাৰত ।
 ধূলাকে কৰয় চাউল ৰান্ধে যত যত ॥৪৮॥
 এহিমতে মিছাই ভুজায় দধি ভাত ।
 কতো তাতে মিছায়ে পেলাৱে চুৰাপাত ॥
 কতো তাতে মিছায়ে বান্ধয় ধূলা ঘৰে ।
 কতো তাতে সৰ্ব্বদা খেঁৱা মিছা চুৰি কৰে ॥৪৯॥

৪৫। ১, ৭-পুৰুষৰ সঞ্চাবে নাযাই একোজনী ।

৪৯। ৭-পুৰুষৰ সঞ্চ নাই আনি কন্যাগণে ।

কতোরে আৱতী ছয়া কৰে ঝুমঝুমি ।
 কতো ৰিহা কৰে তাতে ছয়া ভাৰ্যা স্বামী ॥
 কতো অগ্নি জালিয়া পাতয় হোম কুণ্ড ।
 ব্ৰাহ্মণ সকলে বেদ পঢ়ে খণ্ড খণ্ড ॥৫০॥
 বিহা বিসৰ্জনে পাচে মিত্ৰ ঘট ধৰে ।
 বেহুক ফুৰাই নিয়া পাশা খেলায় ঘৰে ॥
 এহিমতে আছে কন্যা একপৰ মান ।
 পুনৰপি জলত নমিলা কন্যাগণ ॥৫১॥
 আঝুৰা আঝুৰি কত্বে ধৰয় বুকত ।
 কতো মাছ হোৱে তাতে উদ হোৱে কত ॥
 আনন্দে নধৰে হিয়া কৰে ভঞ্জন ভাৱে ।
 কতো কতো বস্ত্ৰ পেলাই অঙ্গ দেখুৱাৱে ॥৫২॥
 ভৈলা কামে জৰ্জৰিত কৰয় উদ্গাদ ।
 কুহু কুহু কৰিয়া যে কোকিলে পাৰে নাদ ॥
 কন্যা সকলক চাই মাতে সুলোচনা ।
 বস্ত্ৰক খসাইয়া উলজট ছুৱা কন্যা ॥৫৪॥

৫০-৫১ । ৪-কতো তাতে সৰ্বস্বক নেই চুৰি কৰি
 কতে ভয়ে জাসে থাকে কতোহো সুলভী
 কতোহো আৱতী ছয়া জোকাৰ পাৰিলা
 কতোহো ব্ৰাহ্মণ ছয়া হোম আৰতিলা ॥ ৫০
 ব্ৰাহ্মণ সকলে বেদ পঢ়ে অবিচ্ছেদ ।
 আগা ভোৱাসক দান কৰো আশীৰ্বাদ ॥
 বৰকন্যা দুয়োকে বোলে দুয়োৰে সুলভি ।
 আৱাসৰ বৰে হোক হৰগৌৰী কলতি ॥ ৫১
 বিবাহতে কতো তাতে ধৰে বিজয়ট ।
 বেহুক ফুৰাই পানী দেই কলঘট ॥

এহিমতে কন্যা সকলক বোলে বাক ।
 বস্ত্রব অঞ্চলে মছে আপোনার গাক ।
 সূৰ্য্যায় বোলেয় সবে নারীৰ সমাজ ।
 বস্ত্রক এৰিলে তাত আছে কোন লাজ ॥৫৫॥
 স্বলোচনি বোলে সখি কথা বুজা তব্ব ।
 আছয় শূক্য জনা আমার মাজত ॥
 আকাশত চন্দ্র সূৰ্য্য আছে দুই ভাই ।
 সৃষ্টিৰ কাৰণে তাৰা দুই আছে চাই ॥৫৬॥
 দেৱত উত্তম দেৱ আছে স্বৰ্গ পুৰে ।
 নিশ্চয়ে জানিবা * তেহে পিতৃ সমসৰে ॥
 সি সৰো পুৰুষ বুলি জানিবা নিষ্ট কৰি ।
 ঈশ্বৰ পুৰুষে আছে জগতকে যুৰি ॥৫৭॥
 আক অব্যত পুৰুষ আছে যত ।
 বিচাৰত পুৰুষ বুলি বন লভা যত ॥ *
 আক জল জন্তু আছে এহি জল যুৰি ।
 সি সৰো পুৰুষ বুলি জানিবা নিষ্ট কৰি ॥৫৮॥

- ৫৫। ঘ—কন্যাসকলক চাই বোলে স্বলোচনা ।
 বস্ত্রক অঞ্চলে ঢাকা আপোনাৰ গাক ।
 এহিবুলি কন্যাসকলক বোলে বাক্য ।
 বস্ত্রব অঞ্চলে ঢাকা আপোনাৰ গাক ।
 সূৰ্য্যায় বোলে শুনা নারীৰ সমাজ ।
 বস্ত্রক চাকিবে লাগি বোলাহা কি কাজ ।
 ৫৬। ঘ—এহি অব্যত আছে পুৰুষ যত বহু ।
 অৰ্দ্ধেক পুৰুষ নারী আবে বুজা তব্ব ।
 সবাক সূৰ্য্য স্বলোচনা বহু নারী ।
 একে বস্ত্রমে বোলে বিহু হবি হবি ।

আক সব এই বৃষ্টি বুলিবাক পাৰি ।
 সবাতৈ আছয় য়েবে পুৰুষ য়ে নাবী ॥
 কুন্ত দুই দেখি কেনে বুলিবেক ভাল ।
 পুৰুষ ভৈলেনে জানা ছাৰে কি কমল ॥৫৯॥
 তাকে জানি সখি তুমি বুলিয়োক সম ।
 ভাগে ভাগে আছে জানা সবাবে সংযম ॥
 মাধৱ বিক্ৰমে বৃক্ষতলে আছে চাই ।
 কিনো অগ্ৰগণী কন্যা জানিলো নিশ্চয় ॥৬০॥
 চাবাচ চাবাচ কন্যা জ্ঞানিলেক তাই ।
 এইৰ সমান কন্যা পৃথিবীত নাই ॥
 ইহান সমান তৰ্ক নাজানয় আনে ।
 আপুনি জানিলো কন্যা বত্ৰিশ লক্ষণে ॥৬১॥
 তিমিয়ো দিশত চাহিলোহো থানে থানে ।
 মাধৱ বিক্ৰমে পাচে গুণে মনে মনে ॥
 শুনা তৈতে যিতো কল্প কন্যায়ে কৰিলা ।
 মাধৱ বিক্ৰমে তাকে চাহিয়া আছিল ॥৬২॥
 হাসি খিকিন্দালি কৰি কন্যাগণ আছে ।
 মূলোচনা কন্যা য়েৰে মাতিলেক পাছে ॥
 উঠা সবে কন্যাগণ গৃহে চলি যাওঁ ।
 ভোজনৰ পৰ ভৈলা দধি ভাত খাওঁ ॥৬৩॥
 হেন শুনি ভয়ত উঠিলা কন্যাগণ ।
 ভৰ উঠি গাৱে গাৱে সলালে বসন ॥

বসন সলায়া সবে পূর্ব দিশে গৈলা ।
 বস্ত্রবর্ণ ফুল আনি মাথাত পিঙ্কিলা ॥৬৪॥
 ভাগবে পীড়িলা ফুল লৈলা বজা চাই ।
 সি বেলা সকলে ভৈলা ঝাতুল পৰাই ॥
 এহি মতে আছে তৈতে কন্যায়ে সকল ।
 মাধব বিক্রমে মাতিবাক নাপায় চল ॥৬৫॥
 স্মৃতিচনা মাতে কন্যা সকলক চাই ।
 বজাফুল পিঙ্কিবাক মোৰ ইচ্ছা নাই ॥
 দক্ষিণ দিশত লৰা ফুল খোপা আছে ।
 তাক পিঙ্কিবাক লাগি চলি গৈলা পাছে ॥৬৬॥
 মাধব বিক্রমে তাতে বব চল পালা ।
 ফুলৰ গুৰিক লাগি দীপ্তে চলি গৈলা ॥
 লৰা ফুলৰ পাহিত লেখিলা অল্পপম ।
 ত্রিবিক্রম বজা পুত্র মাধব বিক্রম ॥৬৭॥
 তিনিয়ো দিশত চলো কবি মহা যত্ন ।
 পূব দিশে তোমাক যে পালো কন্যা বত্ন ॥

৬৮।৩-৪ ব—তন ছইক দেখি কোনে বুণিবেক ভাল ।

পূৰ্বে দেখিলে যাজ চাড়ে কাহানল ।

৬৮।১, ব—তিনিয়ো দিশত চাই ছবিবো বতনে ।

৬৮।১-২ ব—হেন গুনি কন্যাগণ উঠিলা স্তেখন ।

ভায়ে উঠি বসন পিঙ্কিলা জনেজন ।

৬৮।৪ ব—মাধবে বিক্রমে মাতিবাক পাইলা চল ।

বক্ৰিশ লক্ষণে কন্যা তুমি সুলোচনা ।
 তোমাক নাপাইলে বিশ নকৰোহো কন্যা ॥৬৮॥
 সত্যে সত্যে তিনি সত্যে নিষ্ট কৰি বুলি ।
 ভাৰ্য্যাক নঘটে^১। মানৈ গৃহে নামাওঁ চলি ॥
 হিৰিক্ৰম ৰাজ্যৰ নগৰ চিত্ৰ পুৰী ।
 তাহান তনয় মোক জানা নিষ্ট কৰি ॥৬৯॥
 তোমাৰ আগত মই কওঁ স্বৰূপত ।
 ষাঠিলক্ষ ৰাজ্য খাটে আমাৰ তলত ॥
 এহি বুলি ফুলতে যে লেখিলা কাকত ।
 মাধৱ বিক্ৰম হাই ৰহিলা উখান্ত ॥৭০॥
 পাচে সুলোচনা কন্যা ভৈকে লাগি গৈলা ।
 সেই ফুলে লেখি আছে তাতে হাত দিলা ॥
 সুলোচনা কন্যা বোলে ৰাক্য যে বিষম ।
 হিৰিক্ৰম ৰাজ্যৰ পুত্ৰ মাধৱ বিক্ৰম ॥৭১॥
 তিনিয়ো দিখত কন্যা চালে^১ কৰি যত্ন ।
 পূব দিখে তোমাক যে পালে^১ কন্যা বত্ন ॥
 বক্ৰিশ লক্ষণে কন্যা তুমি সুলক্ষনী ।
 তোমাক নাপালে নিৰ্ব্বিহাৰে^১ আন জনী ॥৭২॥

৭০। ^১ ২,৪ - একদক ৰাজ্য খাটে আমাক সেৱা কৰি ।

৭২। ^১ ২,৪ - পূৰ্ব দিখে... কৰা যত্ন ।

সত্যে সত্যে সত্যে বোলো বচন নিষ্ঠুর ।
 ভাৰ্য্যাক নঘটো মানে নাযাওঁ নিজ পুৰ ॥
 মূলোচনা কৰন্তু পাচে মনত বিষাদ ।
 উভয় সঙ্ঘট আসি মিলিলা প্ৰমাদ ॥৭৩॥
 দূৰ হস্তে থাকি সিটো ৰাজাৰ কুমাৰে ।
 অবাধ্য উঠিবে বুলি নামতিলা ডৰে ॥
 এহি বুলি মলিন বচনে বুঝাওঁ আক ।
 অকাৰ্য্য ভৈলেক জানা নাপাবা আমাক ॥৭৪॥
 এহি বুলি হেম পদ্ম ৰাজাৰ কিয়াবী ।
 আহিবাৰ কথা যে লেখিলা যত্ন কৰি ॥
 আঠ দিন বিহাক যে আছয় আমাৰ ।
 আমাক পাইবা কেনে কৰা অজ্ঞীৱাৰ ॥৭৫॥
 হৰি হৰি কিনি কথ্য পুৰুষৰ মন ।
 মিছা কথা কহিলে হইবোহো দুৰ্জ্জন ॥
 এহি বুলি মূলোচনা মন্ত্ৰণাত কাজী ।

-
- ৭৩ ১-২,ঘ—সত্যে সত্যে বোলো যই বচন নিষ্ঠুর
 ভাৰ্য্যাক নঘটো যই ভোমাক নপাই ॥
 ৭৪ ৩-৪,গ—এহি বুলি মলিন বচনে পঠাওঁ আক ।
 উভয় সঙ্ঘট ভৈলে নাপাইবি আমাক ॥
 ৭৪ ঘ—দূৰত থাকিয়া সিটো ৰাজাৰ কুমাৰী
 এক কথা কহি পঠাওঁ নামে যেন কৰি ।
 মলিন বচনে কহি পঠাওঁ ইহাক
 অধৰ্ম্মে দুইয়াক যেন নপায় আশাক ।

আহিবাৰ কথা ক য়ে ধৰিবোহো আজি ॥৭৬॥

সম্বল দেশৰ বিদ্যাধৰ নৰেশ্বৰ ।

আঠ দিনে বিহা কৰি নিব তাৰ ঘৰ ॥

মনোজয় বেগে ঘোৰা তাহাত চৰিবা ।

আঠদিন ভিতৰতে আপুনি আহিবা ॥৭৭॥

শুগন্ধা মালিনী আছে নগৰে উদ্ভবে ।

তুমি থাকিবাহা গৈয়া তাসম্বাৰ ঘৰে ॥

এতি বুলি সুলোচনা ফুৰত লেখিলা ।

তিনি গোটা ফুল পিঙ্কি গৃহে চলি গৈলা ॥৭৮॥

সখিগণ সজে পাচে গৃহে গৈলা চলি ।

হংসৰ গমনে গৈয়া বৈলা ৰাজ আলি ॥

মাধৱ বিক্ৰমে গৈয়া চাহিলেক পাছে ।

ফুলৰোপাহিত দেখে ভাল লেখি আছে ॥৭৯॥

ফিৰি চাই মাধৱে পত্ৰ খান চাইলা ।

পত্ৰ চাই মাধৱেয়ো গৃহে চলি গৈলা ॥

কত বেলি পালে গৈয়া আপুন নগৰ ।

দণ্ডৱতে পিতৃক কৰিলা নমস্কাৰ ॥৮০॥

৭৬। ৪.ঘ—নহৈবাৰ কথা কাজ ধৰিবোহো আজি

৭৭। ' — সুবল দেশত..... । ঘ—সৌবল দেশত

৭৭। ২.খ—মনোজয় বেগে ঘোৰা ; গ—মনোজয় বেগে ঘোৰা ;
বেগে-বগী ; বৰ্তমান পৃথিবীৰ মূলত মনোজয় আছিল,
ইদৰত মনোজয় কথা হ'ল ।

৭৮। ৪.ঘ—তিনি গোটা ফুল চিঙি! মাধৱত পিঙ্কিলা ।

৭৯। ১-২,ঘ—সখিগণ.....গৈলা । আমল জিমন কৰিবখনাৰী বৈলা ।

ত্রিবিধম্ বাক্যং যেন আছে সিংহ প্রায় ।
 অতি বজ্র ভৈলা পাচে উনয়ক পাই ॥
 যেতিক্ষণে পুত্র যাই করিলা সেরলি ।
 দয়াতবে পুত্রক কোলাত লৈলা তুলি ॥৮১॥
 বাপু বাপু বুলি মুখে দিলেক চুস্বন ।
 মহা প্রেম ভারে পাচে করিলা ক্রন্দন
 এই কথা মাতৃয়ে শুনিলা অভ্যন্তরে ।
 ভিয়ে মুষ্টি হানিয়া অঙ্গুসিলা তৈষ পথে ॥৮২॥
 অতি প্রেম ভার ভৈলা বাতুল পথায় ।
 ছয়ো নয়নব নীৰ' ধাৰে বহি যায় ॥
 গদ গদ মাতে অতি প্রেমে শোকাকুল ।
 গলত ধরিলা যাই হাঁকুল ব্যাকুল ॥৮৩॥
 পুত্রব গলত ধরি করিলে হাঁসতী ।
 যোন ছয়া কতো বেলি থাকিলা আশ্রিতী ॥
 কত বেলি উঠি পাচে পুত্র যুগ চাই ।
 বুলিবে লাগিলা পাচে বচন ছমাই ॥৮৪॥
 আসা বাপু ভিতরক হাওঁ প্রতিক্ষণে ।
 আনন্দ করিয়া যাই করিয়ো ভোজনে ॥
 ভোষ কিবা বস্ত্র মাই পিড়র বসত ।
 অমিয়া কুঁবিলি বাপু পৈষ বসত ॥৮৫॥

৮১। :-২,৪ - ত্রিবিধম্ বাক্যং..... -সিংহাসনে ।

অতি-বজ্র.....পুত্র দেখি যনে ।

৮৩। ৩,৪ - গদ গদ শোকে বিহ্বাকুল । ৩

৮৫। ৩-৪৫ - ভোষ কিবা বস্ত্র মাই পিড়র বসত
 অমিয়া কুঁবিলি বাপু পৈষ বসত ।

নৃপতি বোলয় পাচে কুমাৰক চাই ।
 ভিতৰক ঘাই বাপু দখি ভাত খাই ।
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী আসি বাপু পাৰ্জোক সমাজ ।
 ভাহাত পুছিবো বাপু তোমাৰ সি কাজ ॥৮৬॥
 উঠিয়া পিতৃক পাচে নমিয়া কুমাৰে ।
 মাৰকক আগ কৰি গৈলা অভ্যন্তৰে ।
 পাঞ্চ গাইব খীৰে কুমাৰক ধুৱাইলেক ।
 পঞ্চায়ত বড়ৰসে অন্ন ঢুকাইলেক ॥৮৭॥
 ভাণ্ডাৰত যত বস্তু আছে ভাল ভাল ।
 ব'চি বাচি কুমাৰক বস্ত্ৰ পিন্ধাইল ॥
 কুমাৰে বোলয় আই শুনিয়ে বচন ।
 নালাগে তোমাৰ আই ইসব বসন ॥৮৮॥
 আসিলে'হো আই এক কথাৰ কাৰণ ।
 তোমাৰ বচন পালি কৰিলো ভোজন ॥
 দিয়োক বিদায় যই পিতৃ পাশে যাওঁ ।
 ৰাজ্যৰ মেলত ঘাই নিবেদন কওঁ ॥৮৯॥
 মাইয়ে বোলন্ত যদি হাস আক বাৰ ।
 এতিয়ণে মোৰ যুগে বাৰি দিয়া মাৰ ॥
 কুমাৰে বোলন্ত পাচে মাৰক সন্মোখি ।
 শুনিয়েক মাই ভোৰ ভাল নোহে বুদ্ধি ॥৯০॥

৮৭। ২য়—আস কৰি কাত্ৰ মে বিজ্ঞানক অভ্যন্তৰে ।

৮৭। ৪,৫—পঞ্চায়ত...—ভোজন সম্বন্ধে ।

৮৯। ৩, ৪—বিদায়—কল্যাণ (বাপুৰ) ।

তোমাৰ গৰ্ভত জন্মিছোহোঁ যদি মই ।
 আমি ক্ষত্ৰি জাতি মৰনত কিবা ভয় ॥
 সবাকৈ জিনিবে লাগে অকণ্টক কৰি ।
 তেবেসে তোমাৰ পুত্ৰ জানা নিষ্ট কৰি ॥১১॥
 যদি মোক সুপুত্ৰ তুলিছা তুমি আই ।
 মৰনক ভয়ে কেনে থাকিবো লুকাই ॥
 পিতৃ মেল পাতি আছে বহল সমাজ ।
 তাসন্ধাৰ আগত কহিছবা সবে কাজ ॥১২॥
 দিয়োক মেলানি মই পিতৃ পাশে যাওঁ ।
 ৰাজাৰ আগত মই নিবেদন কওঁ ॥
 কন্যাৰ নিমিত্তে মই ভ্ৰমিলো জগত ।
 পালো কি নাপালো ৰাজা জানিবে কিমত ॥১৩॥
 প্ৰণাম কৰিয়া পাচে মাতৃৰ পাৰত ॥ *
 বিদায় হইয়া গৈলা মাধৱ তহিত ।
 দণ্ডৱতে পিতৃ পাৰে কৰি নমস্কাৰ ।
 প্ৰণাম কৰিয়া বুলিলন্ত পুনৰ্বাৰ ॥১৪॥
 পিতৃৰ সমুখে বৈলা কৰ যোৰে চাই ।
 পুছিলেক কথা ৰাজা কুমাৰক পাট ॥

১১। এই পদ ঘ পৃথিত নাই ।

১৪। ঘ— পিতৃৰ চৰণে বাই কৰিলা প্ৰণাম
 মাধৱ বিজয় ঘাই কৰিলা প্ৰণাম ।
 পুত্ৰজন্ত ৰাজা কুমাৰক মুখ চাই
 কন্যাক দেখিছি কিম্বা কহিয়ো বুজাই ।

কন্যাক নাপাই কিবা আসি আছা ঘৰে ।
 বিচাৰি ফুৰিলি বাপু সকল সংসাৰে ॥১৫॥
 মাধৱ বিক্ৰমে কহে পিতৃক প্ৰণামি ।
 চাৰিও দিশত কন্যা বিচাৰিলো আমি ॥
 উত্তৰ দক্ষিণ পছিমক চলি গৈলো ।
 ইতিনি দিশত কন্যা বিচাৰি নাপালো ॥১৬॥
 তাত পাচে পূব দিশে গৈলো দৰাদৰি ।
 অত্ৰাৱতী পালো গৈয়া দেৱৰ নগৰী ॥
 তাৰ যত অপেশ্বৰী কাপে বিদ্যাধৰী ।
 চল্ল মূৰ্খ্য সম জ্যোতি অতি চমৎকাৰ ॥১৭॥
 তাহাত নেদেখি মই বত্ৰিখ লক্ষণ ।
 তাসম্বাক বাছি এৰি গৈলো আন আন ॥
 ফুৰি ফুৰি বিচাৰিলো বহু যত্ন কৰি ।
 জাম্বৱতী নগৰক পালো দৰাদৰি ॥১৮॥
 জাম্বৱতী নগৰক পালো সিংহদ্বাৰ ।
 সূৰ্য্যৰ্ণে বান্ধিছে তাৰ চাৰিয়ো কাষৰ ।
 দিনে ৰাতি নগৰ কৰয় বলমল ।
 সাক্ষাতে দেখয় যেন চল্লৰ মণ্ডল ॥১৯॥

- ১৮। ৮-৪, ৮-৮-বিপাকি বিচাৰি আছিলো ভিয়ে ভিয়ে ।
 তাসম্বাক বাছি মই গৈলো তেতিয়ক ॥
- ১৮। ৪, ৮-৮-যশোমতী নগৰক.....৮-জাম্বৱতী : ৩২ পদত কিন্তু
 যশোমতী পূব আছে । ৮-যশোমতী
- ১৯। ৩-৪, ৮-৮-বাজিমিলে বলমল কৰয় নগৰ ।
 চাৰিও কাষত ফুল ফুটিছে বিস্তৰ ।

পূৰ্বে বিধিক্ষেপে সিটো বান্ধিছে নগৰ ।
 সেছি নগৰন্ত হেম পদ্য নদেখৰ ।
 আছয় পুখুৰী ভাতে দেখিতে স্তন্যৰ ।
 স্তন্যৰ্ধে বান্ধিছে তাৰ চান্দিয়ো কাষৰ ॥১০০॥
 চান্দিয়ো পাত্ত ফুল ফুলিছে অপাৰ ।
 তৈকে লাগি আলি বান্ধি থৈছে স্তন্যৰ্ধৰ ।
 যিজন পুৰুষে তৈকে চাহিবাক যায় ।
 উগ্রদণ্ড কৰে তাক অল্প শাস্তি নাই ॥১০১॥
 তাত নিভে স্তন্যন কৰে কন্যা নিষত্তবে ।
 মন মনে গৈলো মই দেখিবাক তৰে ।
 বৃদ্ধ আৰ জয়া মই আছিলো কাষৰে ।
 স্তান্দিয়াক গৈলা তৈকে কন্যা নিষত্তবে ॥১০২॥
 একে। একো কন্যা দেখি সূৰ্য্যৰ সমান ।
 স্বৰ্গত নাহিকে কন্যা সি সবৰ ঠান ।
 বিচাৰি চাহিলো কন্যা একো একো জনী ।
 তাহান মাজত কন্যা আছে সুলক্ষনী ॥১০৩॥
 প্ৰবন্ধে সবাকো মই চালো কৰি যত্ন ।
 সবাবো মাজত সুলেচনা মহাযত্ন ।
 যুথক যুথে কথা হৈবে চলক নাপালো ।
 লৰা ফুলৰ পাহিত যে পত্ৰক লেখিলো ॥১০৪॥
 তম্বু পুত্ৰ মোৰ নাৰ পাহিতে লেখিলো ।
 প্ৰবন্ধ কবিতা কুল গহভে এৰিলো ॥

ফুল চিহ্নিবাক গৈলা পিঙ্কিৰে মাখাত ।
 প্রথমতে যাই সেই ফুলে দিলা হাত ॥১০৫॥
 পাহিত আখৰ দেখি গুণিলা মনত ।
 চিত্রপুৰী নগৰক দেখিলে সাক্ষাত ।
 জন্মাইছা মোক তুমি কৰি মহা যত্ন ।
 কন্যাৰ মাজতো সুলেচনা মহাৰত্ন ॥১০৬॥
 হেনয় দেখিয়া পাচে মাতিলা সুলস্বৰী ।
 লিখিলা ফুলত কন্যা ব্রহ্মান্বৰ ভিৰি ॥
 জ্ঞানৱতী নগৰত ৰাজা হেম পদ্ম ।
 তোমাৰ আগত মই নকৰিলো ছদ্ম ॥১০৭॥
 সম্বলা দেশৰ বিদ্যাধৰ . নৰেশ্বৰ ।
 আঠ দিনৰ ভিতৰতে নিবে তাৰ ঘৰ ॥
 অনুগ্ৰহ আছে যদি বিহা কৰিয়া আমাক ।
 প্ৰিয় বাক্যে তোমাক কহিলে নিষ্টবাক ॥১০৮॥
 সুগন্ধা মালিনী আছে মোৰ নগৰত ।
 নগৰ উত্তৰে আছে গড় বাহিৰত ॥
 মনোজয় বোৰা আছে আহিবা তাহাতে ।
 নিশ্চয় থাকিবা আহি মালিনী ঘৰতে ॥১০৯॥

১০৬ নং পদৰ তলৰ ভূশাবী

৮-পাণ্ডিত—তোমাৰ আমাৰ নাম পাহিতে দেখিলো ।

এৱদ্ধ কৰিয়া মই কাষতে আছিলো ।

১০৬। ১-২ খাচজপুৰী নগৰক যিগিলা হাতত ।

সপোনৰ নিধি যেন পাইলেক সাক্ষাত ।

১০৭। ১-২ য হেন দেখি পদ্মখান মাতিলা সুলস্বৰী ।

লিখিলা ফুলত পাহি অক্ষয়ক ভিৰি ।

১০৮। য সৌৰল দেশৰ..... ।

১০৯। ২, ৪-নগৰ ভিতৰে আছে গৰব মাজত ।

গ-নগৰ বাহিৰে আছে গৰ বাহিৰত ।

বিবাহৰ বেলা যদি হৰিবা আমাক ।
 তেবেসে আমাক পাবা নিষ্টে বোলে। বাক ॥
 ই কথা কহিবে পিতৃ আসিলে। তোমাক ।
 হেন শুনি ত্ৰিবিধে চপৰাইলা মাথ ॥১১০॥
 কতো বেলি শুনি রাজা বুলিলা বচন ।
 তোমাত নাহিকে বাপু ইসৰ লক্ষণ ॥
 বিবাহ সংযোগ হৈলে যাওঁ সমদলে ।
 যুদ্ধ কৰি কন্যা কাটি আনো কুতূহলে ॥১১১॥
 যুদ্ধ কৰি সৈন্য মাৰি বোছ সেই থান ।
 সুবৰ্ণ বজত বৃষভক দিবো দান ॥
 সুবৰ্ণ বজত লৈযো অসংখ্য প্রমাণ ।
 ব্রাহ্মণ সবক কৰিবাক লাগে দান ॥১১২॥
 দান দিলে অধিকে যশস্যা হৈবে ভাল ।
 ধনে মুখুজিলে কোনে বুলিবেক ভাল ॥
 কুমাৰেয়ো মাতয় পিতৃৰ পাৰে ধৰি ।
 হেনমতে কন্যা পিতৃ আনিবে নপাৰি ॥১১৩॥
 মনোজয় বেগে ঘোৰা দিয়োক বিচাৰি ।
 বিহাৰ সময়ে যাই আনিবোহো হৰি ॥

১১০। ঘ—নম্ৰাতি থাকিলা রাজা পালে দিয়া হাত ॥

১১২। ও-৪, ঘ যুদ্ধে নিষ্টে কৰি সবে ঘোড়া সেই থান ।

সুবৰ্ণ বজত ব্রাহ্মণক দিবা দান ।

১১৩। ১-২ ঘ—দান নকৰিলে বাপু নকৰে শোভন ।

দান দিলে অধিকে হৈবেক সিটো, ধন ॥

১১৩ নং পদৰ পাহত ঘ মুখিত চুখাবী অধিক পদ পোহা যায় ।

যদি বুঝিবোহো যাই প্রমাণ যিহিবে ।

কন্যাৰ লগত সৈন্য কিতব যিহিবে ।

এগোটা চাকৰ দিয়া মোহোৰ লগত ।
 থাকিয়োক পিতৃ তুমি আপুন গৃহত ॥১১৪॥
 ত্ৰিবিধৰ ৰাজ্য পাচে গুণে মনে মন ।
 জানিলো পুত্ৰৰ ভৈলা চোৰৰ লক্ষণ ॥
 ৰাজ্য বোলে শুনা পুত্ৰ মোহোৰ বচন ।
 যতেক আচাৰ্য্য সবে পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণ ॥১১৫॥
 পুত্ৰৰ লগত চলি যায়ে একজন ।
 তেবেস কাৰ্য্যৰ সবে বুজিবোঁ কাৰণ ॥
 পাত্ৰ বোলে কুমাৰৰ যাক হয় কচি ।
 আপুনি নিযক নিজে এক জন বাছি ॥১১৬॥
 নৃপতি বোলন্ত বুঢ়া মন্ত্ৰী শুনা নীতি ।
 কাৰ্য্যৰ কুশল জানা আমাৰ যুগুতি ॥
 সকল সমাজে বোলে নৃপতিক চাই ।
 মন্ত্ৰী বোলে তোমাৰ পুত্ৰৰ ইচ্ছা নাই ॥১১৭॥
 নৃপতি বোলন্ত বোল এহি মাত্ৰ হোক ।
 পুত্ৰৰ লগত বুঢ়া মন্ত্ৰী চলিয়োক ॥
 পুত্ৰক বোলন্ত বুঢ়া মন্ত্ৰী লোৱা লগে ।
 আলত চাহিয়ো ঘোৰা মনোজয় বেগে ॥১১৮॥

১১৪। ৪; ৫-থাকিয়ো নিৰ্ভয় তুমি নকৰা হনত ।

১১৬। ৩-৪, ৫-তোমাৰ পুত্ৰৰ মনে যাক ইচ্ছা যায় ।

আপুনি নিযোক বাচি তাঁল জন চাই ।

১১৭। ৫-নৃপতি বোলন্ত বুঢ়াপাত্ৰ জ্ঞানিয়োক ।

৩ কাৰ্য্যত কুশল তুমি আপুনি যায়েক ।

সকল সমাজে বোলে নৃপতিক চাই ।

মন্ত্ৰীৰ লগত পুত্ৰ যাইবে চিঙে নাই ।

তেভিক্ৰণে খালত চাহিলা ভাল কৰি ।
 মানোজ্ঞ বেগে ঘোৰা নাপালা বিচাৰি ॥
 বাপেকক চাহিয়া কুমাৰে বোলে বাক ।
 বুঢ়া মন্ত্ৰী দাস কৰি নেদিবা আমাক ॥১১৯॥
 বয়সে অধিক সিতো পিতৃ সমসৰ ।
 সিতো কেন মতে মোৰ হৈবেক চাকৰ ॥
 পচাক্ষম নামে মোক দিয়োক চাকৰ ।
 তাহাক দিয়োক দাস নৈৰাশ নকৰ ॥ ১২০॥
 শুনি ত্ৰিবিধম বাঁজা গুণিলা মনত ।
 যি বুলিলো মানে তাক নামানিলা হিত ॥
 যতোক বুলিলো মানে সবে ভৈলো ছন্ন ।
 বুদ্ধিত চতুৰ নোহে সিতো পচাক্ষম ॥১২১॥
 তথাপি ভোমাৰ যদি তাক ভৈলা মন ।
 নিয়োক তাহাক ভেন্দ্ৰে নাহিকে দোষণ ॥
 কুমাৰে বোলন্ত পিতৃ শুনা মন কৰি ।
 নিষ্টে জানা পচাক্ষম বুদ্ধিত চাতুৰি ॥১২২॥
 বুদ্ধিত চতুৰ সিতো মাতত আগল ।
 তাহাক লগত নিলে হৈবেক কুশল ॥
 পুত্ৰৰ বচন পাচে শুনি নৰপতি ।
 পচাক্ষম চাকৰক আনিলেক মাতি ॥১২৩॥

১১৯। বুঢ়ামন্ত্ৰী—বুঢ়াপাণ্ড (ব)

১২৩। ১-২, ৭,—বুদ্ধিত চতুৰ সিতো আমাত অধিক ।
 তাহাক লগত নিলে কুশল হৈবেক ॥

নৃপতি বোলন্ত তাক স্বকপ বচন ।
 পুত্র লগত চলি যাহ এতিক্ষণ ॥
 হেম পদ্ম ব'জাৰ আছে জাম্ববতী পূৰ্বী ।
 সুলোচনা কন্যা আছে তাহাৰ নগৰী ॥১২৪॥
 আঠদিন ভিতৰত ৰাজ্য বিদ্যাধৰে ।
 বিহা কৰি নিব কন্যা তাসম্বাৰ ঘৰে ॥
 সেহি সময়ত ছয়ো ঘোৰাত চৰি যাবা ।
 মনোজয় বেগে ঘোৰা তাঁহাত চৰিবা ॥১২৫॥
 দিলাহা বিদায় ছইকো তেখনে চলিলা ।
 ৰাজ্যক প্ৰণাম কৰি গমন কৰিলা ॥
 উত্তৰ ঞালত ঘোৰা কোটি খত শাৰী ।
 তাহাত বিচাৰি ঘোৰা নাপালা বিচাৰি ॥১২৬॥
 তাত পাচে চালে ঘোৰা পশ্চিমৰ ঞালে ।
 অমৃত হাজাৰ ঘোৰা আছে সেহি ঞালে ॥
 মনোজয় বেগে ঘোৰা নাই সি ঞালত ।
 আক এক ঞাল আছে দক্ষিণ দিশত ॥১২৭॥
 তাহাত আছয় ঘোৰা চাৰি বে হাজাৰ ।
 সূৰ্য্য সম কৰে কান্দি ৰূপে চমৎকাৰ ॥

১২৪-২৫। ঘ—হেমপদ্ম ৰাজ্য আছে জাম্ববতী পূবে ।

০ জলস্বনা নামে কন্যা আছে স্তাব ঘৰে ।

সেহি সময়ত ছয়ো শীঘ্ৰে চলি যাইবা ।

চেন চাই যাই ছয়ো কন্যাক হৰিবা ।

থিউ লাঞ্জে নাচে ঘোৰা উৰ্দ্ধ মুখে কান্দে ।
 সজায় পাৰয় জাম্প ভূমি পাৰ নেদে ॥১২৮॥
 মাধৱ বিক্ৰম চাই গৈলা ঘৰ ঘৰে ।
 এগোট ঘোৰাক দেখে গড়ৰ বাহিৰে ॥
 ঘাস পানী ছুখে ঘোৰা হৈয়াছে খিনিত ।
 দেখে ঘোৰা পৰম সুন্দৰ মনোনীত ॥১২৯॥
 মাধৱ বিক্ৰমে দেখে ঘোৰাৰ যে থান ।
 বোলে ঘোৰা গোটক আগক লাগি আন ॥
 পচাক্ষমে বোলে ঘোৰা হুহিকে সুন্দৰ ।
 ভাল ভৈলে তাক কি কৰয় অনাদৰ ॥১৩০॥
 এহি বুলি পচাক্ষমে ঘোৰাক ধৰিলা ।
 ক্ষুধাতুৰ ঘোৰা উচ্চ বেগ নকৰিলা ॥
 লৰ চৰ কৰে যেন খোজত লৰে ভৰি ।
 মাধৱ বিক্ৰমে ঘোৰা লক্ষ্য আছে কৰি ॥১৩১॥
 ঘোৰাৰ গামক জিজ্ঞাসিবে লৈলা তাত ।
 পৃথিৱী ভ্ৰমিতে পাৰে একে তিলেকত ॥
 হেনয় চিহ্নক যেনে দেখিলা ঘোৰাৰ ।

১২৯। ১২৮ নং পদৰ তলৰ দুই লাইন 'ঘ' নথৰ পুথিত নাই

১৩১। ঘ - এহি বুলি পচাক্ষমে ধৰিলা ঘোৰাক ।

গলে ভৰি দিয়া আনিলেক ওচৰক ।

ক্ষুধাতুৰ ঘোৰাৰ নচলে হাড়ভৰি ।

এতি খোজে ঘোৰাৰ কপিছে বৰখৰি ।

আনন্দে নখৰে গাৱ ৰাজ্যৰ কুমাৰ ॥১৩২॥
 ঘোৰা গোট ধৰি পাচে অভ্যস্তৰে নিলা ।
 ভিন্ন শালে থৈয়া ঘোৰা ঘাই পানী দিলা ॥
 মাহ-ধান তিনি লক্ষ দিলা তিনি ষোজ্জ ।
 নলৰে ঘোৰাৰ পাৰ শৰীৰৰ খোজে ॥১৩৩॥
 সাত দিনে ঘোৰাই ভূমিত নেদে পাৰ ।
 হেন দেখি কুমাৰৰ মনত সংশয় ॥
 মধ্য ৰাত্ৰি উঠি পাচে ৰাজ্যৰ কুমাৰ ।
 চিত্ৰপুৰী জংঘৰতী এই দুই দ্বাৰ ॥১৩৪॥
 ঘোৰাত উঠিয়া গম দিলা আক বাৰ ।
 আহাযোৱা তহিতে কৰিবো সাতবাৰ ॥
 তেৰেসে ঘোৰাৰ বল বুজিবো প্ৰমাণ ।
 মূলোচনা কন্যা হৰি আনিবো এখন ॥১৩৫॥

১৩২। এই পাঠ ৰ পৃথিব, মূল অৰ্থাৎ ক পৃথক আছিল—
 বেগত উত্তম ঘোৰা দেখিলেক পাচে ।
 ঘোৰাৰ পমোক সিতো দেখিলেক পাছে ॥
 পৃথকীকৃত সিটো ভৰি পাৰে কি নাপাৰে ।
 হেন চিহ্নকাম সিটো দেখিলা ঘোৰাবে ॥

১৩৩।৩-৪থ—

মাস ধান তৈল মাংস দেই তিনিষোজ ।
 নলৰে ঘোৰাৰ পাচে শৰীৰৰ বজ ।
 ১৩৩। ৬—জিনিহিনে ঘোৰাৰ যে গাম ভৈল পুহ ।
 চাৰি দিনে ঘোৰা যে ভূমিত নেদে ভহ ।
 পঞ্চ দিনে পূৰ্ণ ভৈল সবে খোজ বজি ।
 কুমাৰে বোলয় আৰ বল বুজো আজি ।

এহি বুলি মাধৱ বিক্ৰমে বোৰা ধৰি ।
 দাস্ত কামুৰিয়া ধৰিলেক বাঘজৰি ॥
 চাবুক মাৰিয়া কৰিলেক ত্ৰিষকাৰ ।
 নিমিষেক আসিলন্ত তিনি সাতবাৰ ॥১৩৬॥
 যিখিনি মনত চৰে কুমাৰৰ মনে ।
 তাহাত অধিক হোৱে দশগুণ প্ৰাণ ॥
 মাধৱ বিক্ৰমে বোলে পচাক্ষম শুনা ।
 যাইবে লাগিয়া বস্ত্ৰ জিজ্ঞাসিয়া আনা ॥১৩৭॥
 লৈয়োকো সম্ভাৰ দ্ৰব্য যুগুতি কৰিয়া ।
 খাতিৰ ওচৰ ভৈলা যাইবাক লগিয়া ॥
 মাধৱ বিক্ৰমে পাচে কৰে সাজ পৰ ।
 গায়ত পিঙ্কিলা আনি বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥১৩৮॥
 এহেন সুন্দৰ ৰূপ চাহন নযায় ।
 অলঙ্কাৰ সমে সিতো অধিকে শুৱায় ॥
 পিড়ক প্ৰণামি পাচে মাতৃক নমিলা ।
 মনত গুণিয়া পাচে বচন বুলিলা ॥১৩৯॥
 কন্যাক নানিলে মই নাসিৰোঁহো ঘৰ ।
 এহি সত্য অজীকাৰ জ'নিবা আমাৰ ॥
 দিবা অলঙ্কাৰ মানে সবাকো পিঙ্কিলা ।
 পিড়ক প্ৰণম কৰি বিদায় কৰিলা ॥১৪০॥

১৩৭—১৩৯ পদটোকে ঘ পুৰিভ নাই ।

১৪০। ঘ—মাধৱ বিক্ৰমে বোলে শুনা পচাক্ষম ।

বেৰিয়ো ঘোৰাক কেনে বেগত 'উত্তম' ।

এহি অজীকাৰ ভই জানিবিহি ঘোব ।

কন্যাক নানিয়া মই নাসিৰোঁহো ঘৰ ।

ডেও দিয়া গৈল৷ সিতো ঘোৰাড চৰিলা ।
মনোজ্ঞ ঘোৰা চৰি দপ দপাই গৈল৷ ॥
ইন্দ্ৰিত মাতৰে ঘোৰা গৈল৷ ভেও কৰি ।
নিমিষে পাইলেক যাই জাম্বৱতী পুৰী ॥১৪১॥
সুগন্ধা মালিনী আছে নগৰ ভিতৰে ।
নগৰ উত্তৰে আছে গড়ৰ বাহিৰে ॥
তান গৃহে ঘোৰা ৰাখিলেক পচাক্ষয় ।
সুগন্ধা মালিনী গৃহে ৰহিলা প্ৰথম ॥১৪২॥
গধূলিৰ অতিথিক দিলা বাসা ঘৰ ।
সিধা ভজা আৰু দিলা ভোজন সস্তাৰ ॥
ভোজন কৰিয়া পাচে খয়ন কৰিলা ।
মালিনীয়ে ফুল মালা গান্ধিবাক লৈলা ॥১৪৩॥
ওৰে বাতি মালা গাঁথি দিব লাগে কাক ।
কিবা প্ৰয়োজন আছে কহিয়ে আমাক ॥
মালিনী বোলয় বাপু কথা কহো হিতা ।
হেমপদ্ম নৃপতিৰ আছয় চুহিতা ॥১৪৪॥

- ১৪১। ঘ কশাঙ্গভীপুৰী ।
 ১৪২। ঘ) মালিনী মেধন্ত দুই পুৰুষ উত্তম ।
 ১৪৪। ঘ নিশাবাসি মালা গাহে নিহকয় বসি ।
 মেখিয়া কুমাৰে গাহে উঠিলত মাতি ।
 কাষ মাল্য গাহা তুমি দিব লাগে কাক ।
 কিবা প্রয়োজন হৈছে কহিয়ো আশাত ।
 মালিনী বোলয় বাপ জনা নিষ্ট কবি ।
 হেম পন্ন রাজ্যৰ আহয় বিদ্যাবী ।
 মূলচনা নামে কন্যা পৰম সুন্দর ।
 বিহা কবি নিবে কালি রাজ্য বিদ্যায়ব ।

স্মৃতিচনা নামে কন্যা পৰম স্নেহৰ ।
 বিহা কৰি নিবে কালি ৰাজা বিদ্যাধৰ ॥
 তোমাৰ আগত মঞ্জি কহোঁ নিষ্ট কৰি ।
 বিবাহৰ মালা মঞ্জি গাথো যত্ন কৰি ॥১৪৫॥
 কুমাৰেও মালিনীক বুলিলেক মাতি ।
 আমাক দিয়োক মালা চাওঁ কেন নীতি ॥
 ৰাজাৰ কুমাৰ মোক জানা নিষ্ট কৰি ।
 কৰন্তু সহিতে মালা দিলেক সাদৰি ॥১৪৬॥
 আন মালা বাছি কছি থৈলা পাচ কৰি ।
 লৰা ফুলে লেখিলা বুঢ়ীক আঁৰ কৰি ॥
 পুখুৰীৰ পাৰে যাক পায় আছা লাগ ।
 মালিনীৰ ঘৰে অসি আছে মহা ভাগ ॥১৪৭॥
 যদি মোক দয়া আছে চাহিবা নিৰীখি ।
 কালি প্ৰভাততে যেন হওঁ দেখা দেখি ॥
 লুকাই লেখিলা তাক বুঢ়ী নাজানিলা ।
 উপৰত আন মালা দিয়া ঢাকি থৈলা ॥১৪৮॥
 ৰজনী পুহাল বুলি জানিলন্ত বুঢ়ী ।
 মালা লৈয়া গৈলা পাচে কুমাৰীৰ পুৰী ।
 মালা লৈয়া মাইলেনী আছিলেক চাই ।
 স্মৃতিচনা মালাক পিছিলা চ ই চাই ॥১৪৯॥
 আনন্দে কন্যাই মালা পিন্ধে অনুপাম ।
 পাক্ৰিড লেখিয়া আছে কুমাৰৰ নাম ॥

১৪৬।১ ধৰ—কুমাৰেও মালিনীক মাতিয়া সাদৰী ।

আমাক দিয়োক মালা চাওঁ চৰ্ছ ভবি

১৪৯।১ (ঘ) ৰজনী প্ৰভাতে পাচে উঠিলন্ত বুঢ়ী ।

১.৩ " মালা দিয়া মালিনী আছিলেক চাই ।

পৃথুৰীৰ পাৰে মোক পায়৷ আহা লাগ ।
 মালিনীৰ ঘৰে আছোঁ আসি মহাভাগ ॥১৫০॥
 যদি মোক দয়া আছে চাহিবা নিৰিখি ।
 কালি প্ৰভাততে যেন হওঁ দেখা দেখি ॥
 কথা শুনি স্মলোচনা থিয়ায়ে মৰিল ।
 উভয় সঙ্কট আসি প্ৰমাদ ঘটিল ॥১৫১॥
 মই বোলো কথা পাসৰিব সিতো জন ।
 নিষ্ট কৰি বোলো এনে পাৰিব কেমন ॥
 এহিমতে গুণি গান্ধি আছে সেহি ঠাই ।
 বুলিৰে লাগিলা পাচে মালিনীক চাই ॥১৫২॥
 মালিনীক বোলে বুঢ়ী নাভাগিবা মোত ।
 অতিথি আছয় কিবা তোহোৰ ঘৰত ॥
 মালিনী বোলয় আই শুনियो বচন ।
 মোৰ ঘৰে অতিথি আছয় দুই জন ॥১৫৩॥
 শুনিয়োক আই কহোঁ কথা স্বকপত ।
 কি কঠিৰো অতিথিৰ কপৰ মহত ॥
 তপ্ত স্মৰণৰ বৰ্ণ অলে কলেৱৰ ।
 সাক্ষাতে দেখিবা যেন ৰাজ্যৰ কুমাৰ ॥১৫৪॥
 স্মলোচনা বোলে বুঢ়ী কহো নিষ্ট কৰি ।
 অতিথিক গৃহ মাজে থৈবি যত্ন কৰি ॥

প্রভাততে যাম কালি পুষ্করিণী বনে ।
 অতিথিক পাণ্ডে যেন লাগ সেহি থানে ॥১৫৫॥
 যদিহে মালিনী তই নকরা ইহাক ।
 সতো সত্যে মালিনী যাইবে কাণ নাক ॥
 এহি বুলি মালিনীক গৃহে পঠাই দিলা ।
 কুমার আগে যাই এহি কথা কৈলা ॥১৫৬॥
 ইতো কথা কহিবাক মো'র ভয় লগে ।
 প্রভাততে পুষ্পবনে ছয়ো যাইবে লাগে ॥১৫৭॥
 ছয়োজনে পুষ্পবনে থাকিবাহা যাই ।
 কন্যায়ে যেন মতে ছইকো লাগ পায় ॥
 কালি পুরা পুষ্পবনে ছইকো যাব দিলা ।
 নাজানোহো কিবা হেতু ভাঙ্গিয়া নকৈলা ॥১৫৮॥
 নিতে নিতে মালা তুমি দিয়া যাব থানে ।
 তুমি কি নাজানা তাক কি বুলিলা মনে ॥
 নাভাগিবা তুমি মোক কথা নিষ্টে ককি ।
 তেবে সুস্থ হৈব মন থাকো নিদ্রা কবি ॥১৫৯॥
 বুঢ়ী বোলে মোক বাপু ভাঙ্গি কোরা নাই ।
 রাজমন দেবমন তাক কোনে পায় ।
 অতিথি আহিছে বুলি কোরা নাই আমি ।
 কেনমতে জানিলে ইয়াতে আছা তুমি ॥১৬০॥

১৫৭ ১-২, গ- নলারা নযারা ছয়ো আচাটা ঘবত ।

মূলোচনা কন্যায়ে আনিলেক কিয়ত ।

১৬০। ২ ঘ- রাজার মনর কথা বুঝন নাযায় ।

১৬০।৪ „কেনমতে আনিলেক গুলি চারা তুমি ।“

ঘ পুৰ্ব্বিত্ত অতিবিক্ত আক চাবি চবণ । অর্থাৎ ১টা পূর্ণ পদ পোরা যায় ।

আকে জানি নবলোক এয়া আৰ কাম ।
পাতক ছাৰোক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥১৬১॥

—:~:—

—পদ—

জিৱ শৰ্ম্মা বদতি কবিলা যেন কৰ্ম্ম ।
বোলে তই কিবা কৈলি মাধৱ বিক্ৰম ॥
কি কাৰণে কৈব মোত জুয়াৰা ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম ।
আমাৰ কথাত ৰাপু নকৰিবা মৰ্ম্ম ॥১৬২॥
অনন্তৰে ভৈলা য়েৰে য়োৱা নিশা ৰাতি ।
এহি মতে বুঢ়ী য়েৰে আছে গুণি গান্ধি ॥
কুমাৰৰ নাট নিদ্ৰা আনন্দিত মন ।
মালিনীৰ নাট নিদ্ৰা কৰে কোন খান ॥১৬৩॥
গুণন্তে গান্ধন্তে সিতো ৰাতি বহি গৈলা ।
প্ৰভাতে মালিনী ছুইকো ভোজন কৰাইলা ॥
ভোজন কৰিয়া ছুইকো আতি বঙ্গ মনে ।

১৬০ পদৰ পাছত এইটো পদ পোৱা যায় :-

হৰি হৰি বুঢ়ী তই কঠিলিহ কেনে ,
বুৰী বোলে তই ৰাপু নিচিন্তস মনে ।
কিসৰ কাৰণে ৰাপা তোৰ কথা কয় ।
অভিধি আহিছে বুজি যুগল নাই নাম ।

১৬২ ৰ—পিতৃ শৰ্ম্মা বদতি কবিলা যে ই কৰ্ম্ম ।

বোলে এই কৈলা বুৰী মাধৱ বিক্ৰম ।
জুগুতা মালিনী বোলে ধৰম তোমাৰ ।
নকণ্ড তোমাৰ কথা জানা সাৰেসাৰ ।

১৬৩ ১২, ৪ ভাঙ পাছে কতোবেলি আছিল নহাতি ॥

মাধৱ বিক্ৰম গৈলা সেহি পুষ্প বনে ॥১৬৪॥
 বাট চাই আছে পুষ্প বনৰ ভিতৰে ।
 যেন কথা ভৈলা পাচে আত অনন্তৰে ॥
 মূলোচনা কন্যা তৈতে ভোজন কৰিলা ।
 পিতৃৰ পাশক কন্যা গমন কৰিলা ॥১৬৫॥
 প্ৰণাম কৰিয়া হেন বুলিলন্ত বাণী ।
 পুষ্পবন চাব যাওঁ দিয়োক মেলানি ॥
 বিহা কৰি নিব কালি দ্বীপ দ্বীপান্তৰ ।
 আক কিবা দেখিবোহো সিহো পুষ্পবৰ ॥১৬৬॥
 হেম পদ্ম ৰাজা বোলে জীয়েকক চাই ।
 কোনেয়ো নেদেখে যেন আসিবিহি আই ॥
 মোক যেন মন্দ নোবোলায় কোনো জন ।
 কিৰিয়া আসিবি আই দণ্ডেক এখনি ॥১৬৭॥
 কোনো লোকে ভোহোক নেদেখে বিদ্যামানে ।
 দিলোহো বিদায় চলি যোৱা এতিন্ধণে ॥
 ভাল বুলি পিতৃ পাৱে কৰিলা সেৱলি ।
 পুষ্পবন চাহিবাক শীত্ৰে গৈলা চলি ॥১৬৮॥
 লাসে লাসে চলি গৈলা চাৰি দণ্ড মানি ।
 চাৰিদণ্ড ভিতৰত পালে পুষ্পবনে ॥
 ইডাল সিডাল কৰি লেখা কৰি চাই ।
 মাধৱ বিক্ৰম যৈতে আছে তাকে যায় ॥১৬৯॥

১৬৬।৪, ৫ সময়ে আসিবক বাজা বিদ্যাধৰ ।

১৬৭।৪, ৫ দণ্ডেক প্ৰমাণে

১৬৮।৪, ৫ ফুলবাৰী চাহিবাক চলি গৈলা বালী ।

সুলোচনা কন্যাৰ কথা এহি মানে থওঁ ।
 পচান্ধমে যি কৰিলা তাৰ কথা কওঁ ॥
 পচান্ধম চাকৰক মাতিলা কুমাৰে ।
 মই নিদ্ৰা যাওঁ তই থাক উজাগৰে ॥১৭০॥
 এহি বুলি মাধৱ বিক্ৰম নিদ্ৰা গৈলা ।
 পচান্ধমে মনে মনে গুণিবাক লৈলা ॥
 অকলশৰে থাকি কৰে আখুটি বিখুটি ।
 কিছু কিছু কৰি ছুইবো আসিল ঘুমটি ॥১৭১॥
 পচান্ধম নিদ্ৰা গৈল বাম-হাত পাৰি ।
 সেই সময়ত আসি ঠেকিল সুনন্দী ॥
 ছয়ো নিদ্ৰা কৰি আছে নাহিকে চেতন ।
 সুলোচনা কন্যায়ে গুণন্তু মনে মন ॥১৭২॥
 খচ মচ কৰি কন্যা আছে কতো বেলি ।
 জাগিবেক নেদেখিয়া গুলিলেক বাণী ।
 পত্ৰকে লেখিলা যেনমতে পাৰা মোক ।
 মনোজয় ঘোৰা লৈয়া যাবা বিবাহক ॥১৭৩॥
 অসংখ্যাত ৰাজ্যৰ যে কন্যা নিবন্তৰ ।
 মোৰ ধানে' কন্যা তাতে থাকিবে বিস্তৰ ।

১৭১।৩. য একেধৰে থাকি..... ।

১৭৪।১, অসংখ্যাত ৰাজ্যৰ.....ৰ পুৰিৰ পাঠ, ক গুণিত্ত আহিঅ
 অসংখ্যক ৰাজকন্যা গণ নিবন্তৰ ।

১৭৩।১, ৪—গুণি গাহি কন্যা তাতে আছে কতোবেলি।

মধ্যত থাকিবো তাতে বাম হাত পাৰি ।
 সেইজন মই হৰিবাহা নিষ্ট কৰি ॥১৭৪॥
 সফুৰাৰ গুৱা-পাণ থৈলা বাক কৰি ।
 পত্ৰক লেখিয়া সফুৰাত থৈলা ভৰি ॥
 ধুৱাবৰ বেলি সিতো আছে একপৰ ।
 সেই সময়ত গৈয়া প্ৰবেশিলা ঘৰ ॥১৭৫॥
 কুমাৰে পাইলেক সাৰি সেই সময়ত ।
 দেখে সফুৰাৰ গুৱা আছে বাহিৰত ॥
 চতুৰ্ভুজি বজ্জ কৰি চাৰি দিশে চালা ।
 সফুৰা ভিতৰে সিতো পত্ৰখান পালা ॥১৭৬॥
 পত্ৰখান দেখিয়া কুমাৰে পঢ়ি চালা ।
 নিদ্ৰাত থাকন্তে সিতো কন্যা আসিহিলা ॥
 পত্ৰত লেখিলা যেন মতে পাবা মোক ।
 মনোজয় ঘোৰা লৈয়া যাবা বিবাহক ॥১৭৭॥
 অসংখ্যাত ৰাজকন্যা আছে নিৰন্তৰ ।
 মেৰ খানে কন্যা তাতে থাকিব বিস্তৰ ॥
 মধ্যত থাকিবো মজ্জি বাম হাত পাৰি ।
 সেইজন মজ্জি হৰিবাহা নিষ্ট কৰি ॥১৭৮॥
 মাধৱ বিজুম পঢ়িলেক পত্ৰখান ।
 মনে মনে পচান্ধমে পাতি আছে ক্ৰাণ ॥
 ১৭৭। ১-২, ঘ;—ভৌতিকৰণে মাধৱ বিজমে গুণি পাই
 সফুৰা ভিতৰে পত্ৰখান লাগশায় ॥

পত্ন্যন পটি পাচে গুপ্ত কৰি থৈলা ।
 পচাক্ষম চাকৰক মাতিবাক দৈলা ॥১৭৯॥
 উঠ উঠ ছাচাৰ কিবা আছা চাই ।
 আনিয়ো গৈলোহোঁ নিজা নিজা গৈলি তই ॥
 নো মোন ছব দৃষ্ট পালো বৰ ছথ ।
 শাকৰি আছো যাক নেদেখিলো মুখ ॥১৮০॥
 এতি বুলি মনে ছথ কৰিলা বিস্তৰ ।
 হায়বে তুৰ্জন পাপী ছথ দিলি বৰ ॥
 মই বোলো উজাগৰে থাকিবিহি তই ।
 তেতোত ভাৰসা কৰি নিজা গৈলোঁ মই ॥১৮১॥
 পচাক্ষমে বোলে মই নিজা যোৱা নাই ।
 ঘুমটিৰ চলে মনে মনে আছো চাই ॥
 ষাণ্ড বিক্ৰমে মনে থাকিল উপেক্ষি ।
 বলা বুলি কৰিবাব কোনো নাই সাক্ষী ॥১৮২॥
 ষাণ্ড বিক্ৰমে ক্ৰোধে চোবাবে দখন ।
 পচাক্ষমে স্তনিবে লাগিলা মনে মন ॥
 মনে গুণি চাবে এৰাবাব নাহি সন্ধি ।
 মনত গুণিয়া চাবে এৰাবাব বুদ্ধি ॥১৮৩॥
 পচাক্ষম উঠিলেক ভয় পৰিহৰি ।
 কুমাৰক মাতিলেক দণ্ডৱতে পৰি ॥
 অজানিতে নিজা আসিলেক কিছুমান ।
 কি কহিবো প্ৰভু মৌৰ হত ভৈলা জ্ঞান ॥১৮৪॥

১৮০-১৮৪ ব - জানো খুঁজি যাবে ডাক বাধে কাৰ বাপে ।

৭... ... কি কাহবে ভেবে ।

কাটিবে পাৰোহোঁ কোক বাধিলন্ত হৰি ।

আমাৰ কৰ্মৰ ভাগ জানো নিষ্ট কৰি । *

স্তুতিতে ভৈলন্ত তুষ্ট মাধব বিক্রম ।
 পচাক্ষমে বোলে মোক বন্ধা কৰা ধৰ্ম্ম ॥
 চৰণত সেৱা কৰি পাচে গুচি গৈলা ।
 মনে মনে পচাক্ষমে গুণিবাক লৈলা ॥১৮৫॥
 তুতি নতি কৰি পাচে বচন বুলিলা ।
 বিবাহৰ পৰা এবে আসিয়া মিলিলা ॥
 উজাগৰে আজি ৰাত্ৰি নিদ্রা যোৱা নাই ।
 বাগৰি পৰিবা তুমি হামখুৰি থাই ॥১৮৬॥
 কিছুমান নিদ্রা কৰা চাই থাকো আমি ।
 আক নিদ্রা যাবো বুলি নডৰাৰা তুমি ॥
 ৰবি অন্তগত আসি ভৈলেক গংলি ।
 স্নান কৰি ভোজন কৰিয়ো মহাবলী ॥১৮৭॥
 এহিবুলি সমীপতে জল আনি দিলা ।
 মাধব বিক্ৰমে স্নান কৰিবে উঠিলা ॥
 পচাক্ষমে বোলে মোৰ ভাল ভৈলা বিধি ।
 যত্ন কৰিলেক ভাল ধুংৰা ঔষধি ॥১৮৮॥
 পচাক্ষমে আনি তাক যত্ন কৰিলা ।
 বিজুলী সজাৰে আনি সন্মেল যোগাইলা ॥

পচাক্ষমে উঠি পাছে কবযোড় কৰি ।
 কুয়াবক মাতিলন্ত কবযোড় কৰি ॥
 নিতে নিশা নিদ্রা কৰি থাকোহো আপুন ।
 কি কহিবো এতু যোব হবাইল চেতন ॥

যত্ন কৰি সাজি দিলা আগক বঢ়াই ।
 নাজানি কুমাৰে তাক পেলালেক খাই ॥১৮৯॥
 লাগিল ভাঙ্গৰ জাল ঘনে উঠ হামি ।
 পচাঙ্কমে বেলে আজি কেনে কৰা তুমি ॥
 আজি বাহি তুমি দেখো নিত্ৰা যোৱা নাই ।
 কিছু নিত্ৰা যোৱা তুমি আমি থাকো চাই ॥১৯০॥
 পচাঙ্কমে ভাবে মনে কাৰ্যা ভৈলা ভাল ।
 মুণ্ডত ধৰিলা ভাঙ্গ ধুতুৰাৰ জাল ॥
 ভাঙ্গ ধুতুৰাৰ জালে থাকিবেক পৰি ।
 উপায় কৰিয়া মই কন্যা নিবো হৰি ॥১৯১॥
 ইহাৰ বজাক গৈলে কাটিবেক ধৰি ।
 পৰদেখে গৈলে মোক পাবে কেন কৰি ॥
 মাধৱ বিক্ৰমে বোলে নিত্ৰা যাওঁ মই ।
 বিবাহৰ পৰ ভৈলে জগুৱাবি তই ॥১৯২॥
 পচাঙ্কমে বোলে প্ৰভু নকৰিবা ভয় ।
 কাটিবাহা ধৰি যদি নিত্ৰা যাওঁ মই ॥
 নিৰ্ভয় কৰিয়া তুমি নিত্ৰা কৰি থাক ।
 বিবাহৰ পৰ ভৈলে জগাম তোমাক ॥১৯৩॥
 মাধৱ বিক্ৰমে বোলে স্বৰূপ বচন ।
 এহি বুলি বীৰে পাচে কৰিলা অয়ন ॥

১৯০। ৪, ৫— কন্যাক চিহ্নিয়া ছুৰি ছুৰে শোৱা নাই ।

১৯৩ ২-৩ নং শাৰী ৫ পুথিভ নাই ।

কুমাৰেও নিদ্রাভৰে অচেতন ভৈলা ।
 পচাঙ্কম চাকৰে যে বিজ্ঞক মাৰিলা ॥১২৪॥
 আনন্দে নধৰে দেহা উত্ৰাৱল মন ।
 মনোজয় ঘোৰাক যে কৰিলা যতন ।
 দিব্য কাচে কাচিয়া বাহিলা বাঘ জৰি ।
 পিঠিত জীনক বাহিলন্ত যত্ন কৰি ॥১২৫॥
 কুমাৰক এৰিলেক বৃক্ষৰ তলত ।
 দেখিয়ো কিমত ভৈলা' দুইৰ সঙ্গত ॥
 হিতে থাকি তহিত তিষ্ঠিলা দুবাচাৰ ।
 ধৰ্ম্মাধৰ্ম্ম সুমৰন্ত দেবাসুৰ নৰ ॥১২৬॥
 পচাঙ্কমে কুমাৰক এৰিবাৰ মনে ।
 কুমাৰক জগাইবে লাগিলা কেমনে ॥
 ভাঙ্গৰ জালত মেলিবাক নৰে আখি ।
 অধিকে কৰয় নিদ্রা আতি বৰ সুখী ॥১২৭॥
 নাজাগিৰৰ দেখি বোলে মোত দোষ নাই ।
 আপোনাৰ দোষে ইতো কন্যাক হেৰুৱায় ॥
 এতেকতে ৰাত্ৰি যাত্ৰ এক পৰ ভৈলা ।
 বিদ্যাধৰ ৰাজ্য বিহা কৰিবে আসিলা ॥১২৮॥

১২৪ ৩-৪, ঘ-কুমাৰ নিদ্রাত পৰি পাবয় ঘুংগুৰি ।

পচাঙ্কম চাকৰে হাসয় বহু কৰি ।

১২৫ ৪— পিঠিত বাপিলা তুলি অতি যত্ন কৰি ।

১২৬ ১-২, ঘ—জাগিৰ নোদেখি বোলে মোত দোষ নাই ।

আপোনাৰ দোষে কন্যা হেৰুৱায় ভই ।

সম্বলা দেখব পৰা জাম্ববতী পুৰী ।
 সন্ত দিনৰ বাট আহিল কাচি পাৰি ॥
 কতো হয় হস্তী বতো বথে চৰি ।
 অসংখ্যাত বাদা ভাণ্ড আছে বজ্জ কৰি ॥১৯৯॥
 এতদূৰ হস্তে আসি পালা বিদ্যাধৰ ।
 হুলস্থূল লাগি গৈলা গোটেই নগৰ ॥
 ঘোটকত চৰি আছে লক্ষেক হাজাৰ ।
 বহুত হাজাৰ ৰাজা বৰ্ণৰ উপৰ ॥২০০॥
 দোলাত চৰিয়া আছে লক্ষকোটি খত ।
 ভূমি পাৰে য'ও আসে লেখা দিবোঁকত ॥
 মুখ্য মুখ্য ৰাজাগণ দোলাত চৰিয়া ।
 অৰ্বুদায় সৈন্য আছে তাহাক বেঢ়িয়া ॥২০১॥
 একোৱে নৃপতিৰ বাদা চাৰি যে হাজাৰ ।
 কৰ্ণ কুশুনয় মাত বোল হাহাকাৰ ॥
 ঘোৰাসবে চিঞৰয় হস্তীৰ হিংসিনি ।
 বধৰ বৰ্ণবি কুমা কুমা মাত্ৰ শুনি ॥২০২॥

১৯৯ ১-২, ৬—সৌবল দেখব পৰা জাম্ববতী পুৰী ।

পৰ্য্যটনে আইলা পৃথিবীক জৰিপুৰি ।

২০০ ২, ৪—এহিমতে বাদান্তত কানে বিদ্যাধৰ

হুলস্থূল লাগি গৈল সকল লোকৰ ।

২০১ ৪ দোলাত = বধত ' ৪ ;

২০২ ৪, - একো নৃপতিক সৈন্য চণ্ডিত হাজাৰ ।

ধিতাতে কুৰ্জান মাত আঘাতে এজাৰ ।

হস্তীসকল চিঞৰ ঘোৰাৰ হ্লেসনি ।

বধৰ বৰ্ণ কুকুক মাত শুনি ।

মাধৱ বন্দুক লক্ষ কোটি একেবাৰে ।
 খৰদতে যেন গিৰি শৃঙ্গ খসি পৰে ॥
 পৰ্বত খসিয়া যেন পৰে হেন জানি ।
 তেহুয় বাদ্যৰ ধ্বনি দশোদিশে শুনি ॥২০৩॥
 মধ্যত চলিয়া যায় ৰাজ্য বিদ্যাধৰ ।
 প্ৰলয়ৰ সূৰ্য্য যেন জ্বলে কলৈৱৰ ॥
 কি কহিবো ৰাজ্য বিদ্যাধৰৰ মহিমা ।
 সাজি আছে বথ খান কোনে পাৱে সীমা ॥২০৪॥
 চাৰি গোট হস্তী যেন পৰ্বত শিখৰ ।
 চাৰি গোট ঘোৰা চাৰি হস্তীৰ উপৰ ॥
 ঘোৰাৰ উপৰে সাজি আছে বথ খান ।
 নলৰে শৰীৰ তাত ভূমিৰ সমান ॥২০৫॥
 হয় হস্তী জ্বলে বথে পৰম নিকৰ্জ' ।
 প্ৰকাশ কৰয় যেন প্ৰভাতৰ সূৰ্য্য ॥
 বথে ধ্বজে যায় ৰাজাগণ যত যত ।
 বিদ্যাধৰ সূৰ্য্য যেন সবাবো মধ্যত ॥২০৬॥
 সৈন্যৰ আন্দোলে হাই শুনিতে অপাৰ ।
 হেমপদ্ম ৰাজ্যৰ যে পখিলন্ত দ্বাৰ ॥
 জিৰাবৰ মণ্ডপক পালা কত বেলি ।
 তাহাভ জিৰালা গৈয়া সব সৈন্য মিলি ॥২০৭॥

২০৬। ৩-৪ ৫—সেই বথে চড়ি যায় যত ৰাজাগণ ।

অসংখ্যত এজা আক যত সৈন্যগণ ।

চাক ঢোল মৃদঙ্গ যে দামাৰ দামেনি ।
 কালী ভেৰী ভেক বাম তাল শব্দ শুনি ॥
 বিদ্যাধৰৰ কথা এবে এহি মানে থওঁ ।
 যি কৰিলা হেমপদ্ম তাৰ কথা কওঁ ॥২০৮॥
 অসংখ্যাত বান্ধনিয়ে বান্ধি দিয়ে ভাত ।
 লেখা জোখা নাই প্ৰজাগণে খায় তাত ॥
 অসংখ্যাত বান্ধনিয়ে দিয়ে বাৰিষত ।
 তিনি লক্ষ বান্ধনিয়ে দিয়ে ভিত্তৰত ॥২০৯॥
 বাহিৰত প্ৰজাগণে খায় নিবন্তৰে ।
 ভিত্তৰত খায় মুখ্য মুখ্য নৰেখৰে ॥
 গাৱে গাৱে সিংহাসন সূৰ্য্যৰ খাল ।
 আচোৱা ডাবৰ থৈলা দক্ষিণৰ ফাল ॥২১০॥
 কপূৰ তাহুল বটা থৈলা আগুৱায় ।
 আচমন কৰি যেন সমীপতে পায় ॥
 ভোজন কৰিলা পাচে নৃপতি সকলে ।
 বিবাহৰ গৃহে চলি গৈলা কুতূহলে ॥২১১॥
 যোল প্ৰহৰৰ খলি বিবাহৰ ঘৰ ।
 এককাল ভৈলা সৈন্য কন্যা যে ঘৰৰ ॥

২০৮ ১-২, ৭-জাক ঢোল মৃদঙ্গ দামাৰৰ যে দাজোৰা ।

কালী ভেৰী ভেক বামশিলা যে আহুৰা ।

২১০। ৪, ৭ - আচনিৰ ডাবৰ নৈছে বাম ফাল ।

১, ৭ - আচনিৰ ডাবৰ থৈলা বাম ফালে ।

আগত বহিল ৰাজাগণ নিবন্তৰ।
 তাৰ পাচে বসিলন্ত পাত্ৰ-মন্ত্ৰী বৰ ॥১১২॥
 পাচত বহিল আন লোক বহুতৰ।
 গ্ৰহৰ ব'ট ভৈলা ঘৰৰ বাহিৰ ॥
 বিবাহত বসিলন্ত নৃপতি সকল।
 জনে জনে যোগাইলন্ত কৰ্পূৰ তাম্বুল ॥১১৩॥
 সূৰ্য্যৰ গছাবাতি সবামো মধ্যত।
 স্তুগন্ধ অগন্ধ দ্বীপ জ্বলিছে আগত ॥
 দিনময় ভৈলা যেন গোটেই নগৰ ॥
 বাদ্য ভণ্ড চাই সবে জুমা জুমি কৰে ॥১১৪॥
 বাদ্যৰ শব্দে যেন যেন ভূমি লৰে।
 বিদ্যাদৰ ৰাজ্য উঠিলেক কত পৰে ॥
 জোকৰ পাৰিয়া উঠিলেক কন্যাগণ।
 বাদ্যবতী গণ উঠিলেক ভাবকণ ॥১১৫॥
 পৃথিৱী মণ্ডল কম্পি কম্পি লোৱে ঠাই।
 হাজাৰে হাজাৰে সৈন্য কৰে জয় জয় ॥
 ইহ্মে সেন বজ্জ মাৰি কৰে বজ্জ ধনি।
 হেম পদ্ম ৰাজ্য পাচে পঠালা ছলনি ॥১১৬॥

১১২ ৪ ঘ.—মধ্যত বসিলা পাত্ৰ মন্ত্ৰী বৰ ॥

১১৫ ঘ.—হেমপদ্ম ৰাজ্য বাই পাঠালা ভেঁতিকাণ ॥

জোকৰ মাৰিয়া উঠিলা সৈন্য গুণ ॥

সেহেন পৃথিৱীখন কম্পিলা ভেঁতিকাণ ॥

বাদ্যভণ্ড সকলে উঠিলা ভাবকণ ॥

অল্প সৈন্য দেখি ৰাজ্য মনত বিবাদ ।
 বৰ বৰিবাক লাগি পঠাল সংবাদ ।
 দীপ ঘট লৈয়া পাচে নিলা আগবাঢ়ি ।
 বসিবাক দিলা তাতে সিংহাসন পাৰি ॥২১৭॥
 শিৱ শৰ্ম্মা বদন্তি যে শুনা কুরু ৰাই ।
 বিবাহ চাহিবে ঋষি গৈলা অৰুণ ই ॥
 মধ্য শৃঙ্গি ঋষি যত আহুয় লগৰ ।
 শিৱ শিৱ লগ বৰ্ক আৰু ভূমিধৰ ॥২১৮॥
 কাৰাভুজ নাৰদ ঋক্ষ ধন যদ ।
 অগণ্ড অচণ্ড পতি নৰসিংহ শক ।
 অৰবিন্দ ভূমিধৰ আৰু মধু ঋষি ।
 এহিমতে ঋষিগণ আসিলা হৰিষি ॥২১৯॥
 উনৈশ হাজাৰ ঋষি ভৈলা সবে মিলি ।
 অসনে বসিলা সবে বিবাহৰ থলি ॥
 গোসাই পূজিবে লৈলা ফুলজল তুলি ॥
 স্বৰ্গক লজ্জিলা ব্ৰাহ্মণৰ বাক্য ধ্বনি ॥২২০॥
 সুগন্ধিত জলে পাচে কৰিলেক স্নান ।
 যন্ত্ৰৰ থলিক পাচে কৰিলা গমন ॥

২১৮।২১৯-ঘ—অৰমেধ ...আদি যত ঋষিগণ ।

শ্ৰীনাথ গদাধৰ আনো ঋষিগণ ॥

কাশ্যপ বে নাৰদ আসিল অসংখ্যত ।

থানে থানে ঋষিগণ আসিলা যত যন্ত্ৰ ॥

কুশ শান্তি বৰি পাচে হোমক পাতিলা ।
 বেদ বাক্য পঢ়ি পাচে মন্ত্ৰ আৰম্ভিলা ৷২২১৥
 ঈশ্বৰ পূজিয়া বস্তু কৰি অনুষ্ঠান ।
 ৰাজ্যক বেলন্তু এবে কন্যা খানি আন ॥
 আদেশ কৰিলা হেমপদ্ম নৰেশ্বৰ ।
 অলঙ্কাৰ পিন্ধিলা কন্যাক তান ঘৰ ৷২২২৥
 বিদ্যাধৰ নৃপতিৰ আয়তী যতেক ।
 তান ঘৰে গৈয়া অলঙ্কাৰ পিন্ধাইলেক ॥
 বাপেকৰ অলঙ্কাৰ সুবে খহাই থৈলা ।
 বিবাহৰ অলঙ্কাৰ গাৱত পিন্ধিলা ৷২২৩৥
 কৰ্ণত কুণ্ডল গলে লৈলা হেমহাৰ ।
 কঙ্কালে পিন্ধিলা আনি পট পীতাম্বৰ ॥
 হাতত পিন্ধালে কঙ্কণ বাহুত জাপ টাঙ ।

২২১ ১ ৪. ঘ—সুগন্ধী ধূপৰ গন্ধে উঠিলেক ছানি ।

মক্ষিণা লৈলেক যত কাহবেক কুনি ।

কুশাং কৰিদ্দা পাহে হো.ক পাতিলা ।

... ..বেদমন্ত্ৰ পঢ়িবাক আৰম্ভিলা ॥

২২২ ৪-ঘ - বিবাহৰ কন্যাখানি আনোক সম্ভৱ ॥

২২২ আৰু আৰু ২২৩ নংৰ মাজত এটি পদখনি ঘ পুৰ্ণিত আছে

হেম পদ্ম নৃপতিৰ আয়তী সকলে

জয়পান দিলা আন অতিথি সকলে

এনাট কথাত আমি কন্যা দিব নৰো

মন্ত্ৰবি হৈলেনে আমি কন্যা দিব পাৰো

হেন তান বিদ্যাধৰ বুলিলা বংন ।

কিবা চাহি আছ' যোৱ পাছ মন্ত্ৰীগণ ॥

বাহ ব ৰাজ্যত যেন আছয় দেহতা ।

যাক নিদিলেসে যেক বুলিবে অন্যথা ॥

কপালত বপালী দেখোতে জাতিদ্বাৰ ॥২২৪॥
 অঙ্গুলিত পিঙ্কাইলা বজ্জৰ আঙ্গঠি ।
 পাৱত হুপুৰ প্ৰতি অঙ্গুলিত আঙ্গঠি ॥
 সোনোৱালি আঃবাণ পাচে আনি দিলা ।
 স্তৰ্ণ স্ৰূষ জ্যোতি কৰিবে লাগিলা ॥২২৫॥
 বিমানে আসিয়া বসিলেক যন্ত স্থলি ।
 ঘূৰি ঘূৰি চাহিয়া বসিলা স্ত্ৰোৱলী ।
 মুখ চন্দ্র ভাজি লক কৰি মহা যত্ন ।
 স্ত্ৰেচনা সিঞ্চিলে এক পোহা বত্ন ॥২২৬॥
 বত্ন সিঞ্চি তাসনে বগিলা বৰনাৰী ।
 জয়ধ্বনি কৰিয়া বসিল অন্য তিৰী ॥
 বত্নমূল সিঞ্চিয়া যে পূজিলত্ৰ হৰি ।
 পূজি স্ত্ৰেচনা সুমন্ত্ৰ বাম হৰি ॥২২৭॥

একলক বগুন ভৱা সাজি বান্ধি দিলা ।

পৰম কঠিন ৰাজা তথাপি বু'লনা ।

চাৰি কোটি দাম দিলা ভাহাৰ লগত ।

সৰে বাটি লৈলা তাত কন্যা আছে যত ।

ওপৰ পদ কেইটাৰ পাছৰ পৰাহে ২২৩ নং পদ
 আৰম্ভ হৈছে ।

২২৪ ৪-ঘ কপালত দিলেক জেঠি ভাতি চমৎকাৰ ॥

২২৬ -ঘ - বিব'তৰ থান পাছে পাইলা যজ্ঞস্থলি

. ৪ ঘ— স্ত্ৰেচনা সিঞ্চিলে প'ছে মহাবত্ন ।

২২৭, ৩-৪, ঘ— বত্নক সিঞ্চিয়া পাছে কৰি তাত কৰ্ম
 হৰি পূজি স্ত্ৰেচনা সুমবে ধৰ্মাধৰ্ম ॥

কতো বেলি পাইব আমি মাধব বিক্রম ।
 এহি বুলি কন্যায়ে শুমবে ধর্ম ধর্ম ॥
 কতো বেলি হবি নিবো মনত উৎপাত ।
 এহি বুলি বাধে বাধে পাধে বাম হাত ॥২২৮॥
 শির শর্মা বদতি শুনিয়ে ধর্মবায় ।
 পচাক্ষমে কুমারক জগাবাক যায় ॥
 বাদ এষাই কুমারক জগুরালে পাচে ।
 রাজাগে কুমার অচেতন পৰি আছে ॥২২৯॥
 আমাত নাহিকে দোষ বোলে পচাক্ষমে ।
 নিদ্রাত হুইলা কন্যা মাধব বিক্রমে ॥
 দেবগণ সাক্ষী হৈবা মোত দোষ নাই ।
 হুইবাব কন্যাক চাকরে লৈয়া যায় ॥২৩০॥
 এহিবুলি পচাক্ষমে ঘোষাত চহিলা ।
 মনোজয় ঘোষা লৈয়া বিবাহক গৈলা ॥
 শুলোচনা কন্যাক দেখিলা বিদ্যামানে ।
 নিব বুলি বাম হাত পাধে ঘনে ঘনে ॥২৩১॥
 এহিমতে পচাক্ষমে আছে বাট চাই ।
 একোমতে হবিবাবে চলক নপায় ॥
 শির শর্মা বদতি শুনিয়ে মহাবল ।
 যি কথা কহিলা তাতে ব্রাহ্মণ সকল ॥২৩২॥

২৩১'১-৪, ঘ, - এহি বুলি পচাক্ষমে উহাও কহিলা ।

শীঘ্র বেগে গৈয়া বিবাহব ধান পাইলা ৫

শুলোচনা কন্যাক পাঠলেক দ্বন্দ্বন ।

নিবে বুলি বাম হাত দ্বাঙে ঘনে ঘন ।

বিদ্যাধর নৃপতিৰ গুৰু পুৰোহিত ।
 শৃঙ্গী মহাঋষি যন্ত পাতীলা তহিত ॥
 গালব ব্রাহ্মণ সব অতি বিপতীত ।
 হেম পদ্ম নৃপতিৰ গুৰু পুৰোহিত ॥২৩৩॥
 গালৰে বোলন্ত ঋষি শৃঙ্গীক সম্বোধি ।
 তুমি পুৰিয়োক হোম আমি পঢ়ো বিধি ॥
 যন্ত বিসৰ্জন দান আমি লৈবে পাওঁ ।
 তোমাৰ আগত মই স্বৰূপত কওঁ ॥২৩৪॥
 বৰ দাতা কন্যাদাতা ব্রহ্মদাতা দান ।
 তোমাক দক্ষিণা দিলো এহি তিনি খান ॥
 শৃঙ্গী ঋষি বোলে তুমি শুনিয়ো বচন ।
 যন্ত বিসৰ্জন দান নকৰিবা মন ॥২৩৫॥
 গালৰ বদন্তি শৃঙ্গী কৰিয়োক মন ।
 দক্ষিণা নেদিলে তুমি জুপুৰিবা হোম ॥
 শৃঙ্গীয়ে বোলন্ত পুৰিবাক নেদো ছমি ।
 যাচিয়া দিয়ক কন্যা কথা বান্ধো আমি ॥২৩৬॥
 এহি কথা শুনিলেক শৃঙ্গী মহা গৰ্বেৰ ।
 ক্ৰোধিয়া গালৰে তুলি লৈলা শ্রক শ্রৱে ॥

২৩৬।১-৪,— গালৰে বদন্তি শৃঙ্গী শুনিয়োক তুমি ।
 দক্ষিণা নেদিলে কেনে গুৰিবোহো ছমি
 শৃঙ্গী বোলে তুমি..... ।
 যাচি দিবা কন্যাব যে কথাবান্ধা তুমি ॥

ই কথা মাতিলা তুনি অতি মহা গৰ্বে ।
 ই কথাত কাত দোষ স্তুতি চাৰা সৰ্বে ॥২৩৭॥
 কৰিলা মৰ্যাদাহীন সভা বিদ্যমানৈ ।
 ৰাজ্যে ৰাজ্যক কন্যা যাচি দিব কোনে ।
 মৰ্যাদা ভাঙিলা আজি তাৰ মান সাধে ।
 গতা চাৰি মাৰিয়া সভাৰ বাৰ কৰো ॥২৩৮॥
 হেন শুনি শৃঙ্গী উঠি মহা ক্ৰোধ কৰি ।
 চৰোক দাঙিয়া বোজে গালো খুন্দা চাৰি ।
 ছুটকো ছুই চৰোক কৰয় দাঙা দাঙি ।
 উনৈখ হাজাৰ শিষ্য ঋষি ৰাজ শৃঙ্গী ॥২৩৯॥
 বহুখ হাজাৰ শিষ্য আছে গালবৰে ।
 শৃঙ্গীয়ে গালবৰে চৰ দাঙা দাঙি কৰে ।
 শিষ্যৰ মাজত বৰ লাগি গৈলা দম্ব ।
 সেহি সময়ত পাচে ভৈলা মহা মন্দ ॥২৪০॥
 ছিদ্ৰ পাই পচাঙ্কম গৈলা সেহি ছেগে ।
 কন্যা ধৰি ২ৰি নিলা মনোজয় বেগে ।
 ৰাজ্যৰ মাজত লাগি গৈলা উসমিস ।
 কন্যা হৰি নিলা কোনে নাপালা উদ্দেশ ॥২৪১॥
 পচাঙ্কমে মহাৰজে কন্যা হৰি নিলা ।
 পছত যাহন্তে পাচ যেন কথা ভৈলা ।
 কন্যাক হৰিয়া য়েব নিলা বিবাহৰ ।
 ঘোৰাৰ উপৰে কণা শুনিলা বিস্তৰ ॥২৪২॥

২৩৩২ ৬,৮—ঋংক দাঙা জানা মাৰো খুন্দা চাৰি ।

ছুটকো ছুই ঋবতুলি কৰে দোঙাছুতি ।

এহিমতে ছুই ঋষ কৰে খঙা খঙা ।

বিয়া আনিলা মোক অনেক প্রসঙ্গে ।
 মুহিকে কুমাৰ পাওঁ শৰীৰৰ গন্ধে ॥
 পুহাইলা বজনি আসি ভৈলা সুপ্রসন্ন ।
 চিনিলা চাকৰ বুলি দুৰ্জনৰ মন ॥২৪৩॥
 আমি সমে ইহাৰ কিমতে হব ঘৰ ।
 সুফল চুহিবে খোজে পোকে গোবৰৰ ॥
 দধি দুগ্ধ ভোগক শূকৰে বাধা কৰে ।
 শৃগাল চৰিব খোজে হস্তীৰ উপৰে ॥২৪৪॥
 'চাক্ষু চাকৰৰ ভৈলা সেহি কৰ্ম্ম ।
 'বি হৰি কি কৰিলা মাধৱ বিক্ৰম ॥
 দুৰ্জনৰ হাতে আজি কি কৰয় ধৰ্ম্মে ।
 যেন তেন কৰি এৰাবাৰ চাৰে মৰ্ম্মে ॥২৪৫॥
 চাকৰক মাতিলেক মধুৰ বচনে ।
 'বিবে খুজিলা মোক মাধৱ বিক্ৰমে ॥
 অত্যাগিনী মোক আজি নিবি বাহুৰাই ।
 যদি শাস্তি পুণ্য আছে ৰাখিব গোসাই ॥২৪৬॥

২৪৩ ৪ ব, - চিনিলা কন্যায়ে তাক নিচিনে দুৰ্জনে ।

২৪৪, ২ ব, - কেতেকী চুহিবে ।

২৪৫ ব - পচ'ক্ষ্ম চাকৰৰ ভৈলা হেন ছান ।

এ'হ'গাল কন্যা পাচে গু.ন মনে মন ॥

হ' হ'ৰ কি কৰিলা মাধৱ বিক্ৰম ।

দুৰ্জনৰ হাতত আজি কি কৰয় ধৰ্ম্ম ॥

২৪৬। ব - হৰিতে খুজিলা মোক মাধৱ বিক্ৰম

ইহাৰ হাতত আজি কি কৰয় ধৰ্ম্ম

এ'হ বুলি সুন্দৰী হ'বক চিন্তিলা

বাহুদেহ হ'ব আসি বিদগ্ধ ভৈলা ॥

পচাঙ্কমে বোলে তই নকৰিবি ভয় ।
 পৰম সুখত তোক ৰাখিবোহো ময় ॥
 মাধৱ বিক্ৰম মোৰ হোন্ত ধৰ্ম্য বাপ ।
 সংশয় নকৰি মোক ভজা এৰি তাপ ॥২৪৭॥
 হেন বাক্য বুলি তোক মোক দিছে এৰি ।
 তাহান আত্মায়ে মই আনিছোহো হৰি ॥
 চলি যাওঁ মনে তুমি নকৰিবা দুখ ।
 আমাক বৰিলে তেৰি হৈব মহা সুখ ॥২৪৮॥
 গুণি চাই এৰাবাৰ চল একো নাই ।
 কতো বেলি গুণি পাচে পাইলন্ত উপায় ॥
 ছুটক এৰিলে আত্ম কিচো দোষ নাই ।
 হাতৰ এৰাইতে পৰাওঁ যিমত উপায় ॥২৪৯॥
 হাতৰ এৰাই পাচে যেন তেন কৰোঁ ।
 বলক কৰিলে আক কি কৰিতে পাৰোঁ ॥
 আগে মোৰ শাস্তি ধৰ্ম্য কৰিবেক নষ্ট ।
 কি কৰিবে পাৰোঁ চাওঁ কৰি কায়া কষ্ট ॥২৫০॥
 নষ্ট মাত্ৰ কৰিবেক কি কৰিতে পাৰোঁ ।
 হাতৰ এৰাই মোৰ কুল বক্ষা কৰোঁ ॥
 কাৰ্য্যক গুণিয়া কন্যা বুলিলেক বাণী ।
 বোলে পিয়াসতে মৰোঁ জল দিয়া আনি ॥২৫১॥

জলক ভুঞ্জিয়া আগে শাস্ত কৰো দেহ ।
 পাচত শৃঙ্গাৰ কৰো নাহিকে সন্দেহ ॥
 মনৰ বাঞ্চাক পূৰ পাচত কৰিবি ।
 নিৰ্জন বনত একো ভয় নকৰিবি ॥২৫২॥
 কিনো মোৰ পূৰ্ব ভাগ্যে পাইলো সাধি সাই ।
 পচান্ধমে বুলিলেক বচন ছনাই ।
 বাম্প দিয়া ঘোৰাৰ নামিলা তেতিয়কণে ।
 জল আনিবাক গৈলা স্বৰিত গমনে ॥২৫৩॥
 ঠগিলো বুলিয়া কন্যা হাসে খলখলি ।
 দণ্ডেকৰ পশ্চমানে গৈলেক লৰৰি ॥
 ঘোৰাত মাৰিলা কন্যা চাবুকৰ বাৰি ।
 বিজুলি সঞ্চাৰে ঘোৰা গৈলা ডেৱ পাৰি ॥২৫৪॥
 ডাক দিয়া কন্যা বোলে শুনা পচান্ধম ।
 তোহোৰ পাপীৰ ভৈলা এনয় অধৰ্ম্ম ॥

২৫২। ঘ— জলপান কৰায়েক আগ বন্ধা কৰো ।
 শৃঙ্গাৰ দিবোহে পাছে পচান্ধম যবো ।
 মনৰ বাঞ্ছাত তুমি সম্পূৰ্ণ কাৰবা ।
 নিৰ্জান বনত তুমি ভয় নকৰিবা ।

২৫৩। ঘ গ— ছয়ো পুৰিহে সাবিসাই শব্দ আছে ।

০ ঘ পু থ— দাড়সা

২৫৪। ১-২, ,, দণ্ডেকৰ বাট সগো অস্তাবধা গৈলা ।
 ছলিলো ছলিলো বুলি হাসিবাক গৈলা ।

উষাও কৰিয়া কন্যা কত দূৰে গৈলা ।
 পচাঙ্কমে জল লৈয়া ফিৰিয়া আসিলা ॥২৫৫॥
 দেখিলেক শূন্য স্থান কন্যা কৈক গৈল ।
 হাকুল বিকুল কৰি বিচাৰিবে লৈল ॥
 বিচাৰিয়া পচাঙ্কমে হাৰাশাস্তি তৈলা ।
 শিমলু গছত মাথা ধাকুৰিবে লৈলা ॥২৫৬॥
 ছাল গৈলা মুণ্ড কাটি তেজ বহি যায় ।
 দুখ পাই পচাঙ্কমে দশৌ দিশে চায় ॥
 শির শম্মা বদতি যে পাচ কথা শুনা ।
 চন্দ্ৰপুৰী পালে গৈয়া কন্যা সুলোচনা ॥২৫৭॥
 যি থানত হেমচন্দ্ৰ তাছে মহা ৰাই ।
 সুলোচনা যি কল্প কৰিলা তৈকে যাই ॥
 ঘোৰাক ৰাখিলা গৈয়া চন্দ্ৰপুৰ নগৰী ।
 স্ত্রী কাচ এৰিয়া পুৰুষৰ বেশ ধৰি ॥২৫৮॥
 পুৰুষৰ বেশ ধৰি পিছিলা কাপোৰ ।
 মাথাত ৰাখিলা পাচে পাট পীতাম্বৰ ॥
 বীৰ কাচে কাচিলেক পুৰুষৰ থান ।

২৫৬ । ৪ ঘ— শিমলু... .. মুণ্ড হানবাক লৈলা ॥

২৫৭ । ৪ ঘ,— সুলোচনা কন্যা গৈয়া পাহাৰা চিত্রপুৰ ।

(চন্দ্ৰপুৰী হব লাগে প্রকৃততে)

২৫৮ ঘ, — যি থানত হেমচন্দ্ৰ ৰাজা অস্থপায় ।
 তাহান নগৰ অতি দে'খতে উত্তম ।
 ঘোৰাক ৰাখিলা নিয়া চিত্রপুৰী দেশে ।
 স্ত্রী ৰূপ এৰি তৈলা পুৰুষৰ বেশ ॥

ৰাজ্যৰ দ্বাৰত গৈয়া ভৈলা দৰিজন ॥২৫৯॥
 ছুৱৰী পুছিল সিহঁত স্বৰূপ বচন ।
 কৈব পৰা কৈক যাস কিবা প্ৰয়োজন ।
 দ্বাৰীক বোলন্ত কন্যা স্বৰূপ বচন ।
 হুৱ কৰি বোলে মোৰ বীৰবল নাম ॥২৬০॥
 চিত্ৰপুৰী নগৰত ত্ৰিবিৰূপ ৰাই ।
 মাধৱ বিৰূপ নামে আছে মোৰ ভাই ।
 বত্ৰিশ লক্ষণে ভৈলা মাধৱ বিৰূপ ।
 ত্ৰিভুবনে নাট কন্যা ভাহাৰ যে সম ॥২৬১॥
 কন্যা নাপায় মাধৱ বিৰূপ মোৰ ভাই ।
 চাবিয়ো দিশত কন্যা নাপাইলা চাই ॥
 ভাতৃৰ সন্তাপ মই সহিতে নপাবি ।
 দেশে দেশে ফুৰো মই তাক বিচাৰি ॥২৬২॥
 এহি কথা ৰাজ্যত কহিব নিষ্ট কৰি ।
 তাত তান ৰাজ্যে আছে কিবা দিয়োক বিচাৰি ॥
 তেতিয়া গৈলা দ্বাৰী নৃপতিৰ আগে ।
 সেই কথা ৰাজ্যত কহিলা বৰ বেগে ॥২৬৩॥
 চিত্ৰপুৰী নগৰত ত্ৰিবিৰূপ ৰাই ।
 মাধৱ বিৰূপ নামে তাহান জনয় ।
 মাধৱ বিৰূপ কন্যা চাহিবাক গৈলা ।
 তাক চাই বীৰবল বিচাৰি আহিলা ॥২৬৪॥

তোমাৰ আগত সই কাই। নিষ্ট কৰি ।
 যেন তেন মতে তাক দিয়োক বিচাৰি ।
 দ্বাৰীৰ আগত ৰাজ্য দিলা সমিধান ।
 বীৰবল কুমাৰক ঐক লাগি আন ॥২৬৫॥
 নৃপতি পুছিলো তুমি শুনা মোৰ বাক ।
 কৈব পৰা আসিলা তুমি কহিয়ো আমাক ।
 মায়াবী কন্যাই বোলে শুনা মোৰ বাক ।
 তমু পাশে আইলো মই ভাৰ্যা চাহিবাক ॥২৬৬॥
 নৃপতি বোলন্ত কীৰবৰ হোৱা তুমি ।
 তাহান বীৰত্ব কথা শুনি আছো আমি ।
 তমু পিতৃ মহাবলী ত্ৰিবিক্রম ৰাই ।
 ত্ৰিভুবনে তাহাক যুজন্তা কেহু নাই ॥২৬৭॥
 মাধৱৰ ভাই তুমি ত্ৰিবিক্রম স্মৃত ।
 জানো মই তোমাৰ যে কৰ্ম্ম অদভূত ।
 এটা কথা কও বাপু তাক শুনিয়োক ।
 আমাৰ ৰাজ্যৰ বাপু এগোটা জন্তুক ॥২৬৮॥

২৬৬. ৩-৪— মায়া বীৰবলে বোলে আমাক যে বাক ।

২৬৭। ২. ৪— তোমাৰ পত্নীৰ বল শুনি আছো আমি ।

২৬৮। ৪
 পুৰিতো নেখনাও জন্তুৰ কথা আ.ছ; অসমীয়া সাহি-
 ত্যৰ চানেকিও প্রকাশিত মাধৱ সুলোচনা কাব্যত গৈ এটাৰ
 উল্লেখ আছে ।

২৬৮। ৩-৪, ৪— এক বাক্য বোলো তুমি তাক শুনিয়োক
 একগোট জন্তু আছে তাক মাৰিয়োক ।

পৰম বলিষ্ঠ তাৰ মেঘনাদ নাম ।
 একে ৰাত্ৰি চুৰ্ণ কৰে সাত্থান গ্ৰাম ।
 সাত্থান গ্ৰাম মাৰি ভুঞ্জ অমুপাম ।
 ৰাত্ৰি ভাগে আহি সিত্তো কৰে হেন কাম ॥২৬৯॥
 অগ্নিৰ ফিৰিজি যেন আত্ৰে এই স্থান ।
 সাত দিবসৰ পশু তাহাৰ যে থান ।
 সাত দিনে মাৰিলেক গ্ৰাম সাত্থান ।
 মেঘনাদ নামে জন্তু পশুৰ দুৰ্জন ॥২৭০॥
 লেখা জোখা নাই মোৰ খালা প্ৰজাগণ ।
 সমুখে তাহাক যুদ্ধ দিবে কাৰ পুত ।
 যদি বীৰবৰ হোৱা ত্ৰিবিৰুত স্মৃত ।
 তাহাক মাৰিয়া কৰ্ম্ম কৰা অদভুত ॥২৭১॥
 তেকেসে বুলিবে পাৰো ত্ৰিবিৰুত স্মৃত ।
 জানিবো তোমাৰ কথা সবে অদভুত ॥
 মনে গুণি বোলে মই কোন কৰ্ম্ম কৰোঁ ।
 স্ত্ৰী জন্ম জন্তু গোট কেন মতে মাৰো ॥২৭২॥
 বীৰবৰ বুলি কৈলো খণ্ডবৰ গৰোঁ ।
 সবে মিছা ভৈলা মোৰ নকৰোহো য়েবে ॥

২৭১। ৪- পৰম সুলোচনা যেন মেঘৰ গৰ্জ্জন
 স্মৃতে নদীৰ কেচো চাহিবে একোজন ।
 লেখা নাই, জোখা নাই খালা কতজন ।
 তাহাক সমুখে বুলিবেক কোন জন ।

২৭২। ৩-৪, ৪- মনে মনে বোলে কন্যা কৰো কোন কৰ্ম্ম ।
 এই বুলি কন্যায়ে শ্বশুৰে ধৰ্ম্মাধৰ্ম্ম ।

স্বপ্নৰ মৰ্যাদাক ৰাখো কেন কৰি ।
 শাস্তি ধৰ্ম্ম আছে যেনে ৰক্ষা কৰা হৰি ॥২৭৩॥
 এহিবুলি হৃদয়ত হৰিক চিন্তিলা ।
 নৃপতিক চাই পাচে বচন বুলিলা ॥
 জন্তু আছে যদি তাক মাৰিবন্তু হৰি ।
 হৰি নামাৰিলে তাক কি কৰিতে পাৰি ॥২৭৪॥
 হৰি যদি মাৰে তাক নকৰিবো ভয় ।
 হৰিসে বুলিব পাৰে কি কহিবো মই ॥
 ছুৰ্জনক দণ্ডিয়া তাহাক মাৰো ধৰি ।
 কৰোক উদ্ধাৰ মোক ঈশ্বৰ মুবাৰি ॥২৭৫॥
 হেমচন্দ্ৰ ৰাজা গুণে স্বৰূপ বচন ।
 কৰস্তা পুৰুষ মাত্ৰ দেব ভগৱান ॥
 হেমচন্দ্ৰ ৰাজা বোলে মনত বিস্ময় ।
 পৰম পণ্ডিত তুমি নৃপতি তনয় ॥২৭৬॥
 যত্ন কৰি দিয়া আত্ম ৰহিবাৰ ঘৰ ।
 বলৰ প্ৰমাণ বোঝোঁ গাৱৰ ঈহাৰ ॥
 গধূলি সময় ভৈলে হৈবা সাৱধান ।
 বীৰ কাচে কাচি সবে ছয়োকে যতন ॥২৭৭॥

২৭৫। ৩-৪, ঘ— ছুৰ্জনক মাৰি তাৰ সাধিবন্ত গতি ।

কৰস্তা পুৰুষ দেৱ চিৰি হৃদয়

২৭৭ ঘ— যত্ন কৰি দিয়া আত্ম ৰহিবাৰ ঘৰ ।

বিজয় নকৰি সবে জায়োক সম্বৰ ।

বলবন্ত পুৰুষৰ বুজো তাৰ মন ।

চাৰিদ্ৰু ভৈলা সবে হৈবা সাবধান ॥

যুদ্ধৰ সম্ভাৰ লৈয়া একে যুথে যাবা ।
 জন্তু গোট যৈতে আছে ইহাক দেখাবা ॥
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী সবেও শুনিয়া হেন বাক ।
 কৃতাজলি কৰি সবে বুলিলা ৰাজ্যক ॥২৭৮॥
 আটাই শুনিলে তাৰ ডৰে ধাতু যায় ।
 কেনমতে দেখাবোহো ওচৰক যাই ॥
 ৰাজা বোলে ওচৰক কোনো নাযাইবা ।
 এহি দিশে আছে বুলি বাট দেখুৱাবা ॥২৭৯॥
 চাৰি দিশে ৰিজি পাৰি থাকিবাহা চাই ।
 জাগিলে মাত্ৰকে সবে আসিবা পলাই ॥
 নৃপতিক চাই বাক্য বোলে সৰ্বলোকে ।
 আসি ধৰিবেক সিতো বিজুলি চমকে ॥২৮০॥
 কোনে পলাইবাক পাৰে কাহাৰ শকতি ।
 কেতিয়কৈ ধৰে আসি তাৰ নাই থিতি ॥
 তথাপি তোমাৰ বচনে চলি যাইবোঁ ।
 অন্তৰৰ পৰা আমি আঙ্গুলি দেখাবো ॥২৮১॥
 হেমচন্দ্ৰ ৰাজা বোলে কিছো দোষ নাই ।
 যেন তেন মতে তাক দিবাহা দেখাই ॥

২৭৭। ঘ — মন্ত্ৰীসকলক ৰাজা দিলন্ত উত্তৰ ।
 বিচিহ্ন কৰিয়া দিয়া বহিৰাৰ ঘৰ ।
 বীৰবল কুমাৰৰ বুকো যতমান ।
 গধূলিকা ভৈলে সবে ছয়ো সান্নিধান ॥

এহি কথা শুনি পাচে পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণ ।
 ঘৰাঘৰি যাই পাচে কৰিলা ভোজন ॥২৮২॥
 ভোজন কৰিয়া পাচে পুত্ৰ পৰিয়ার ।
 গলা গলি কৰি সবে কান্দিলা বিস্তৰ ॥
 যতক আছিল মানে কুটুম্ব বান্ধৱ ।
 গলাগলি কৰিয়া কান্দিলা একে থাৱ ॥২৮৩॥
 চাহিবাক লাগি কতো আসিল তিৰী ছিল ।
 পতুলি ওলাই কৰিলেক গলাগলি ॥
 হিত বাক্য বোলে কতো তাক লৈয়া মনে ।
 মোক লাগি চিন্তা নকৰিবা একো জনে ॥২৮৪॥
 এতিবুলি পিঙ্গিলেক যুদ্ধৰ যে সাজ ।
 ক্ৰন্দন কৰিলা সবে এৰি লাজ কাজ ॥
 যুদ্ধৰ সজ্জাৰ লৈলা যাৰ সেন মতে ।
 বুঝাক কটক লৈলা কোটি লক্ষ শতে ॥২৮৫॥
 নৃপতিক গৈয়া সবে কৰিলা সেৱলি ।
 চক্ষুৰ লোতক পৰয় সব সৰি ॥
 ভাৰ্যা পুত্ৰে বিলাপিয়া কবন্ত ক্ৰন্দন ।
 মায়ী বীৰবৰে পাচে শুণে মনে মন ॥২৮৬॥

-
- ২৮৩।১ পৰিয়ার পৰিয়ার ; থ পুথিত পৰিমাণ আছে ।
 ২৮৪।৩-৪ থ হিত বাক্য কহে কতো তাক লৈয়া যাই ।
 আমাক লাগি সজ্জাৰ যে নকৰিবা নাই ।
 ২৮৪ ৩-৪ ঘ— হিতবাক্য বোলো যবে যাওক ছনাই ।
 মোক লাগি সজ্জাৰ এবিধো বাপ জাই ।
 ২৮৬।৪ ঘ— মায়ী বীৰবল সিটো জাই বীৰ কৰি ।

যুদ্ধক ওলালা সবে হাতে অস্ত্র ধৰি ।
 মনোজয় নামে ঘোৰা তাহাত যে চৰি ॥
 বীৰ কাচে কাচিয়া হাতত শূল লৈলা ।
 হৃদয়ত গ্ৰীকৃষ্ণক চিত্তিবা লৈলা ॥২৮৭॥
 মনোজয় ঘোৰা লৈয়া সবাৰ আগ ভৈলা ।
 ঝুমা ঝুমি কৰি যাই কটক পাইলা ॥
 নিৰ্জন বনত যাই প্ৰবেশি সকলে ।
 মনে মনে গগে সবে জন্তু গোট আইলে ॥২৮৮॥
 নিশ্চয় জানিলো আজি থাইবেক আমাক ।
 চাৰিদণ্ড অস্ত্ৰবত বৈলা সৈন্য থাক ॥
 প্ৰবোধ বচনে বুলিলেক জনে জনে ।
 শুনিয়েক বাৰ তুমি আমাৰ বচনে ॥২৮৯॥
 ত্ৰিভুবনে জন্তুক যুদ্ধস্তা কেহ নাই ।
 আঁঠেক যুঝবা আটাসতে প্ৰাণ যাই ॥
 কনতে যুঝবা তাক দেখোঁতে সংশয় ।
 ওচক যাবক তামাৰ শক্তি নাই ॥২৯০॥
 গোমাক বোলোঁহো বাপু প্ৰস্তাৱৰ বাণী ।
 কৰ শক্তি তেছে তাক মাৰবেক কুনি ॥

২৮৮। ধ— জুমাঝুম কাৰ যাই কটক অকল ।

নিৰ্জন বনক যে পাঠিলেক মহাবল ।

২৮৭। ১০০, ঘ—৫ বোল বাধি । মোক কৃষ্ণ চৰণে ।

এহ বুলি মাধবক চাওঁলন্ত মনে ।

২৮৯। ৩-৪ ঘ— চাৰিদণ্ড অস্ত্ৰবত বৈলা সেনাগণ ।

ভক্ত থাকি কেহো নহায় একোজন ॥

হিত বোল বোলেই বাপু তোমাকেসে চাই
 জন্তক মাৰিবে এৰি যায়োক পলাই ২১১।
 আপুনি জানাহা বাপু হিতাহিত থাক।
 ৰাজ্যৰ বচনে কোনে পাৰে মৰিবাক।
 তুমি যে পলাইলে বাপু সবে ৰক্ষা পায়।
 জন্তক মাৰিলা বুলি আমি কওঁ যাই ২১২।
 মায়াবীয়ে বোলে ইতো কথা মুহি ভাল
 ই কথা শুনিলে ৰাজা মুবুলিব ভাল।
 ক্ষত্ৰীয়ে পলায় যদি সমৰক এৰি।
 সাত পুৰুষ নৰকত থাকিব যে পৰি ২১৩।
 ভকতৰ মিছা কথা জানিবা তেনয়।
 সতীয়ে' অসতী হয় নৰকে পৰয়।
 তাহাক মাৰন্তে যদি মই যাওঁ মৰি।
 তথাপিতো নপলাওঁ সমৰক এৰি ২১৪।
 শুনিলা সকল হেন নিষ্ঠুৰ বচন।
 হেন শুনি সৰ্বলোকে বোলয় বচন।
 হাইবাক নপাৰো আমি তোমাৰ বচনে।
 দক্ষিণ দিগ্ধক লাগি কৰিয়ো গমনে ২১৫।

- ২১১। ১-২, ঘ— তোমাক বোলোহো এক শ্ৰদ্ধাবৰ বাক
 কাৰ সাধ্য আছে বাপু মাৰিবন্ত তাক।
 ২১২। ৩-৪, ঘ— তুমি পলাই গৈলে বাপু আমি ৰক্ষা পাওঁ।
 জন্তক মাৰিলা বুলি একমুখে কওঁ
 ২১৩। ৫ ঘ— সাত পুৰুষ থাকে নৰকত পৰি।

সমদলে কটক ৰহিলা সেহি স্থানে ।
 মায়া বীৰবৰ চলি গৈলা তেতিক্ষণে ॥
 বনৰ মাঝত নিয়া ঘোৰাক ৰাখিলা ।
 কৈত আছে জন্তু গোট কাণ পাতি বৈলা ॥২১৬॥
 ভয়ঙ্কৰ বৃক্ষ আছে বনৰ ভিতৰে ।
 প্ৰৱন্ধে ঘূৰিবে পাৰে চাৰিও পাৰে ॥
 হেনমত বৃক্ষডাল দেখি বিপৰীত ।
 শুতি আছে জন্তু গোট তাঁহাৰ তলত ॥২১৭॥
 নিদ্ৰাতে থাকন্তে জন্তু গাৱে কাকি মাৰে ।
 অগ্নিৰ ফিৰিঙ্গি যেন কাকে কাকে উৰে ॥
 নাকৰ নিখাসে যেন বতাসে কোঁপায় ।
 হস্তী গড় মহিষক বতাহে উৰায় ॥২১৮॥
 তথাহি থাকিয়া কন্যা গুণয় মনত ।
 তুমি নামাৰিলে প্ৰভো মাৰিবো কিমত ॥
 যদি শাস্তি পুণ্য মোৰ আছে মহা ধৰ্ম্ম ।
 আগুনি কৰিবা প্ৰভু ইতো মহা কৰ্ম্ম ॥২১৯॥

২১৬। ৪ ব— কৈত আছে জন্তু গোট চক্ষু মেলি চাইলা ।

২১৭। ৪ ব— শুতি আতি বিপৰীত ।

২১৭। ১-২, ব— ভয়ঙ্কৰ বৃক্ষগোট বনৰ ভিতৰে ।

প্ৰৱন্ধে ঘূৰিতে পাৰে চাৰিও পাৰে ॥

২১৮। ১-২, ব— নিদ্ৰাত থাকন্তে সিটো নিদ্রাসক কাকে ।

অগ্নিৰ ফিৰিঙ্গি যেন কাকে কাকে উৰে ॥

এহি বুলি সুলোচনা হৃদয়ত স্মৰি ।
 অশ্রুবক খেদি গৈলা হাতে অশ্রু ধৰি ॥
 এক হাতে খাণ্ডা লৈলা আক হাতে শেল :
 মাথৰে বোলন্তু কিনো ভকতিৰ বল ॥৩০৩॥
 মোক সাৰ কৰি কথা ভজিলিহি তই ।
 অশ্রুৰে মাৰিয়া খাইবে জানিলো নিশ্চয় ।
 ধন্য ধন্য কন্যা তুমি ভক্তিত সম্পূৰ্ণ ।
 এহি বুলি গৰ্ভত পশিলা নাৰায়ণ ॥৩০১॥
 যেতিয়কণে গৰ্ভত পশিলা নাৰায়ণ ।
 তেতিয়কণে বাঢ়িলেক বল দহগুণ ॥
 শেলৰ প্ৰহাৰ দিলা অশ্রুৰ মুণ্ডে ।
 বজ্ৰপাত ভৈলা যেন পৰ্বত শিখৰে ॥৩০২॥
 শেলৰ প্ৰহাৰে সিটো দুৰ্জয় অশ্রুৰ ।
 জাগি উঠি বসিলেক অক্ষ গৈলা দূৰ ॥
 ছুই গোট চক্ষু যেন মাণিক বতন ।
 ক্ৰোধে বজ্ৰবস্ত্ৰ মাথা কালাস্তক যম ॥৩০৩॥
 মাথা বজ্ৰবস্ত্ৰে অক্ষ বহে বহু দূৰ ।
 ভৰিৰ প্ৰহাৰে পৰ্বত হোন্ত চূৰ ।
 থিয় হৈয়া পৰ্বতত মাৰে খড়ে গুৰি ।
 সাগৰ পৰ্বত সমে লৰে মেক গিৰি ॥৩০৪॥

৩০৪। ২-৪, ৫

চৰণৰ প্ৰহাৰে পৰ্বত হোৱে চূৰ ।

ভৰি আচাৰন্তে পৃথিবীত মাৰে গুৰি ।

সাগৰ পৰ্বত মানে কাম্পে ভবভৰি ॥

বিশ্বয় দেখিয়া কন্যা অনুরব মূৰ্ত্তি ।
 মহাভয়ে কন্যা পাচে ভৈলেক বিচূৰ্ত্তি ॥
 মনত গুণিয়া কন্যা নাপাস্ত উপায় ।
 কথায় বোলন্ত প্রভু হৈবাহা সহায় ॥৩০৫॥
 বোলে প্ৰিয় ভকতক বাধিবা নিশ্চয় ।
 গৰ্ভত থাকিয়া গোসাই ভৈলন্ত সহায় ॥
 নাহি শ্ৰুতি বুদ্ধি সিটো নাই দিন-ৰাতি ।
 কৃষ্ণৰ প্ৰসাদে ভৈলা বিপুল শক্তি ॥৩০৬॥
 কন্যাৰ গৰ্ভত থাকি যুঝে দামোদৰ ।
 আক তাতে মণোজয় ঘোৰাৰ উপৰ ॥
 আক তাতে তীক্ষ্ণতৰ খাণ্ডা ধৰি তাতে ।
 ইন্দ্ৰ যেন বজ্ৰ মাৰে ধবল পৰ্বতে ॥৩০৭॥
 অনুরব গারে দিলা খাণ্ডাৰ প্ৰহাৰ ।
 মেঘ নাদ জন্তু মৰি গৈলা সমদ্বাৰ ॥
 মেঘনাদ জন্তু যদি ভৈলেক নিম্নূল ।
 উঠিল পৃথিবীখন চাৰি যে আঙ্গুল ॥৩০৮॥
 মাৰিলেক জন্তু গোটে ঘোৰ শেল ভেদি ।
 সাগৰ সমান শোণিতৰ বহে নদী ॥

৩০৫. ৪.—

সেহিবেলা হৃদয়ত থাকি যত্নবাই ।

* মনত অনন্ত আশ্রি মিলিল প্ৰলয় ।

বোলে প্ৰভো ভকতক বাধিবে লাগয় ।

গৰ্ভত থাকিয়া প্ৰভু ভৈলন্ত সহায় ।

৩০৭. ২ ৪—

সাক্ষীৰাজ ভৈল কন্যা যুঝে পদাধৰ ।

মাৰিলেক জন্তু গোট পৰম চূৰ্জন ।
 ভেবেসে ধৰণীখান ভৈলা স্প্ৰসৱ ॥৩০২॥
 স্তন্যৈক সৰ্বজন কৃষ্ণ চৰিত্ৰ ।
 কন্যাৰ সহিতে হৰি দেখা কেনে মিত্ৰ ॥
 ঘাৰ ভকতিক তুষ্ট ভৈলা দেৱ হৰি ।
 অশ্লবক মাৰে কন্যা হাতে শেল ধৰি ॥৩০৩॥
 সৰ্বলোকে বোলে জন্তু কন্যায়ে মাৰিলা ।
 ঈশ্বৰে যে মাৰিলেক ফেৰে নেদেখিলা ॥
 পবিল অশ্লব শব্দ ভৈলা গুমাগুমি ।
 পলাইবাক লাগি সৈন্যে কৰে ঝুমাঝুমি ॥৩০৪॥
 কিৰিয়া আসিয়া কন্যা দেখিলা সবাক ।
 নপলাবা বুলিয়া সবাকে দিলা হাক ।
 নপলাই থাকি পাচে লোক নিৰন্তৰে ।
 কি ভৈলা কি ভৈলা বুলি পুছিল সাদৰে ॥৩০৫॥
 মায়া বীৰবৰে বোলে হৰিসে মাৰিলা ।
 মাৰিয়া অশ্লব যমপুৰী চলি গৈলা ॥
 ঘেহি বেলা ভূমি খান লৰিল বিস্তৰ ।
 সেহি বেলা জন্তু মৰি গৈলা যম ঘৰ ॥৩০৬॥
 নপলাবা ভয় আক নাহিকে কাহাৰ ।
 হৰিসে কৰিলা জানা কুশল সবাব ॥

৩০৩। ৩-৪, ৫— যোহ বেলা জন্তু মাৰ গৈলা যমঘৰ ।
 নপলাইবা ভয় আক নাহিক ভাহাৰ ।

হুনিয়োক সৰ্ব্বজন কৰি একমন ।
 অতীষ্ট পুৰণ পদ অমৃত সমান ॥৩১৪॥
 দেখিলা হৰিৰ কেনে অতৰ্ক মহিমা ।
 অভকতে মুবুজয় হৰিৰ মহিমা ।
 স্বধৰ্ম্মত থাকি যদি সঙ্কটে পৰয় ।
 নাহি কোনো ভয় তাক হৰিয়ে ৰাখয় ॥৩১৫॥
 যি থানত গৰ্ব্ব অহঙ্কাৰ যত যত ।
 নিসিজিবে ভক্তি তাঁৰ জানা সেহিমত ॥
 মেঘনাদ জন্তু সম ত্ৰিভুবনে নাই ।
 তিৰীৰ হাতত তাক মাৰাইলা গোসাই ॥৩১৬॥
 হৰিৰ চৰণ মনে কৰিলেক সাৰ ।
 জুনা একো কালে অমঙ্গল নাহি তাৰ ॥
 তাক জানি নবলোক এৰা আন কাম ।
 পাতক ছৰোক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥৩১৭॥

—:×:—

৩১৬. ১-২, ঘ— হিংসা অহংকাৰ গৰ্ব্ব বিজনে নকৰে
 হৰিৰ প্ৰসাধে সিটো সংসাৰভ ভবে ।

মাধব-সুলোচনা কাব্য

—ঝুমুৰী—

সুলোচনা বৰ নাৰী ।

জন্তুক আসিলা মাৰি ॥

নাৰায়ণ নৰোত্তম ।

আপুনি তৈলন্তু যম ॥৩১৮॥

শুনিয়োক সৰ্বজন ।

হুথ নকৰিবা মন ॥

নকৰা কিঞ্চিতো ডৰ ।

গৈলা জন্তু যম ঘৰ ॥৩১৯॥

আসা সবে চলি যাওঁ ।

আনন্দে জন্তুক চাওঁ ॥

মায়া বীৰবলে কৈলা ।

সৰাৰে আনন্দ তৈলা ॥৩২০॥

জটিল আজিসে ভয় ।

জন্তু গৈল যমালয় ॥

এহি বুলি বজ্জ তৈলা ।

জন্তুক চাহিবে গৈলা ॥৩২১॥

কতদূৰ গৈয়া পাচে ।

দেখে জন্তু পৰি আছে ॥

যেন অগ্নি জুমাই গৈলা ।

সৰাৰো আনন্দ তৈলা ॥৩২২॥

শুচিল গাৱৰ তত ।
 অগ্নি সম ৰূপ যত ॥
 ফুটুকা ফুটুকী গাৱ ।
 জ্যোতি জ্বলে ঠাই ঠাই ॥৩২৩॥
 গহীন পথাৰ যেন ।
 পৰি আছে সেহি ধান ॥
 লাল বীজে বহে নদী ।
 ছৰ ছৰ শব্দ জেদি ॥৩২৪॥
 হস্তী গড় মহিষৰ ।
 মাংস দাস্তে নিবস্তৰ ॥
 বিজালতে ভাসি যায় ।
 গৰু মানুষক খাই ॥৩২৫॥
 ভৰি আছে উদৰত ।
 সীমা সংখ্যা নাই তাত ॥
 কাহাৰ আছয় জীউ ।
 ভিতৰতে ছয়া থিউ ॥৩২৬॥
 নাকৰ কাণৰ দ্বাৰে ।
 ওলাই ওলাই লৰ মাৰে ॥
 হস্তী গড় আছে খাই ।
 থিউ লাঞ্জে ওলাই যায় ॥৩২৭॥

৩২৪ । ১-৪— গহীন পৰ্বত যেন ।

৩২৪ । ১-২, ৪— গহীন গভীৰ গায় ।

দেখি যেন ভয়া নায় ॥

কতো কতো ফিৰি চায় ।
 জানো আক লাগ পাই ॥
 অচেতনে পৰি আছে ॥
 লব্ধোয়ো দেখে পাচে ॥৩২৮॥
 চোৰি প্ৰহৰৰ বাট ।
 পৰি আছে জন্তু গোট ॥
 নিচিনয় নাক কাণ ।
 যেন দেখে ভূমিখান ॥৩২৯॥
 চক্ষুৰ উপমা যেন ।
 তাহাক কঠিবে কোন ॥
 মায়া বীৰবলে বোলে ।
 শুনিয়োক কৌতূহলে ॥৩৩০॥
 আহা সবে চলি যাওঁ ।
 নৃপতিৰ আগে কওঁ ।
 ৰাজ্যৰ মুহিবে নষ্ট ।
 ৰাজ্যৰ গুচিল কষ্ট ॥৩৩১॥
 সবাবো ভৈলেক ভাল ।
 গুচিলেক যয় কাল ॥
 সবাবো গুচিল শোক ।
 বান্য ভাণ্ড ৰজাঘোৰক ॥৩৩২॥

৩২৯ নং পদৰ পাছতে দুলাবী 'ব' পুথিত অৰ্দ্ধবিকৃত আছে—
 ধবল পৰ্বত যেন ।
 পৰি আছে দুইকাণ ।

শুচিল ভূমিৰ ভাৰ ।
 আনন্দৰ নাহি পাৰ ॥
 হৰি মূৰ্ত্তসন্ন তৈল ।
 জন্ত যম পূৰে গৈল ॥৩৩৩॥
 ঈশ্বৰে কৰিলা ভাল ।
 শুচিল সবাৰে কাল ॥
 সকল যে সৈন্য গণে ।
 প্ৰণমিলা জনে জনে ॥৩৩৪॥
 মুখ্য পাত্ৰ যত আছে ।
 সবাকো বুলিলা পাচে ॥
 স্তনা পাত্ৰ গণ যত ।
 গুণা সবে হৃদয়ত ॥৩৩৫॥
 জন্ত গৈলা যমঘৰে ।
 নেদেখিলা গৃহী নৰে ॥
 আন স্থানে জন্ত নাই ।
 আক কেহু দেখা নাই ॥৩৩৬॥
 সাজি বান্ধি লৈয়া যাওঁ ।
 ৰাজ্যৰ আগত দেওঁ ॥
 স্তনিয়োক সৰ্বজন ।
 কৃষ্ণত আপয়ো মন ॥৩৩৭॥
 বিষয়ত এৰা আশ ।
 কৃষ্ণ বিনে সৰ্বান শ ॥
 এৰিয়েক আন কাম ।
 বোলা সবে ৰাম ৰাম ॥৩৩৮॥

৩৩৬।৩-৪, ৭- আৰু সম জন্ত নাই ।

আক কেহো দেখা নাই ।

— পদ —

খিব খৰ্খা বদতি শুনিয়ো অতপৰে ।
 জন্তক আনিবে প্ৰতি তৈলা কাচ পাৰে ॥
 মুখ্য মুখী বলী আৰু সেনাগণ যত ।
 প্ৰমত্ত হস্তীৰ বল যাহাৰ গাৱত ॥৩৩২॥
 কাহাৰো গাৱত আছে দুই হস্তীৰ বল ।
 কেহ দুই তিনি চাৰি পাঞ্চৰ যে বল ॥
 মুখ্য মুখ্য বলী 'আৰু কোটি লক্ষ চাৰি ।
 সবে বলী সাজি বান্ধি ধৰিলা আৱৰি ॥৩৩৩॥
 জন্তক ধৰিলা যাই পিপৰাৰ প্ৰাই ।
 চতুৰ্ভিতি আৱৰি ধৰিলা ঠাই ঠাই ॥
 মক জীউ কৰি একেলগে বল দিলা ।
 দাজিবে নপাৰি কেহে' পচত ধৰিলা ॥৩৩৪॥
 লক্ষ লক্ষ কোটি কোটি হাজাৰ যতোক ।
 সবে মিলি ধৰি বল দিলেক তাহাক ॥
 যেন ভেন কৰি তাক নিলা কিছোমান ।
 নিবাক নপাৰি পেলালেক সেই খান ॥৩৩৫॥

৩৩২-৪-ঘ— জন্তক আৱৰি সাজি বান্ধিলা সন্তবে ॥

৩৩৪-৫২।ঘ-মৰো জীও কৰি একবাৰ বল দিলা ।

আচোক দাজিবে জাৰিবাক নপাৰিলা ॥

নগবীয়া সেনাগণ আছিলেক স্তম্ভ,

দাজিবে নপাৰে যেন হেমন্ত পৰ্বত ॥

জন্তুক পেলাই সবে কৰে বাদ্য ধ্বনি ।
 বাদ্যৰ শব্দ যেন ভূমিকম্প জিনি ॥
 বাদ্যক বজায় তাৰ নাহি আদি অন্ত ।
 হাজাৰে হাজাৰে কোটি লক্ষ অপৰ্য্যন্ত ॥৩৪৩॥
 সৈন্যৰ নাহিকে অন্ত লেখা দিবো কত ।
 বাজনীয় লোক সব কোটি অসংখ্যাত ।
 বজাবয় বাদ্য সবে ভূমিখান ছানি ।
 চৈধ্যয় ভুবনে শুনিলেক বাদ্য ধ্বনি ॥৩৪৪॥
 এহিমতে বাদ্য সব বাজাইলা সম্প্রতি ।
 নগৰে শুনিলা হেমচন্দ্র মহামতি ॥
 সিংহাসন হস্তে ৰাজা উঠি লৰ দিলা ।
 ডাক দি মাতিয়া বোলে অকাৰ্য্য মিলিলা ॥৩৪৫॥
 জন্তুক মাৰিবেক চলি গৈলা মহাবল ।
 নপাইলা মাৰিবেক ভৈলা অমঙ্গল ॥
 অস্ত্র শস্ত্র ধৰি সান্নিধ্যানে থাকি চাই ।
 আসিবেক জন্তু খেদি জ'নিলো নিশ্চয় ॥৩৪৬॥
 বীৰবল গৈলা খেদি মাৰিবাক প্রতি ।
 তাহাৰ অৱস্থা জানো ভৈলা কোন গতি ॥
 হৰ হৰ শব্দ শুনি চৌভিত্তি নগৰে ।
 আন কিছো নাই সেই আটাস জন্তুৰে ॥৩৪৭॥
 আহা সবে এক মুখ হৈয়া থাকো চাই ।
 ওচৰ চাপিলে সিতো আসিবো পলাই ।
 এহি বুলি সান্নিধ্যানে আছিলেক চাই
 আসে অস্ত্ৰে বুলি কাণ পাতিয়া উনাই ॥৩৪৮॥

জুম পাতি সৈন্য গণ আছে এক সাৰি ।
 থিতাতে মুক্তনি মাত কঁপে হাত ভৰি ॥
 বুলিলা নৃপতি পাচে সবাকৈ উপেক্ষি ।
 মেঘনাদ নামে জন্তু মহাবল দেখি ॥৩৪৯॥
 ভাহাক মাৰিয়া জানো সৈন্যৰ আন্দোল ।
 একে। বার্তা নাপাই ককহু ছলমুল ॥
 এহি বুলি ছুই দূত আনাইলা মাতি ।
 আশ্বাস কৰিয়া বুলিলেক নৰপতি ॥৩৫০॥
 প্ৰবোধিবে নপাৰো বাপু আপুনাৰ মন ॥
 যদি দয়া আছে ভেঙ্গে যোৱা দুইজন ॥
 কিবা জন্তু সহিতে সৈন্যৰ বধ দন্দ ।
 ইহাৰ নিৰ্ণয় মুৰজিলো ভাল মন্দ ॥৩৫১॥
 ভাৰসা আহয় যদি ধাৱা চাৰিবাক ।
 নগৈলে নোৱাৰো বাপু দণ্ডি কৰিবাক ॥
 ডিহী ছলি সহিতে যে সসৈন্যে সকল ।
 ঘাইবে পাৰাহা যদি সবাৰো কুশল ॥৩৫২॥

৩৪৯।১-৪, ৫—অপেক্ষিয়া সৈন্যগণ আছে এক পাতি ।

সপোনত দেখি বেন ঐশ্বৰ্য্য গজুতি ॥

কিবা দোষণাহা ৩৪ পাচে বীৰবল ।

ভাক মাৰি কিবা জানো সৈন্যৰ আন্দোল

৩৫০।১, ৫— আশ্বাস কৰিয়া..... ॥

৩৫১।৪, ৫— সন্তৰ কৰিয়া দুজি জসা হান্ধল ॥

সিদ্ধকেতু খালক্ষজ দুই সেনাপতি ।
 উঠিয়া রাজ্যক ছয়ো কৰিলা প্রণতি ॥
 মৰো জীউ কৰি আমি চাহিবাক যাওঁ ।
 যদি তবু ত্রীমুখৰ আজ্ঞা কিছু পাওঁ ॥৩৫৩॥
 হেমচন্দ্র রাজা বোলে আপোনাৰ মন ।
 আশীৰ্বাদ দিলো চলি যোৱা এতিকণ ।
 এহি কাৰ্য্য কৰা যদি তোৰা দুই জনে ।
 নমৰোহো মানে যেকেন পাসৰো মনে ॥৩৫৪॥
 এহি বাক্য বুলি হেমচন্দ্র নৰেখৰ ।
 অলঙ্কাৰে মণ্ডিলেক দুইৰো কলৈৱৰ ।
 বাঁচাক আনিবে পাৰা যি কৰিবো পাচে ।
 তোৰা দুইকো ঘিৰা দিবো মোৰ মনে আছে ॥৩৫৫॥
 এহি বুলি দুই দূত দিলেক পঠাই ।
 যেই সেই কপে বাপু চাই আসা যাই ॥
 রাজ্যক অশুৰে যদি কৰয় বিঘাত ।
 শীঘ্ৰ বেগে আসি ছয়ো কহিবা আমাড ॥৩৫৬॥
 রাজ্যক প্রণাম কৰি ছয়ো মহাবলী ।
 জন্তুক চাহিবে লাগি খায়ে গৈলা চলি ।
 চুপ চাপ কৰি যাই দেখিলেক পাচে ।
 মৰা জন্তু গোট সৈন্যগণে বেঢ়ি আছে ॥৩৫৭॥
 অন্তৰিছে সৈন্যগণ প্রহৰৰ বাট ।
 মধ্যত আছয় দেখে মৰা জন্তু গোট ॥

উভতিয়া ছয়ো দূত দিলেক লৱৰ ।
 নিমিষেকে ছয়ো যাই পাইলেক নগৰ ॥৩৫৮॥
 শীঘ্ৰ বেগে আহি বাৰ্তা জনালা ৰাজাত ।
 জন্তু খেদি আহে বুলি ৰাজা ভয় ভীত ।
 ৰাজাৰ লগত সৈন্যগণ যত আছে ।
 সবেও দিলেক লৰ নৃপতিৰ কাছে ॥৩৫৯॥
 হেন দেখি শালধ্বজ সিদ্ধ কেতু পাশ ।
 নপলাবা বুলি ছয়ো পাৰন্ত আটাস ।
 আসম্ভাৰ কথাত কেহু নাপাতয় কাণ ।
 চাৰি দণ্ডৰ পন্থ গৈলা এৰি নিজ স্থান ॥৩৬০॥
 তথাত ৰহিলা থৈয়া থিৰ কৰি মন ।
 লৱৰীয়া আহে দেখে বাৰ হুই জন ।
 নপলাব বোলে হেন শুনলেক বাক ।
 নপলাই থাকিলেক সবে সেনা বাক ॥৩৬১॥
 এতকতে হুই দূতে খোদ লাগ পলা ।
 নৃপাতৰ আগে গৈয়া সেহি কথা কৈলা ।
 ৰাজক প্ৰণামি ছয়ো বুলিলেক বাণা ।
 কাণ পাতি থাকা কহে যুদ্ধৰ কাহিনী ॥৩৬২॥
 উজাহ নাপায় ছয়ো লৱৰৰ চোটে ।
 হাপ হাপ কৰিয়া নাসিকাৰ বয়ু দুটে ।
 কতো কহে থৰ বাক্য কতো ভৈব রত ।
 নতু শূনা শুভ তুমি জন্তুৰ বৃত্তান্ত ॥৩৬৩॥

৩৫৯।- ঘ— লৱাৰ আসয় দেখি ৰাজা • বৈৰব ।

জন্তু খেদি আসে বুলি দিলেক লৱক ।

৩৬০।- ঘ— মাণ্যধ্বজ সিদ্ধপাণ

৩৬৩ নং পদ ঘ পুথিত নাই ।

আমি ছুয়ো তম্বু বাক্যে গলো লবালবি ।
 প্রত্যক্ষে দেখিলো* জন্তু গোট আছে মৰি ॥
 ফিৰিয়া আসিলো আহি কহিবাক মনে ।
 ভীত ছয়া তোৰা সব পলাল কি কাৰণে ॥৩৬৪॥
 আনন্দিত ছয়া ৰাজা সেহি কথা শুনি ।
 দশন প্রকাশি হেন বুলিলেক বাণী ॥
 জন্তুক মাৰিলা যদি কহিয়ো প্রমাণ ।
 কহিয়োক জন্তু গোট শুনো কেনে ধান ॥৩৬৫॥
 দুই দূতে কহে ৰাজা শুনে কাণ কাণ পাতি ।
 শৰীৰ প্রকাশে যেন চালানিৰ বাটি ॥
 সাজি বান্ধি নগৰক আনিবাক চাইলা ।
 দাজ্জিবে নপাৰি তাক বাটতে এৰিলা ॥৩৬৬॥
 জোৰীসবে হেন যদি নলইবা নিষ্ট বাক ।
 আমাৰ লগত গৈলে পাবো দেখাইবাক ॥
 হেন শুনি নগৰৰ যত নাৰী নৰ ।
 সৰাৰ মনত তৈলা আনন্দ অপাৰ ॥৩৬৭॥
 সকল সমাজে বোলে সাধু বীৰবল ।
 মাৰিলা জন্তুক তৈলা সৰাৰ কুখল ॥

৩৬৪.১, ৭ - প্রত্যক্ষে দেখিলা যাই জন্তু আছে মৰি.....

৩৬৬।২, ৭ চালানিৰ বাতি - খুৱাওবি তোলোতে চালানিত মোৱা চাকি
 ৭ ঐশীপৰ বাতি

৩৬৬।১-২, ৭- ছুয়ো কহিলেক বৰ বড় কাৰ আতি ।
 শৰীৰ প্রকাশে যেন শূৰ্য্যৰ জ্যোতি ।

ধন্য ধন্য ত্ৰিবিৰূপ নৃপতিৰ জুত ।
 তোমাৰ সমান বীৰ নাহি পৃথিবীত ॥৩৬৮॥
 এহিবুলি প্ৰশংসা কৰয় সৈন্যগণ ।
 চলিল সকল সৈন্য চাহিবাক মন ॥
 কতো দূৰে দেখিলেক সৈন্যৰ আন্দোল ।
 বাদ্য ভাণ্ড বজাই সবে কৰে কৌতূহল ॥৩৬৯॥
 মৰিল দুৰ্গোৰ জন্তু গোট আছে পৰি ।
 আনন্দে আছয় সবে জন্তুক আৱৰি ॥
 মৰা জন্তু গোট দেখে পৰ্বত পৰাই ।
 চালনিৰ বাতি যেন দেখি সৰ্বগাই ॥৩৭০॥
 দেখি হেমচন্দ্ৰ ৰাজা আনন্দিত মন ।
 বোলে ত্ৰিবিৰূপ পুত্ৰ অতি বলবান ॥
 এনয় জন্তুৰ ৰূপ কৈতো দেখা নাই ।
 সাজি ৰাখি গৃহে আক নিবে শক্তি নাই ॥৩৭১॥
 গৃহক লৈয়োক আক সবে সাজি কৰি ।
 ভিৰী ছলি ইহাক চাওক নেত্ৰ ভৰি ॥
 ৰাজাৰ প্ৰচণ্ড বাক্য সবেয়ো শুনিলা ।
 সাজি ৰাখি লৈয়া জন্তু গৃহক আনিলা ॥৩৭২॥
 যতোক আছিল যানে সবে নৰ নাৰী ।
 জন্তুক চাহিবে গৈলা চৌভিতি আৱৰি ॥
 আত অনন্তৰে হেমচন্দ্ৰ মহাৰাজ ।

৩৬৯।৪, ৮— বাদ্যভাণ্ড..... হস্তযন্ত্ৰ ।

৩৭১।৩, ৮— বোলন্ত বিৰূপ ৰাজা প্ৰচণ্ড নন্দন ।

মেলঘৰে বসিলেক পাতিয়া সমাজ ॥৩৭৩॥
 বীৰবল কুমাৰক সাদৰে আনিলা।
 তোমাৰ নিমিত্তে মোৰ ৰাজ্যখান বৈলা ॥
 তুমিসে ৰাখিলা বাপু জন্তু গোট মাৰি।
 ইতো উপকাৰ বাপু সূজো কেন কৰি ॥৩৭৪॥
 মোৰ মনে তোমাক দিবাৰ নাই ধন।
 যত হস্তী ধন জন আক লেখে কোন ॥
 জিজ্ঞাসিছো মোৰ আগে কহা মন্ত্ৰী গণ।
 বীৰবল কুমাৰক কিবা দিবো ধন ॥৩৭৫॥
 মুখা মুখ্য পাত্ৰগণে মনে গুণি চালা।
 দিবাক লাগিয়া ধন বিচাৰি নাপালা ॥
 মৰিবাৰ ৰাজ্যক কৰিলা পৰিত্ৰাণ।
 গুণি চোৱা ইটো ধন তৃণৰ সমান ॥৩৭৬॥
 কৰযোৰে পাত্ৰে পাচে বুলিলা ৰাজাক।
 আপুনি জিজ্ঞাসি যেই লাগে দিয়া তাক ॥
 শুনি হেমচন্দ্ৰ ৰাজা গুলিলেক মনে।
 কাৰ্য্যক চাহিয়া দিবে নুঘুৱায় ধনে ॥৩৭৭॥
 জয়ন্তী কুমাৰী মোৰ সৰ্ব্বাঙ্গে নুন্দৰী।
 এহিসে কাৰ্য্যৰ বঁটা হৈব সৰিবৰি ॥
 ডাহাক দিবেহো বিহা কেঁচা কল কাটি।
 লাভ খীন গ্ৰাম দিবো ভেহে ভাঙ্ক আঁতি ॥৩৭৮॥

৩৭৮/৪, ৫- ভেহে ভাঙ্ক আঁতি ভেহে ভেঙক আঁতিব।

৩৭৮/১, ৪- এহিখাৰ বী যোব ডাহাৰ দিয়াব।

পাত্ৰ সকলক বোলে কিবা চাস আৰ ।
 এহিঙ্গণে কৰিয়োক বিবাহ সম্ভাৰ ।
 উচৰ্গিয়া দিবো যত ধন অৰু দায় ।
 গনিতে নপাৰি তাক্ কহন নযায় ॥৩৭৯॥
 ধন বণহন্তী ঘোৰা আছে যত যত ।
 সবাকৈ উচৰ্গি দিবো তাহান হাতত ।
 পাত্ৰগণে বোলে ইভো কথা স্বৰূপত ।
 আমাক ভাবিলা সিভো ঘোৰ আপদত ॥৩৮০॥
 ইসৰ দক্ষিণা আৰু দিবাক উচিত ।
 ভিষী হলি সকলে ইহাৰ ভৈলো ভৃত্য ।
 এহি বাক্য বোলে তাক্ পাত্ৰ সবে মিলি ।
 কন্যাক প্ৰশংসে সবে ধন্য ধন্য বুলি ॥৩৮১॥
 চাবাচ ৰাজ্যৰ বীৰ্য্যে ভৈলা উৎপত্তি ।
 চাবাঢ় চাবাচ বীৰ বিপুল শকতি ।
 মেঘনাদ অন্তত দেৱতা গৈলা হাৰি ।
 হেন বীৰ একে হানে ছুঠিলেক ফিৰি ॥৩৮২॥
 কুশল কৰিলা ৰাজ্য শুচিল আপদ ।
 ইহাক যে কন্যা দান দিয়োক সম্পদ ॥

- ৩৭৯।৪, ঘ— শুনি গাহি চায়ো ঘোৰ দিবে আন নাই ।
 ৩৮১।১ ২-ঘ, - ভাৰ্যা পুত্ৰে ভৈলো হস্তে অৰ্হবৰ কৃধি ।
 সবেলোকে ধাক্কা নাই ভাব কপ ঘেৰি ।
 ৩৮২।৪ ঘ - হেন.....নাহিবক ফিৰি ।

শুনি হেমচন্দ্ৰ ৰাজা আনন্দ অপাৰ ।
 তেখেনে কৰিলা আনি যজ্ঞৰ সজ্জাৰ ॥৩৮৩॥
 কথা শুনি মূলোচনা গুণে মনে মনে ।
 কন্যা হৈয়া কন্যা বিহা কৰাবোঁহে কেনে ॥
 পুৰুষ বুলিয়া মোত বিহা দেই নাৰী ।
 স্ত্রী বুলি কৈলে মোক ৰাখিবে ভাৰ্যা কৰি ॥৩৮৪॥
 আকে জানি ইহাক যে স্বামী বুলি মানি ।
 বিদ্যাধৰ নৃপতিক এৰিলো কোন গুণি ।
 বিবাহত নৃপতিক কৰিলো অকাৰ্য্য ।
 লজ্জাতে নগৈলো মই আপোনাৰ ৰাজ্য ॥৩৮৫॥
 কিবা মোৰ কথা এবে অকট কুকট ।
 বিধাতা কৰিলা মোক উভয় সঙ্কট ।
 আজি মোক ৰাখিয়োক দৈবকী নন্দন ।
 কন্যা বিহা নেদে যদি পৰিবো বক্ষণ ॥৩৮৬॥
 এহি বুলি গুণি য়েবে মৌন ছয়া আছে ।
 ইৰিৰ প্ৰসাদে য়েবে বৃদ্ধি ভৈলা পাচে ।
 নৃপতিক বোলে শুনিয়োক মহাৰাজ ।
 ৰাজ্যৰ মুহিকে হেন লৰা লৰি কাজ ॥৩৮৭॥

৩৮৫।১-২, ঘ— এহি ৰাজা যদি মোক ৰাখে ভাৰ্যা বুলি ।

বিদ্যাধৰ নৃপতিক এৰিলো কি বুলি ।

৩৮৮ ২, ঘ— জিংশতি বিংশতি ঘৰ ঘূঁটা বান্ধি কৰে ।

৩৮৬।১-২ ঘ— কোনো মোৰ কপালত মিলিল দুৰ্ঘট ।

বিধাতা কৰয় মোৰ উভয় সঙ্কট ।

বিবাহ দিবাক লাগে নৃপতি সবাৰে ।
 ত্ৰিখ বিশ্ব লক্ষ ঘৰ খাৰী বান্ধি কৰে ।
 পুত্ৰ বুলি যদি দয়া আছয় তোমাৰ ।
 কন্যা বিহা দিবা তুমি বৰিষ অস্তৰ ॥৩৮৮॥
 একেখানি কাৰ্য্য মাত্ৰ তাকে কৰা যদি ।
 তেবেসে আমাৰ মনোৰথ হোৱে সিদ্ধি ।
 মাধৱ বিক্ৰম তাক দিয়োক বিচাৰি ।
 তেবেসে সবাক পাইলো জানা নিষ্ট কৰি ॥৩৮৯॥
 হেমচন্দ্ৰ ৰাজা বোলে কথা স্বৰূপত ।
 ভিন্ন বুলি মোক তুমি নলইবা মনত ।
 ইতো ৰাজ্য তাৰ বাপু সকলে তোমাৰ ।
 মোৰ মনে ভিন্ন নাই কৈলো সাৰে সাৰ ॥৩৯০॥
 দুৰাক কটক দিলো হস্তী ঘোৰা ৰথ ।
 সবেও তোমাৰ লগে যাউক যত পথ ।
 সবাবো হৈবাহা বাপু তুমি অধিকাৰী ।
 কটক চলোক কাৰ্য্য সাধা শীঘ্ৰ কৰি ॥৩৯১॥
 ডবু ভাতৃ কিবা থান কিবা কপ গুণ ।
 কাহাৰ গৃহত আছে চিনিবেক কোন ।
 বুজিবলৈ যিমত প্ৰকাৰে পাইবা তাই ।
 তেমন প্ৰকাৰে বাপু চিন্তিও উপায় ॥৩৯২॥

৩৮৮।১-২, ঘ— বৰিষ অস্তৰে বিহা নৃপতি সৰব ।

এতেকে বান্ধিব লাগে গৃহবাসাঘৰ ।

৩৯১।৪, ঘ— কটক পঠায়া কাৰ্য্য কৰা আপুনাৰ ।

মায়া বীৰবলে মাতি উঠিলেক পাচে ।
 একখানি বুদ্ধি জানা মোৰ মনে আছে ।
 যদি তমু ত্ৰীমুখৰ বোল মনে শুদ্ধি ।
 প্ৰকাৰে উপায় এক কৰি চাওঁ বুদ্ধি ॥৩৯৩॥
 একমাত্ৰ কথা মই শুণো মনে মন ।
 কাৰ্য্যৰ কাৰণে কিছু মোক দিয়া ধন ।
 হেমচন্দ্ৰ ৰাজা বোলে যেই লাগে কৰ ।
 যেমন প্ৰকাৰে কাৰ্য্য^০ সিদ্ধি হোৱে তোৰ ॥৩৯৪॥
 হয় হস্তী দাস দাসী সুবৰ্ণ ভাণ্ডাৰ ।
 সবাক দিলোহো কাৰ্য্য সাধা আপোনাৰ ॥
 মায়াবীয়ে বোলে বোল শুনা নৰপতি ।
 তোমাৰ বাঞ্ছিত মই দিলো অনুমতি ॥৩৯৫॥
 দক্ষিণ দিশক লাগি সমদলে যাই ।
 ভিন্ন কৰি একখান নগৰ বান্ধা যাই ॥
 হেন শুনি ৰাজা পাচে দিলা সমিধান ।
 তোক লাগি বাপু মোৰ সুজুবয় ধান ॥৩৯৬॥
 সুবলিবা বাপু মোৰ নসহে পৰাণে ।
 সাধিবা সকল কাৰ্য্য ৰহি এহি ধানে ॥

৩৯৩।৩-৪, ৭- যদি তমু ত্ৰীমুখৰ পাওঁ বল বুদ্ধি ।

০ প্ৰকাৰে উপায় মই কৰিবোঁ সুবুদ্ধি ॥

৩৯৫।৩-৪, ৭- মায়া বীৰবলে বোলে জনিয়ে নুপতি ।

আমাৰ ব্যাক্ত কৰা দিয়ো অজ্ঞপতি ॥

বীৰবলে বোলে পিতৃ নথজ্জিবা মনে ।
 দিয়োক বিদায় মোক কাৰ্য্যৰ কাৰণে ॥৩৯৭॥
 পিতৃ হেন কৰি মই সেবিলো তোমাক ।
 কাৰ্য্য বুজি তুমি ভিন্ন নেদেখিবা মোক ॥
 হেমচন্দ্ৰ ৰাজ্য পাচে বুলিলা বচন ।
 আমিহো ভৈলোহো বাপু তোমাৰ পালন ॥৩৯৮॥
 দিলোহো বিদায় বাপু কৈলো সাৰে সাৰ ।
 তোমাক সপিলো মোৰ যত ৰাজ্য ভাৰ ॥
 কাৰ্য্য সাধি আৰ্হিবাগ বাৰিষা অন্তত ।
 মায়াবীয়ো বোলে পিতৃ কথা স্বৰূপত ॥৩৯৯॥
 দিয়োক মেলানি সেবো তবু চৰণত ।
 যত হস্তী ঘোৰা লোক লৰিল লগত ।
 এহি বুলি বীৰবৰ গৈলা দক্ষিণক ।
 লগত গৈলেক সৈন্য কটক যতেক ॥৪০০॥
 প্ৰভাস তীৰ্থক চলি যেই পথে যায় ।
 চুৰ্জয় নগৰ পাতি বৈলা সেই ঠাই ॥
 অৰণ্যৰ মাঝে মাঝে আছে এক পথ ।
 প্ৰভাসক যাত্ৰী লোক যায় সেই পথ ॥৪০১॥
 মায়াবীয়ো বৈলা পাচে সি থানত থাকি ।
 সাগৰৰ সীমা জুখি পাতিলাস্ত চকী ॥

৪০০ ১-২ দ,— মায়া বীৰবলে বোলে কথা স্বৰূপত ।

ভৈলোহো বিদায় হেবা তবু চৰণত ।

বাতি দিনে সারধানে থাকিবাছা চাই ।
 প্রভাস তীৰ্থক লাগি যাত্ৰীগণ যায় ॥৪০২॥
 চকীত থাকিবা সবে যাবাক নোৱাৰে ।
 লেখাত লেখিয়া ঢালা এঘাৰ হাজাৰে ॥
 পাচে চকীদাৰে যাই ৰাজ্যত জনালা ।
 এঘাৰ হাজাৰ যাত্ৰী চকীত ৰাজিলা ॥৪০৩॥
 হেন শুনি বীৰবল নামে মূলোচনা ।
 যাৰ যেন প্ৰয়োজন পুছিবো আপুনি ॥
 কাকতত লেখি পঠাই দিলা তেজিকণ ।
 সকলে চকীত এহি কথা দিবা জান ॥৪০৪॥
 মল্য শৰ্ম্মা নামে বুজনীয়া আদি কৰি ।
 তাহাতে পুছিলো যাই ভাগ ভাগ কৰি ॥
 কহিয়ে সবামো মনে কিবা প্ৰয়োজন ।
 প্ৰভাস তীৰ্থক লাগি যাস কি কাৰণ ॥৪০৫॥

- ৪০২।৩-৪ ঘ- মায়া বীৰবল পাছে সেই থানে থাকি ।
 বাত্ৰ দিনে ভালমতে পাতিলেক চকী ॥
- ৪০৩। ঘ- প্ৰভাস তীৰ্থক লাগি যাত্ৰীগণ যাই ।
 চকীত ৰাখয় তাতে চকীয়ামানে পাই ॥
 এঘাৰ হেজাৰ যাত্ৰী চকীত পৰিলা ।
 হেন দেখি মূলোচনা মনস্ত গুণিলা ॥
- ৪০৪।১-২, ঘ- একজন পঠাইলেক বুঝাইবে কাৰণ,
 সমস্তে লেখিবা যাৰ যেন প্ৰয়োজন ।
- ৪০৫।১-২ ঘ- বীৰবলে যাক পঠাইলেক অধিকাৰী ।
 সমস্তে পুছিলো সিটো ভাগ ভাগ কৰি ॥

প্রভাসক যাই মাগিবাছা কোন বল ।
 নাভাশিয়া যিতো কার্য্য কহিয়ে সকল ॥
 হেন শুনি কহিলেক সবে যাত্রীগণে ।
 ভাগে ভাগে সবার কহিলা প্রয়োজনে ॥৪০৬॥
 কেহো বোলে মহা দুখী খাইবে নাই অন্ন ।
 তীর্থ দৰশনে যেন হোৱে বহুধন ॥
 কেহো বোলে মোৰ কথা আক কিবা কও ।
 প্রভাসৰ ফলে যেন বহু পুত্র পাও ॥৪০৭॥
 কেহো বোলে 'মোৰ ভাৰ্য্যা নাই নিষ্ট কৰি ।
 প্রভাসৰ ফলে মই পাইবোহো সুন্দরী ॥
 কেহো বোলে শুনা য়েবে স্বকপ বচন ।
 প্রভাসক যাওঁ মই এহি প্রয়োজন ॥৪০৮॥
 দেৱৰ দুগ্গত হাৰ বাঙ্ছিয়া নাপাওঁ ।
 ভক্তিক মাগয়া মই প্রভাসক যাওঁ ॥
 কেহো বোলে আম পাপী পৰম নিম্মল ।
 পাপ এৰাইবাক যাওঁ দেখিয়ে সকল ॥৪০৯॥
 প্রভাসে স্থানিলে সবে হোৱে পাপ ক্ষয় ।
 গোবিন্দত ভক্তি হোৱে মনে হেন লয় ॥

৪০৯।৩-৪ ব— আমি মহা মুগ্ধত পৰম দ্বন্দ্ব ।

৪১০।১-২ ব— পাপ এৰাই পাওঁ যেন অকপদ্বন্দ্ব ।

প্রভাসত স্থানিলে শুচ্য কন্দল ।

হবিত হৈবত ভক্তি প্রভাসৰ ফল ।

সবাকো পুছিলা কথা নিষ্ট নিষ্ট কৰি ।
 জনে জনে কাকত কৰিলা যত্ন কৰি ॥৪১০॥
 নুপতিৰ আগত যে কাকত দিলেক ।
 কাকত চাহিয়া য়েবে সবাক দিলা ডাক ॥
 জাতিয়ে অজাতিয়ে কন্যা একত্ৰ কৰিলা ।
 যাত্ৰী সকলক কন্যা মাতিয়া আনিলা ॥৪১১॥
 যাৰ যেন যেই জাতি তাকে কন্যা দিলা ।
 সবাকো সম্বোধি পাচে স্বাজ্যায়ো বুলিলা ॥
 বাত্ৰী সকলৰ মন সমস্তে পুৰিলা ।
 যাক যেই বস্তু লাগে সেই ছেগে দিলা ॥৪১২॥
 ভক্তি কৰিবাক লাগি যি জন আসিছে ।
 দিলোহো বিদায় থায়ো প্ৰভাসৰ কাছে ॥
 আক সাৱধানে থাকা সবে নিবন্তৰ ।
 পৰিল মাত্ৰকে মোড জনাবা সম্বৰ ॥৪১৩॥
 চকীত পৰিয়া যদি এক জন যায় ।
 সত্যে সত্যে বোলো মই কাটিবো নিশ্চয় ॥
 মায়াবীয়ো বোলে শুনা মোহোৰ বাক্যক ।
 সজাগে থাকিবা সবে যতোক কটক ॥৪১৪॥

৪১১-৪১২ দ— বাত্ৰী সকলক বাজা একত্ৰ কৰিল ।
 সকল বাত্ৰীক পাচে মাতিয়া আনিলা ॥
 যাৰ যেন মন মৰ বাজাত কৰিলা ।
 বাত্ৰী সকলৰ পাছে মহাবল ভৈলা ॥
 সকলো মন্থি বাজা বুলিলা বচন ।
 যাক কিবা বস্তু লাগে দিয়ো এতিয়ন ॥

খিৰ শৰ্ম্মা বদন্তি শুনিয়ো সাৰে সাৰ ।
 মাধৱ বিক্ৰমৰ কথা শুনা আত পৰ ॥
 পুন্ধ্য তলত বসি মাধৱ বিক্ৰম ।
 মকামকি কান্দিলন্তু কৰি মহা মৰ্ম্ম ॥৪১৫॥
 হৰি হৰি কিনো মই অকাৰ্যা কৰিলো ।
 তুৰ্জনে হৰিয়া মোক আতে এৰি থৈল ॥
 বোক স্বামী বৰো বুলি মনে কৰি বজ্জ ।
 কন্যাযো কান্দিলো তুৰ্জনৰ পায়া খজ্জ ॥৪১৬॥
 এহিবুলি মাধৱ বিক্ৰম চুখ মনে ।
 দেশে দেশে ভ্ৰমি ফুৰে কন্যাৰ কাৰণে ॥
 মাধৱ বিক্ৰম গৈয়া চকীত পৰিল ।
 কন্যায়ে বোলন্তু শুনিয়োক চকীয়াল ॥৪১৭॥

৪১৭ খ আৰু গ পুথিত মাধ বিক্ৰমে জনাই বনাই ফুৰি ধোমা ঘ.
 খ মতে মেধস ঋষিৰ আশ্ৰয়ত কিছুদিনৰ কাৰণে থাকে। 'খ' আৰু
 'ঘ' পুথিৰ পাঠ প্ৰায় একে :—

খ) আচন্ত মেধস ঋষি উগ্ৰ তপ কৰি ।
 তথাতে খেঁকিলা বাট ভ্ৰমৰ ভ্ৰমৰি ।
 মেধিয়া মেধসে পাচে দ্বিলা সমিধান ।
 কি কাৰণে ফুৰা বাপু কহিয়ো নন্দন ।
 মাধৱ বিক্ৰমে পাচে জনা মোৰ কথা ।
 কহন নবায় মোৰ যি ভৈল অন্তহা ।
 স্বৰূপত পুচা যদি লাগে কহিবাক ।
 যি ভৈলা আমাৰ কথা শুনা কহো তাক । (আগৰ কাহিনী)
 আৰু যি গৃহক হাইবো কোন লাভে ।
 মেধাক এবিবা এহি অৰণ্যৰ মাথে ॥
 হেন শুনি বুনিবৰে বুলিলেক পাচে ।
 দেহা এবিলাক বাবা প্ৰকাশৰ কাষে ।
 গঙ্গায়ে সাগৰে বৈতে ভৈলেক.....
 —পুথিখন অসম্পূৰ্ণ।

যতনে ৰাখিবা জাক দিয়া বাসা ঘৰ ।
 সিধা ভজা দিয়া তাক ৰাখিবা সত্ৰৰ ॥
 দুনাই খুজিবাক যেন নালাগয় তাৰ ।
 সকল সন্তাৰ দিবা জাত অনন্তৰ ॥৪১৮॥

৪১৬ নং পদ আৰু ৪১৭ নং পদৰ মাজত অন্তৰিক্ত পদ ঘ পুথিত
 পোৱা যায় ।

“ঘ পুথি— মহাদুখে ফুৰে ভৱি ৰাজাৰ নন্দন ।
 মেধসৰ আশ্রমক পাইলা দৰশন ॥
 আছন্ত মেধস ঋষি উগ্র তপ কৰি ।
 তথাতে থেকিল যাই ভ্ৰমৰ ভ্ৰমৰী ॥
 দেখিয়া মেধস ঋষি দিলা সমিধান ।
 *কি কাৰণে কুৰা বাপু কাহাৰ নন্দন ॥
 মাধৱে বিক্ৰমে বোলে শুনা মোৰ কথা ।
 কহন নযায় মোৰ কি ভৈল অৱস্থা ॥
 স্বৰূপে পুচিছা যদি পাৰো কহিবাক ।
 যি ভৈল অৱস্থা মোৰ শুনা কহো তাক ॥
 ত্ৰিবিক্ৰম নৃপতিৰ পুত্ৰ অনুপাম ।
 মাধৱ বিক্ৰম জাৰা আমাৰেই নাম ॥
 আমি মহা মন্দ মতি মহা পাপ কাৰী ।
 ত্ৰিভুবনে কন্যা মই নপাইলো বিচাৰি ॥
 উদ্ভৱত ভৱিলোছো কুব্জৰ ধানে ।
 জাহাতে নপাইলো কন্যা মোহোৰ সমান ॥

পাছে পূব দেশে মই গৈলো মনজুখে ।
 বসিলো বৃক্ষৰ তলে ছয়া অধোমুখে ॥
 হৰি হৰি কিনো মোৰ অভাগ্য কপাল ।
 তিনিয়ো দিখত কন্যা নপাইলোহো ভাল ।
 পশ্চিমত বকণ সমান পুৰি নাই ।
 সিটো দিশে কন্যা মই নপাইলোহো চাই ॥
 দক্ষিণত যমৰাজ্য সমস্তৰে গিৰি ।
 তাহান ৰাজ্যত কন্যা নপাইলো বিচাৰি ।
 ইন্দ্র নগৰ সিটো অল্পমান ঠাই ।
 অত্মাৱতীপুৰে মই নপাইলোহো চাই ॥
 ফুৰি ফুৰি অত্মাৱতী চাইলো ঘৰে ঘৰে ।
 নপাইলোহো কন্যা মই মোৰ সমসৰে ॥
 এৰিয়া গৈলোহো পাচে অত্মাৱতী পুৰী ।
 পাচে যাই প্ৰবেশিলো যশৱতী পুৰী ॥
 ছেমপদ্ম নৃপতিৰ প্ৰসিদ্ধ নগৰ ।
 ইন্দ্র নগৰ যাব নোহো সমসৰ ॥
 উপায় কৰিয়া তাক চাইলো বৰ জলে ।
 সুলোচনা কন্যাক পাইলোহো মহাবদ্ধে ॥
 কন্যায়ে বুলিলা মোক স্বৰূপ বচনে ।
 বিবাহক লাগি মোৰ আছে আঠ দিনে ॥
 মনোজয় খোটকত আসিবাৰা চৰি ।
 সেহি সময়ত মোক তুমি বিবা হৰি ॥

পচান্ধম ঢাকৰক আনিলো লগত ।
 মই পাপী নিজা গৈলো সেহি সময়ত ॥
 বৃক্ষৰ তলত মোক নিজাত এৰিলা ।
 ঘোৰাত চৰিয়া কন্যা পচান্ধমে নিলা ॥
 পিতৃৰ আগত কৰি আছে অঙ্গীকাৰ ।
 কন্যাক নানিলে মই নাসিবোহো ঘৰ ॥
 আৰো যাই গৃহে মই কৈবো কোন লাজে ।
 দেহাক এৰিবে মই অৰণ্যৰ মাজে ॥
 হেন শূনি মুনবৰে বুলিলন্ত পাছে ।
 দেহা এৰিবাক যাঁহা প্ৰভাসৰ কাছে ॥
 এৰিলো বিদায় বুলি উঠিলা সাদৰি ।
 অৰণ্যৰ মাজে চলি যাই শীত্ৰ কৰি ॥
 চকিয়ালে পাই চক্কি লৈয়া গৈলা ধৰি ।
 চকিত পুছিল পাছে স্বৰূপ সাদৰি ॥
 প্ৰভাসক যাঁহা তুমি কিবা প্ৰয়োজন ।
 নাভাগিয়া কুমাৰে কহিলা নিষ্ট কৰি ।
 কাকত কৰয়া পাছে নিলা অভ্যন্তৰি ।
 সুলোচনা কন্যায়ে জানিলা অল্পপাম ।
 প্ৰথমে লেখিলা ত্ৰিবিধৰ নাম ॥
 তান পুত্ৰ মাধৱ বিক্ৰম মহা বজ্জে ।
 কন্যা চাহিবাক গৈলা পচান্ধম সঙ্গে ॥
 অন্যায় কৰিলা মোক ছুটে পচান্ধম ।
 কন্যা হৰি নিয়া মোৰ ভৈল কাল যম ॥
 হেন শূনি ৰাজা পাচে বুলিলা সন্তৰে ।
 বভনে ৰাখিবা তাক দিয়া বাসা ঘৰে ॥

এহিমতে আছে তিন দিন মান তাত ।
 বিদ্যাধৰ ৰাজ্য যাই পৰিল চকীত ॥
 সবাক বুলিলা পাচে প্ৰবোধ বচন ।
 সাদৰে ৰাখিবা তাক কৰিয়া যতন ॥৪১৯॥
 এহিমতে তিনি দিন আছে বাট চাই ।
 এতেকতে পচাক্ষয় মিলিলেক যাই ॥
 চকীত পুছিলা য়েৰে স্বৰূপ বচন ।
 প্ৰভাসক যাস তই কিবা প্ৰয়োজন ॥৪২০॥

৪১৯ নং পদৰ দ্বিতীয় চৰণৰ পাছতে আৰু ৪২০ নং পদৰ আগত
 ভলৰ বৰ্ণনাটো "ঘ" পুথিত পোৱা যায় :—

ভাহাক পুচিলা পাচে চকিয়াল গণে ।
 প্ৰভাসক যাহা কুমি কিবা প্ৰয়োজনে ।
 নৃপতি বোলন্ত কথা শুনিয়ো আমাৰ ।
 সৌবল দেশৰ আমি ৰাজ্য বিদ্যাধৰ ॥১॥
 হেম পদ্ম নৃপতিৰ ঝিউ স্মলোচনা ।
 ভাক বিহা কৰাইবাক গৈলো এক দিনা ।
 বিহান্ত বসিয়া পাচে আনন্দিত মনে ।
 বিবাহৰ পৰা কন্যা হৰি নিলে কোনে ॥২॥
 কন্যা হকৰাই মই লাভ ভৈলো বৰ ।
 কিবি আৰ পুনৰপি নপৰিযো ঘৰ ।
 প্ৰভাসক যাওঁ মই এহিমে কাৰণে ।
 আৰ নাহিকম মোৰ আন প্ৰয়োজন ॥৩॥
 হ কথা ভেতিফণে কাকত কৰিলা ।
 চকিয়ালে ৰাজ্যৰ আগত আনি দিল ।
 স্মলোচনা বোলে মোৰ কাৰ্য্য ভৈল সিদ্ধি ।
 পচাক্ষয় চাকৰক নানিলেক বিধি ॥

পচাক্ৰমে বোলে এক দুষ্টা বেষা নাৰী ।
 পৰম যতনে তাইক আনিলোহো হৰি ॥
 হৰিয়া আনিলো তাইৰ নুবুজিলো মতি ।
 বনে এৰি গৈলা মোক কৰিয়া বিগতি ॥৪২১॥
 প্ৰভাসক স্নানিবাক এহি গুণে যাওঁ ।
 যেন অল্প দিন মধ্য সেই কন্যা পাওঁ ॥
 সেই প্ৰয়োজনে যাওঁ প্ৰভাসৰ কাছে ।
 স্নানবীক পাওঁ যাতে অল্প দিন পাচে ॥৪২২॥
 যদি সেই কন্যা মোত মিলায় আনি বিধি ।
 যি কৰিবো তাইক মোৰ নসহয় হৃদি ।
 জোৰা মাৰা গোৰে তাইৰ নহেবেক ভাল ।
 লাগ্ন পালে জীৱন্ততে ছেলাইবোহো ছাল ॥৪২৩॥
 এহিকথা কাকতত লেখিলা যত্ন কৰি ।
 সুলোচনা পত্ৰ খান চালেক পঢ়ি ॥
 কৰযোৰ কৰি বোলে নৃপতিৰ আগে ।
 ইয়ো খানি পত্ৰ জানা মায়াবীক লাগে ॥৪২৪॥
 সুলোচনা পত্ৰখান চাহিলেক পঢ়ি ।
 বিবাহতে যেন মতে আনিলেক হৰি ॥
 কতদূৰে যোৱাক ৰাখিলা অৰণ্যত
 জল আনিবাক লাগি গৈলা যেন নত ॥৪২৫॥

ঘোৰা লৈয়া তেতিক্ষণে গৈলেক পলাই।
 স্মলোচনা দেখিলেক পত্ৰ খান চাই ॥
 কন্যায়ে গুণস্তু মোৰ কাৰ্য্য ভৈলা সিদ্ধি।
 মোৰ নিজ শত্ৰুক মিলাইলা আনি বিধি ॥৪২৬॥
 কিনো মোৰ শুভক্ষণে আছো ভাগ্য কৰি।
 খুজিবাৰ বস্তু আনি মিলাইলা হৰি ॥
 স্মলোচনা বোলে কাৰ্য্য ভৈলেক সুসাজ।
 থাকিবে নালাগে আসা চকা ফাট দাজ ॥৪২৭॥
 মনে মনে গুণিলস্তু আত অনন্তৰে।
 কতো বেলি পালা যাই মাধবৰ ঘৰে ॥
 এহি মতে স্মলোচনা কাৰ্য্যক সাধিলা।
 চকী ফাট দাজ্জি পাচে নগৰ তুলিলা ॥৪২৮॥
 নগৰ তুলিয়া স্মলোচনা বৰ নাৰী।
 সেই তিনি বন্দিয়াক লৈলা যত্ন কৰি ॥
 চন্দ্ৰপুৰী নগৰৰ হেমচন্দ্ৰ বাই।
 বন্দিয়াক লৈয়া তৈতে প্ৰবেশিলা যাই ॥৪২৯॥
 চৌদৌলত মাধৱক আনিলা প্ৰৱদ্ধে।
 বিদ্যাধৰ ৰাজ্যক আনিলা হস্তী কদ্ধে ॥
 আগে পাচে দুই ডাল ডোল কঙ্কালত।
 পচাক্ষম চাক্ষক আনিলা পাচত ॥৪৩০॥

৪২৭ ৪-গ - চকী-পাট

৪৩০ নং পদ '৪' পূৰ্ণিত নাই।

হেমচন্দ্ৰ ৰাজ্য বসি আছে সিংহাসনে ।
 সুলোচনা কন্যা গৈয়া নমিলা চৰণে ॥
 মুখে বস্ত্ৰ দিয়া কন্যা আবৰিলা পাচে ।
 কহিবে লাগিলা কন্যা ছয়া একে সাচে ॥৪৩১॥
 পুৰুষ বুলি কহিছো তোমাৰ আগত ।
 হুহিকে পুৰুষ জানা মই স্বৰূপত ॥
 স্ত্ৰীবেশ এৰি কৈলো পুৰুষৰ কাম ।
 হেমপদ্ম বঁউ মোৰ সুলোচনা নাম ॥৪৩২॥
 সম্বলা দেশৰ এন্তে ৰাজ্য বিদ্যাধৰ ।
 গুৱা পান দিলা নিয়া শত্ৰুৰ ঘৰ ॥
 বিবাহক লাগি খাস্তি দিলা বৰ চাই ।
 ত্ৰিবিধৰ নৃপতিৰ প্ৰথম তনয় ৪৩৩॥

৪৩১ নং আৰু ৪৩২ পদৰ মাজত তলৰ বৰ্ণনা যি পুৰিষ্ঠ পোত বায় :

“সমস্ত লোকত পাছে এহি কথা কৈলা ।
 মাধৱ বিক্ৰম যোক হৰি নিবে আইল ॥
 মালিনীৰ ঘৰে পাছে লুকাই থাকিলা ।
 ফুলৰ পাহীত পাছে অঙ্গৰ লেখিলা ॥
 নাজানিয়া মালিনীয়ে যোক মালা দিলা ।
 অঙ্গৰ লেখিয়া দিলে পত্ৰৰ উত্তৰ ।
 দাস্তে ভূপ ধৰি পাছে কবিলো কাতৰ ।
 ভাত পাছে পচাম্বে বিতাহৰ পৰা ।
 কিম্বদন্তে হৰিলা যোক দুৰ্জ্জন চাকৰে ।
 বজনী প্ৰভাতে পাছে হাতৰ এবাই ।
 ভৈৰৱ পৰা অস্তবিয়া আসিলো পলাই ॥

৪৩৩২—সবলা = সৌৰভ (ঘ)

চাৰিয়ো দিশত কন্যা নাপাইলা চাই ।
 বিচাৰি ফুৰন্তে তেহে আমাক যে পাই ॥
 এখনি গোচৰ কৰো পাৱত তোমাৰ ।
 এহি জন বিদ্যাধৰ সম্বলা দেশৰ ॥৪৩৪॥
 তোমাৰ দুহিতা যেবে জয়ন্তী কুমাৰী ।
 বিদ্যাধৰ ৰাজ্যক দিয়োক ভাৰ্যা কৰি ॥
 বিদ্যাধৰ নৃপতিক জয়ন্তীক দিলা ।
 পচান্ধম চাকৰক মাতিয়া আনিলা ॥৪৩৫॥
 মাতিয়া আনিয়া পাচে একো মুসুখিলা ।
 মাজত আনিয়া এক বৃক্ষক পুতিলা ॥
 তাতে বান্ধি জীৱন্ততে ছেলাইলেক ছাল ।
 স্মমুৰাইলা ভূত্যৰ এহুৱা দণ্ড ভাল ॥৪৩৬॥

৪৩৪।৩৫-৬.—ৰাজা বোলে ইটো কথা নবায় প্ৰমাণ ।

নাৰী বুলি তোমাক আনিবে কোনজন ।
 পুৰুষ বুলিয়া জানে সকলে জগতে ।
 মেঘনাদ অন্তক যে বধিলা সাপাতে ॥
 হেন শুনি স্মলোচনা শুণিলা মনত ।
 আমাক ওচাই দেখাইলেক স্বনগোট ॥
 ওচাইলা বসন ভৈল শৰীৰ উদাস ।
 দেখিয়া সবাবে ভৈল শৰীৰ ভবাস ।
 বিদ্যাধৰ ৰাজ্যক পাচে জয়ন্তীক দিলা ।
 পচান্ধম চাকৰক মাতিয়া আনিলা ॥

হেমচন্দ্র নৃপতিক ৰাজ্য ভাৰ দিলা ।
 মাধব বিক্ৰম সমে চিত্ৰপুৰী গৈলা ।
 সমাজত বসি আছে ত্ৰিবিক্ৰম ৰাই ।
 কন্যা সমে মাধৱ থে পশিলন্ত ৰাই ৪৩৭।
 শুলোচনা কন্যাৰ শুলোচন মুখ দেখি ।
 কতো বেলি থাকি সবে মেলিলেক আঁখি ।
 শুলোচনা কন্যাক যে প্ৰশংসা কৰিলা ।
 ত্ৰিবিক্ৰম ৰাজা পাচে আনন্দিত ভৈলা ৪৩৮।
 মাধবক চাই পাচে বচন বুলিলা ।
 যত ৰাজা পাট ৰাজা পুত্ৰক সজ্জিলা ।
 হাত তালি দিয়া ৰাজা তুলিলেক হাসি ।
 আজি ধৰি হেৰা বাপু হৈলোহো বিদেশী ৪৩৯।
 এহি বুলি তাত পাচে আনন্দিত মন ।
 ৰাজ সমাজত এৰি দিলা সিংহাসন ।
 পিতৃক প্ৰণাম কৰি মাধব কুমাৰ ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে আমি পাইলো ৰাজ্যভাৰ ৪৪০।
 অভ্যস্তৰে গৈয়া ত্ৰিবিক্ৰম মহা ৰাই ।
 হুৰি মন্দিৰত বসি বৈলা তপসাই ।
 নাহি চিন্তা চৰ্চা একো আনন্দৰ পুৰী ।
 ত্ৰিবিক্ৰম ৰাজা গৈলা বিদেশক ফুৰি ৪৪১।
 যুধিষ্ঠিৰ ৰাজাক যে কহে শিৱ অৰ্ঘ্য ।
 প্ৰভাস তীৰ্থৰ দেখা অন্তৰ্ক মহিমা ।

স্নানিবাক মনে যিতো জনে চলি যায় ।
 লেখা জোখা নাই তাৰ পুণ্য যত পায় ।৪৫২।
 ভক্তি ভাৱে গৈলে তাত পায় ফল গতি ।
 হৰি বিমুখৰ নাই কল্যান সম্প্ৰতি ॥
 ধৰ্ম্ম যুধিষ্ঠিৰে কহে এৰা আন কাম ।
 পাতক ছাৰোক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥৪৫৩॥

“৬’ পৃথিভ ৫৮ নং পাত নাই, শেষৰ ৫৯ নং পাতত এই ‘খনি
 কথা পোৱা যায় ।

“৫ আঘোন, দ্বিতীয়া তিথি, ববিবাব, অতীষ্ট পুৰাণৰ পদ সমাপ্ত,
 গ্ৰাম বাধাকুছী । যথাকৃষ্টং তথা লিখিতং লিখকে নাস্তি হুৰণং । তীৰ্থে-
 চাপি বণে ভঙ্গং মুনীনাঞ্চ মন্ত্ৰিলয়ঃ,” শুদ্ধ অন্তত তথা বচাটুটা মোৰ
 কৰ্ম্মৰ পৰমেশ্বৰ । শ্ৰীঅৰ্জুনদেৱৰ পদকমলভূত্যৰ ভূত্য, শ্ৰীবলৰামদেৱৰ
 আজ্ঞায়ে, সমস্ত সত্তৰ চৰণে কিছৰ । শ্ৰীসন্তদেৱৰ চৰণে নৰো ।
 শ্ৰীশুকদেৱৰ চৰণে নৰো ।”

পৰিচিহ্ন

দীন দ্বিজ বা দ্বিজবৰ বিৰচিত কাব্যৰ পাঠ

পাঞ্চালী

মাধৱ-সুলোচনা

ধূৱা—জয় হৰি বোলা মুখে, 'জয় বাম বোলা মুখে ।

ভৱিষ্য সংসাৰ সিদ্ধু যাওঁ মহা মুখে ॥

মাধৱে শুনিলা চন্দ্ৰকলাৰ বচন ।

বুলিলে লাগিলা পাছে ধিৰ কৰি মন ॥

কেনমতে সুলোচনা দৰশন পাইবো ।

সাগৰৰ পাৰ ছই কেনমতে যাইবোঁ ॥

কোন চিন ধৰি কন্যা চিনিবোহোঁ যাই ।

কহিয়ো সুলক্ষী মোড ইসৰ উপাই ॥

চন্দ্ৰকলা বোলে শুনা কথা যুৱবাজ ।

উপায় কবিলে তমু সিজিবেক কাজ ॥

বাম অঙ্গে আছে কৃষ্ণ ভিল এক গোট ।

স্বৰ্ণপৰ্বতে যেন অঙ্কনৰ ফোট ॥

সেহি চিনে চিনিবাহা কন্যা সুলোচনা ।

অতি কৃপৱতী সৰ্ব গাত্ৰ সুলক্ষণা ॥

আহয় গন্ধনা নামে ভাহান মাকিনী ।
 তাইব অমুগ্রহে তুমি কন্যা পারা চিনি ॥
 আছে এক ঘোড়া উচৈঃশ্রবা হস্তে জাত ।
 ভদ্রশ্রবা নামে ঘোড়া তোমার খালত ॥
 সেহি ঘোড়া চৰি হৈবা সাগরব পার ।
 কথা শুনি আনন্দ মিলিল মাধরব ॥
 সৈন্য সব লৈয়া নিজ নগরে আসিলা ।
 স্নান করি চল্লকলা গৃহক চলিলা ॥
 ঘবে আসি মাধরব বিয়াকুল মন ।
 আপোনার ঘোড়া খালে কবিলা গমন ॥
 সুলোচনা মাধরব এহি ইতিহাস ।
 পদবন্ধে দ্বিজববে কবিলা প্রকাশ ॥

ধৃত্তা—সদায়ে বদন বোলা হবি কৃষ্ণ নাম ॥

লভিবা সুফল মনকাম ॥

কবষোবে মাধরে বোলন্ত ঘোটকক ।
 কোনে নিবা পাবা মোক সাগর পারক ॥
 শুনিয়া ঘোটক সব অন্যো অন্যো চাই ।
 কেরে কিছু জুবলিলা বৈলা ঘাস খাই ॥
 সুলক্ষণ এক ঘোড়া কুৎসিত শরীর ।
 মাধরক বচন বুজিলা ধীবে ধীবে ॥
 তোমাক নিবাক পাবে সাগরব পার ।

শুন! যুবরাজ কহেঁ। দুখ আপোনাৰ ॥
 স্বপ্নত নেদেখোঁ কেন যত ধান মাস ।
 দিনে বাত্ৰি পাওঁ এক মুঠি ছেৰা ঘাস ॥
 জোৰা দিয়া জবী সব আমাৰ গাবত ।
 যত দুখ পাওঁ মই ভোমাৰ খালত ॥
 নহয়ে ভ্ৰমণ জানা প্ৰতিপাল বিনি ।
 ঘৃত তৈল কাঠ বিনে নজ্বলে অগনি ॥
 নানা অলঙ্কাৰ পিন্ধে জানো ঘোড়া চয় ।
 কাঠৰ কুকুৰ কিবা সিংহ সম হয় ॥
 এক ক্ষণে পৃথিবীক পাৰোঁহে ভূমিতে ।
 শুনিয়া মাথৰে পাছে লাগিলা বুলিতে ॥
 মোৰ পিতা কবিলে যতেক ভয় দোষ ।
 ক্ষমিয়ো সকলে তাপ এব অসন্তোষ ॥
 যদি লোকে তাপ দেই উত্তম জনত ।
 নথাকন্ত চিবকাল সাধুৰ হৃদিত ॥
 অগনি তাপত যদি তপ্ত হৱে জল ।
 অগনি বিয়োগে শীত্বে হৱয় শীতল ॥
 যদি কৃষ্ণ দেহা ততো আছে শুণ গণ ।
 দীপৰ অগনি যেন দহে মহাবন ॥
 এহি জ্বলি ঘোটকক নমি যুবরাজ ।
 আপুনি ঘোটক নিয়া কবিলন্ত সাজ ॥
 শুভকণে ঘোটকক চৰিলা কুমাৰ ।

প্রচেষ্টে দাসক লৈল ঘোড়ার উপর ॥

মহাবেগে পাইলা সাগরৰ পাৰ ।

ষিচাৰি পাইলন্ত পাচে মালিনীৰ ঘৰ ॥

মালিনীক বোলয় গুৰে স্তন্যিয়োক আই ।

এক নিশা অভিধিক মোক দিয়া ঠাই ॥

মালিনী সাদৰে নিলা আপোনাৰ ঘৰ ।

মাথৰে বকিলা নিশা কয় দ্বিজবৰ ॥

ধৃত্তা— ভাই বাম বোলা নবে, বদন ভৰিয়া ভাই,

বাম বোলা নবে ॥

প্রভাত কালত উঠিলন্ত মহাভাগ ।

সাবধেষ কথা কৈলা মালিনীৰ আগ ॥

মালিনী কহিলা আজি অধিবাস হৈব ।

কালি কন্যা বিয়া কৰি বিদ্যাধৰে নিব ॥

স্তন্যিয়া মাধৱ বৰ মিলিলাহা ত্রাস ।

হাঁ আই কি কৰিলেঁ ভৈলেঁ সৰ্বনাশ ॥

যাক লাগি বহুবৰ্গ ছাৰিলেঁ সকল ।

যত যত কৈলেঁ ভৈলা সকল বিফল ॥

ভথাপি শ্রমত সিদ্ধি কহে সৰ্বলোক ।

শ্রমত নিসিজে যদি এড়ি দিবেঁ শোক ॥

এহি বলি কুসুমৰ মালাকে গাঠিলা ।

পুষ্পৰ পত্ৰত সৰ্ব্ব কাৰ্য্যক লেখিলা ॥

বিক্রম বাজাৰ পুত্ৰ যথোদা মাধৱ ।

চন্দ্রকলা কৈলা মোত তযু গুণ সর ॥
 শুনি তযু কপ গুণ ভৈলোঁ বিমোহিত ।
 সাগর তবিয়া আইলোঁ ঘোটকে সহিত ॥
 ভজিয়ে কামিনী মোক পলিলো অধন ।
 মইসে জানিছেঁ তযু কপ গুণ গণ ॥
 কমলাব যন্ত গুণ ভ্রমবে জানয় ।
 নজানয় তাক জানা ভেক সমস্তয় ॥
 আকৃষ্টি সহিতে পাঞে সেহি মালাধান ।
 মালিনীৰ হাতে দিলা মাধব সুজান ॥
 মালিনী বিস্ময় কৰি সেহি মালা নিলা ।
 কন্যাব আগত দিয়া ভয়ে অস্তবিল ॥
 পুষ্পৰ পত্ৰত কন্যা দেখিলা অক্ষর ।
 পঢ়ি মালিনীত কথা পুছে নিবস্তব ॥
 মালিনী কহিলা মাধব কপ গুণ ।
 দ্বিজববে বচিলা পাঞ্চালী সবে শুণ ॥

ধূরা—ভবতবণ হেতু জীবাম নাম,

সকল নিগমে এহি সাব ॥

শুনিয়া বিস্ময় ভৈলা কন্যা সুলোচনা ।
 পত্ৰৰ চিঠিত পূৰ্ণ লেখি বিচক্ষণা ॥
 যুবকাজ ! ভোম্বাৰ লিখন মই পাইলোঁ ।
 তযু কপ গুণ শুনি মনেবে ভজিলোঁ ॥
 কিন্তু মোৰ আজি হৈব শুভ অধিবাস ।

বিবাহ মিলিব কালি কার্য্য ভৈল্য নাশ
 ত্রিবিক্রম নৃপতিৰ পুত্র বিদ্যাধৰ ।
 তাতে মোক পিতৃ দিয়া চাই আছে বৰ ।
 বিবাহ সভাত মই বৰৰ আগত ।
 প্রদক্ষিণ কৰিয়া ভাজিৰো বামহাত ॥
 যি জনে উৰ্দ্ধক নিবে মোৰ হাতে ধৰি ।
 সিহনে মোহোৰ পতি কৈলোঁ নিষ্ঠকৰি ॥
 ইসব কথা ক কন্যা লেখিলা মালাত ।
 বিনয় কৰিয়া দিলা মালিনীৰ হাত ॥
 যান্ত্রীও লেখা দিলা মাধৱৰ হাত ।
 কুমাৰে পঢ়িলা পত্ৰ সাক্ষাত ॥
 পত্ৰ চায়া মাধৱৰ উল্লাসিত মন ।
 পূৰ্ণ পত্ৰ লেখি দিলা এহি বিচক্ষণ ॥
 তোমাৰ সম্মত প্রিয়া মোহৰ সম্মত ।
 তোমাক ভাজিয়া নিবে থাকি আকাশত ॥
 তোমাক লাগিয়া মই ভবিলোঁ সাগৰ ।
 ছাবিলোঁহেঁ নিজ দেশ জ্ঞাতি নিবন্তৰ ॥
 মালিনীয়ে পূৰ্ণ পত্ৰ দিলা কন্যা আগে ।
 পত্ৰ চায়া কন্যা কথা কহে অনুবাগে ॥
 শুনিয়ো মালিনী মোৰ মনৰ হাতাস ।
 নদেখি ভজিলোঁ বৰ কৰি অজিষ্ঠাস ॥
 কেমন সুন্দৰ বৰ দেখিবো নয়নে ।

ଭଜେ ଝେବେ ଆମି ଯଦି ଭାଲ ଦେଖେ ଯନେ ॥

ମାଲିନୀ ବୋଲଇ ଆଇ ଆମା ମୋର ସବ ।

ସ୍ନାନ କବିସାବ ଛଲେ ଚଳା ସବୋବ ॥

ସୁନି ଶୁଲୋଚନା ମାଲିନୀର ହାତେ ଧରି ।

ମାଲିନୀର ସବେ ପାଶିଲକ୍ଷ୍ମୀ କବି ॥

ଦେଖିଲା ମାଧବ ବାବ ଶୁଭିନ୍ଦ୍ରା ଆହୁୟ ।

କମ ଦେଖି ଶୁଲୋଚନା ଲଭିଲା ବିଷୟ ॥

ନିର୍ବାସିତେ ବାଟି ଯାଉ ନୟନ ତୃପିତି ।

ମନତ କବିଲା ଦିବ ଏହି ମୋର ପାତି ॥

ମାଲିନୀ ବୋଲଇ ବାବ ଶୁଭିନ୍ଦ୍ରା ଆହୁୟ ।

ନିଜାତ ପୁରୁଷ ଜାନା ମୃତ୍ୟୁକ ଅହ୍ୱାନୟ ॥

ନିଜୁର ତୁଲିୟା ମହି ଦେଖାଓ କୁମାର ।

ସବମ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଭଣେ ଦାନ ଦିବବ ॥

ଧୁରା—ହାବ ଧରନ ମୁଖ, ଦେଖା ପ୍ରିୟାବ ମୁଖ ।

ଓଠା ଓଠା ଦେଇ ଯୁଗବାଜ ॥

ବାନା ଶୁନି ମାଲିନୀର ଜାଗିଆ ମାଧବ ବାବ,

ଧୟାତ ବସିଆ ଡିଲା ସାଜ ॥

ଜାଗିଆ ଦୋଷିଆ ପାଛେ କନ୍ୟା ଏକ ବସି ଆଛେ,

ବିଷୟ ଅଛେ ଆଛେ କୁଞ୍ଜତଳ ।

ଏହି ଶୁଲୋଚନା କନ୍ୟା ତ୍ରିଜଗତେ ଜାନେ ଧନ୍ୟ,

ଯନେ ଜାନି ଆନନ୍ଦ ମିଳିଲା ॥

(৮)

মাথয়ে বোলন্ত বাণী শুনিয়ো সজ্জনী ধনী,
কতো ভাগ্যে তোমাক দেখিলেঁ ।

দেখিয়া তোমার মুখ দূর গৈলো মন দুখ.
সুখময় সাগরে মজিলেঁ ॥

বদন দেখন্তে তোষ জীবন জনম মোষ,
সফল ভৈলেক প্রাণ প্রিয়া ।

মোহোক ভজিয়া সুখী হয়েঁ তুমি চন্দ্রমুখী,
মোর প্রাণ বাখিও ভজিয়া ॥

তোমাক কবিবো 'দৃষ্টি বিধাতা কবিয়া সৃষ্টি,
যতেক সুন্দরী সংসাৰত ।

যতেক সুন্দর আন কবি আনি এক থান,
ধৈলা বিধি ভয় শরীৰত ॥

শুনিয়া ছেন সূচনী হাসিয়া বোলয় বাণী
লাজতে বসন ঢাকি মুখ ।

পত্রন্তে লেখিছো আমি তুমিসে আমার স্বামী,
এব প্রভু হৃদয়র দুখ ॥

বিদায় দিয়োক আবে আপোন ঘরক যাইবে,
বিধিয়ে যি কবে ছইবে সেই ।

কুমাবে বোলয় বাণী শুন সুবদনী ধনী,
যাওঁ হেথা বচন লোপাই ॥

আতো থাকো বোলা যাবে অহঙ্কার সিজো ভাবে,
যেই কবা আপোন ইচ্ছাই ।

ভাঙ্ক নমস্কাৰ কৈলা সুলোচনা ঘৰে গৈলা,

দ্বিজববো এহি গীত গাই ॥

ধূৱা—চলিলা আপোন ঘৰে গজেন্দ্র গামিনী হে ॥

সুলোচনা চলি গৈলা আপোনাৰ ঘৰ ।

অনন্তবে সময় মিলিলা বিবাহৰ ॥

ত্রিবিক্রম নৃপতিৰ পুত্র বিদ্যাধৰ ।

কাহি পাৰি আসিলন্ত কাৰ্য্যে বিবাহৰ ॥

শুণকাৰ বাজা পাছে 'পাতিলা উৎসৱ ।

মঙ্গল কবিরে লৈলা দ্বন্দ্ব নাৰীসৱ ।

হেম ঘট ধৰি নাৰীগণে আনে জল ।

কন্যাক কবাইয়া স্নান কৰে স্নমঙ্গল ॥

কন্যাক অনেক বত্ৰে কবিয়া ভূষিত ।

জোকাৰ কবয় কভো কভো গান গীত ॥

উভয় দলৰ মহাশব্দ উঠিলা ।

হস্তী ঘোটকৰ বাৱে শব্দ পুৰিলা ॥

অনেক মঙ্গল বাদ্য বাৱে পৰি চানি ।

কাহাৰ শব্দ কেহো থিতাতে জুগুনি ॥

নটীগণে নৃত্য কৰে নটে গাৱে গীত ।

দ্বিজববে বচিলা পঞ্চালী শ্লোণীত ॥

ধূৱা—তোল বাজে মৃদঙ্গ বাজে, নানান মধুৰ বাত বাজে ভবে ॥

কভো দিব্য বীণা বাৱে কভো শ্লকতিত গাৱে,

কভো কব্ৰ বাৱে কবি লাস ।

কাচিয়া কনাক পাছে আনিলা বব্ব কাছে,
 যেন লক্ষী প্রকাশ্য কবন্তু ॥
 বব্ব প্রদক্ষিণ কবি বাম বাহু তুলি ধরি,
 সুলোচনা বহিলা দড়াই ।
 মাধব স্মৃতিয়া বৈলা প্রচেষ্টে ভাবিবে লৈলা,
 আচোহো সঙ্কট সব পাই ॥
 বিধিয়ে বঞ্চিলে ভোক অভাগি নিদ্রাত থাকি,
 মই আনো 'সেই কন্যা নাই ।
 যদি সেই কন্যা পাওঁ ইহাক এবি যাওঁ,
 দাস ছইতে প্রয়োজন নাই ॥
 অনেক ভারনা কবি প্রচেষ্টে ঘোবাত চবি
 চলি গৈলা পথে আকাশব ।
 কন্যাব বাম হাতে ধরি মনে মহাবজ্র কবি
 তুলি লৈলা ঘোবা উপবত্ত ।
 গৈয়া সিদ্ধু পাৰ পাই কন্যাব বদন চাই,
 বুজিবে লাগিলা মন্দমতি ।
 সাগবব পাৰ আইলোঁ । কল্কি নামে গুবি পাইলোঁ,
 যেন দেখা জ্বলে অস্ত্রাবতী ।
 জানিবা প্রচেষ্টে মই নাহি প্রিয়া সংখ্য,
 বিদ্যাব মাধব ভাই ।
 যোক আজিজন দিয়া প্রাণ বাখা প্রাণ প্রিয়া,
 দ্বিগুণবে পাড়ালী বচয় ।

ধূলা—ভাৱে দেবী সুলোচনা হে ॥

প্ৰচেষ্টক জানি সতী চিন্তে খোক কৰি ।

সমূলি মৰিলে^১ অভাগিনী হৰি হৰি ॥

কৈক যাইবো কি কৰিবো শোকে বুকু ফাটে

হেন সে দাকণ বিধি লেখিলো ললাটে ॥

কৈভ বৈলা পিতৃ-মাতৃ কৈভ বিদ্যাধৰ ।

কৈভ বৈলা প্ৰাণনাথ মাধৱ কুমাৰ ॥

দেখে^১ ধিক ধিক ধিক বিধিৰ ঘটনা ।

ইসৰ ভাবিয়া পাছে বোলে^১ সুলোচনা ॥

বিবাহ কৰিয়ো মোক কৰিয়ো গ্ৰহণ ।

অবিবাহে তুমি মোক নকৰা গ্ৰহণ ॥

এৰিয়োক কাম ভাৱ ৰাখিয়োক মন ।

বিবাহৰ উপহাৰ আনিয়োক এখন ॥

আদৰি কোমল কৰি বুলিলা বচন ।

বুভিভে নৰিলা তাক প্ৰচেষ্ট দুৰ্জ্জন ॥

শুনি প্ৰচেষ্টৰ বৰ বঙ্গ ভৈলা মন ।

কন্যাত খুজিয়া লৈলা হাতৰ ককন ॥

ঘোটকে সহিতে লাভে সুলক্ষীক ধৈলা ।

উপহাৰ আনিবাক সিন্তো চলি গৈলা ॥

কি কৰিবো কৈক যাইবো সুলোচনা ভাবে ।

ই হেন সঙ্কটে মোক কোনে নিস্তাৰিবে ॥

ইহাতে থাকিবে প্ৰতি নেদেখে^১ উচিত ।

ভীৰ্খে গৈয়া মৰোঁ যেনে নোহে সিয়ো হিভ ॥
 বিদ্যাধৰ মাথৰ য়ে প্ৰচেষ্টে দুৰ্জজন ।
 মোৰ গাৱে বধ দিয়া ছাৰিবে জায়ন ॥
 ভিনিয়ো মৰিবে জানো মোহোৰ বিয়োগে ।
 মৰিবাক লাগি গঙ্গা সাগৰৰ যোগে ॥
 এতেকে চলিবোঁ মই সেই ভীৰ্খ প্ৰতি ।
 বিষ্ণুকে ভজিয়া হৈলা কৰিবো ভকতি ।
 হৰি তুষ্ট হৈলে পাইবো স্বামী মাধৱক ।
 অৱশ্যে দেখিবোঁ তৈতে ভিনিয়ো জনক ॥
 এহি বুলি কন্যা ঘোচকত চৰি গৈলা ।
 দ্বিজবৰে সবস পঞ্চালী এহি কৈলা ॥
 গঙ্গা সাগৰৰ যোগে যিতো ভীৰ্খবৰ ।
 তাতে চন্দ্ৰবংশী এক আছে নৰেশ্বৰ ॥
 নামত সুসেন ভাৰ বগৰে চলিলা ।
 পাছে সুলোচনা মনত এহি ভাবিলা ॥
 সহজে যুবতী তাতে বিবাহৰ শেষ ।
 ৰাজ্যৰ আগত কেনে কৰিবো প্ৰবেশ ।
 পাছে ঈশ্বৰজালি মায়া কৰি তেতিয়া ।
 সুন্দৰ পুৰুষ যেন দেখি সৰ্বজন ॥
 সুধৰ্ম্মা সভাত যেন পখিলা জয়ন্ত ৭
 হেন দেখি ৰাজা কথা ভাত পুছিলন্ত ॥
 কেব হস্তে আসি আছা ভূমি কোনজন ।

শূনি প্রণামিয়া পাছে বুজিলা বচন ॥
 রাজার কুমাৰ মই নামে বীরবর ।
 আসি আছে মহাবাজ ভোমার নগর ॥
 প্রবর্তি থাকিবো মই ভোমার দেশত ।
 সকল অশক্ত কর্য্য করিতে শকত ॥
 রাজা বোলে বীরবর বহিয়ো এখন ।
 নাহিকে সংশয় তবু করিবো পোষণ ॥
 রাজার বচনে বহিলন্তু বীরবর ।
 দ্বিজবর বচিলা পাঞ্চালী মনোহর ॥
 বাস মুনি কহন্তু শুনियो মুনিবর ।
 যেন কথা তৈল পাছে আত অনন্তর ।
 তসুেন রাজা সঙ্গে আছে বীরবর ।
 আতি দায়্য্য করি তাক বাখিলা চাকর ॥
 একদিন সেই দেশে বিধিনি মিলিলা ।
 ভীমদাদ নামে এক গণ্ড প্রবেশিল ॥
 পর্বত আকাৰ তাক চাহন নযাই ।
 মাৰে প্রজা সব ধৰি লব্য থাই ॥
 কাকো চেলেকন্তু কাকো খবগে হানই ।
 চৰণে পিসয় কাকো লাজুলে মাৰই ॥
 মহাদাদ কবে হৃদয়ত লাগে ত্রাস ।
 আচোক মাৰিব তাক যাবো কোন পাশ ॥
 তাগে প্রজাগণ কৈতো নাপাত্তন্তু ধিতি ।

মিলিল প্রলয় পলারস্থ চতুর্ভিতি ।
 সবে গৈয়া নৃপতিও কবিতা গোচর ।
 মহাবাজা বাখিয়ে মিলিল অথস্তর ॥
 গণ্ড এক আসি আছে নামে ভীমনাদ ।
 প্রজাসব মাঝে খ্যা কবিতা উচ্ছাদ ॥
 শুনি রাজা মনস্ত বিস্ময় পায় বর ।
 চল বীরবর চলি পাঞ্চিকা সম্বর ॥
 শুনা বীরবর শীঘ্র গণ্ডক মাঝিয়ে ।
 আপদর হস্তে প্রজাগণ উদ্ধাৰিয়ে ॥
 ভাল বুলি বীরববে রাজাক নমিল ।
 হাতে খুল ধরি মহাকোপে চলি গৈলা ॥
 দেখিলস্ত গণ্ডগোট শুভিয়া আহয় ।
 পর্বত আকাষ দেখি তাক লাগে ভয় ॥
 পাছে বীরবর হাতে খুল ভুলি লৈলা ।
 গণ্ডক সমুখি আছে গর্জিবাক লৈলা ॥
 শুনা অবে ভীমনাদ ! গণ্ড ছাচাব ।
 ভেজিয়ে নিদ্রাক ভেব মিলিলস্ত মাঝ ॥
 আপুনি আর্জিয়া পাপ বৃক্ষ যে সকল ।
 কালত ফলিত তৈলে ভুঞ্জি তাব ফল ॥
 যতক মাঝিলি প্রজা তাব নাহি লেখা ।
 সি সব সহিতে যব পুবে হোক দেখা ॥
 শুনি ভীমনাদে নিদ্রা চাৰি ভেজিয়া ।

কুবারন্ত কোপে তুই অকণ নয়ন ॥
 বুলিবে লাগিলা বীৰবধক সমুখি ।
 নকবিবি গব্ব অবে শুন মন্দ বুদ্ধি ॥
 জানিলোহঁ। আজি তোৰ আয়ু ভৈলা ক্ষয় ।
 মোক দেখি কোন প্রাণী জীৱন্তে আছয় ॥
 মোক মাৰিবাৰ তোৰ এতমান সাস ।
 অগ্নিত ফবিত্ত যেন , মৰিবাৰ চাস ॥
 এতেকে বোলন্তে বীৰ হুঙ্কাৰ কৰিলা ।
 গণ্ডক লাগিয়া শক্তি গোটে প্রহাবিলা ॥
 প্রাণ হাবি পৃথিবাত পৰিলন্ত গণ্ড ।
 কম্পিলা ধৰণী ভৈল বদন প্রসন্ন ॥
 গজা সাগৰৰ তীৰে ছাবিলা শবাব ।
 কধিবে লিপিত যেন লিখৰ গিৰিৰ ॥
 গণ্ডক মাৰিয়া বীৰে চলিলা - গৰে ।
 জয় জয় কৰে প্রজাগণ নিবন্তৰে ॥
 পদ্ম পুৰাণৰ ইতিহাস মনোহৰ ।
 শুনা সৰ্বজন দীন গাই দ্বিজবৰ ॥
 বাস নিগদতি শুনা জয় মনি অপাৰ ।
 পথে চলি যাহন্তে দেখিলা দ্বিজবৰ ॥
 বিমান উপৰে এক পুৰুষ সুলভ ।
 গলে তুলসীৰ মালা গায়ে পীতাম্বৰ ॥
 প্রসন্ন বদনে শ্যাম চহুৰ্জ ধৰ ।

বিষ্ণু দূতগণে জৈয়্য যাহাস্ত সাদব ॥
 দ্বিতীয় আদিত্য যেন দেখি আকাশত ।
 নম্রভারে বীৰবৰে তাহাত পুছন্ত ॥
 তুমি কোন কৈবহস্তু আসি আচা কোথা ।
 শুনি ভীমনাদে কহিবাক লৈলা কথা ॥
 পুরুষৰ বেশে তুমি আছাহা সুন্দরী ।
 শুনিয়ো আমার বার্তা কহো নিষ্টে কবি ।
 ধর্মবুদ্ধি নামে আচিলন্ত নরেশ্বর ।
 পৃথিবীত পালিলা চাৰি হাজাৰ বৎসব ॥
 যাগ দান অনেক ঐবিলেঁ পূন্যচয় ।
 কিন্তু এক অকার্য্য কবিলেঁ বব মই ॥
 পাষাণের বাক্যে ত্রাক্ষণত কোপ করি ।
 অন্ন অপরাধে তাহা তুমি আছেঁ হবি ॥
 সেই অপরাধে মোক বিধাতা দণ্ডিলা ।
 সেইক্রমে মোর রাজ্য সম্পত্তি খণ্ডিলা ॥
 রাজ্যভাব গুচিলা শোকেতে দহে মন ।
 কতিপয় দিনে মোর মিলিলা মরণ ॥
 যমদূতে নিয়া চিত্রগুপ্ত জনাইল ।
 চিত্রগুপ্তে মোর কর্ম যমভ জনাইল ॥
 ধর্মবুদ্ধি নামে ইটো নৃপতি আচিলা ।
 কবিলো অনেক ধর্ম প্রজাক পালিলা ॥
 কিছু পাপ আছে আর জনা মহাশয় ।

খল বাক্যে বিপ্রবৃদ্ধি হবিয়া আহয় ॥

ব্রাহ্মণৰ বৃদ্ধি যিটো হুবে দুৰ্বাচাৰ ।

অবশ্যে জানিবা কবিলন্ত বধভাৰ ॥

+ + +

কল্প কোটি শত নব কল্প দিয়া ঠাই ॥

আপুনি বা পৰে দিয়া হবে ব্রহ্মবৃদ্ধি ।

কূলে সমে নৰ্কে পৰে নাহিকে নিষ্কৃতি ॥

পবদত্ত বৃদ্ধি যিটো নৃপতি বাখৰ ।

শতগুণে পুণ্য পাত্ৰ কুহিলো নিশ্চয় ॥

যমৰ বচনে নবকল্প দিলা ঠাই ।

চিৰকাল আছিলো নবকে পড়া খাই ॥

ভোগ উপখনে পণ্ডহুয়া জনমিলে ।

পুণ্য জ্ঞানী সব মাৰি পাপক সকিলে ॥

দৈৱ বশে মোক তুমি মাৰিলাহা সতী ।

হুলাত ভীৰ্ত্ত নৰি লভিলে সঙ্গতি ॥

চলিও নুন্দবী তযু হওঁক কুশল ।

অল্পকালে নিজপতি পাবাহা বিকল ॥

শুনি বীৰবৰে নমিলন্ত ভাষ পাৱ ।

বজ্ৰমনে চৰি গৈলা নৃপতিৰ ঠাৱ ॥

ঐগামি বাজাত কহিলন্ত বীৰবৰ ।

মহাবাজ তযু আজ্ঞা পাৰিলে কিঙ্কৰ ॥

শুনি বাজা প্রশংসিলা বসনে কুহিলা ।

নিজ কন্যা জয়ন্তীক ভাস্তে বিহা দিলা ॥
 গঙ্গা সাগরব অধিকাৰী পাতি থৈলা ।
 সবস পাঞ্চালী এহি দ্বিজবৰে কৈলা ॥

বাস নিগদতি শুনা মহামতি,
 আত অনন্তবে কথা ।

জয়ন্তী সহিতে বীৰবৰে তৈতে,
 কবিল। উপৰ্য্যাস যথা ॥

মাধৱক পতি . পাইবা কৰি নতি,
 ভীৰ্ত্ত পুজিলা হৰি ।

প্রাতসে আগিয়া ভীৰ্ত্ত স্নানিয়া,
 পূজা কৰে ভক্তি কৰি ॥

বাদ্য নৃত্য গীত কৰে নিত নিত,
 কন্তো কৰে উপবাস ।

কন্তো ফলাহাৰ হবিষ্য আহাৰ,
 কৰয় অতি প্ৰয়াস ॥

আক এক কথা কবিলন্ত তথা,
 বীৰবৰে বিচক্ষণ ।

ভৃত্য সব আনি বুলিলন্ত বাণী,
 শুনাহা মোৰ বচন ॥

কন্যা অনুৰাগি এহি ভীৰ্ত্ত লাগি,
 মৰিবে আশে যি জন ।

ভেড়িক্কেণে তাক আম্মাৰ সভাক,

আনিবাহা দৃভগণ ॥

আত্ত অন্তৰে প্রচেষ্টে পাপবে,

বিবাহৰ দ্রব্য লই ।

ঘোটকে সহিতে কন্যাক ভহিতে,

নেদেখিলা তথা গৈই ॥

পৰি পৃথিবীত শোকত মূৰ্ছিত,

কৰিবে লৈলা ক্ৰন্দন ।

মবিলোঁ অভাগি গৈলা কৈক লাগি,

প্রাণ প্রিয়া সুলোচন ॥

পায় একাকিনী কে নিলা কামিনী

পৰম সতী শূন্যবী ।

মোক নাসা দেখি গৈলেক উপাধি,

ঘবে গৈলা ঘোড়া চৰি ॥

কিবা বিদ্যাধৰ আক মাধৱ,

বিয়েগত শোক পাই ।

জানো মহাসতী বভজিয়া পতি,

কৈত বা মবিলা যাই ॥

এছি ভাবি মনে কবিলা ক্ৰন্দনে,

নীৰিবাক কৰি মন ।

চলিলা সত্ৰৰ গঙ্গা সাগৰ,

ভীৰক লাগি হুৰ্জ্জন ॥

(২০)

কবি ভীৰ্শ্ব স্থান হুয়া সারথান.

তুলসী মালা পিন্ধিলা ।

গজ্জাক প্রণামি কুৰি কুণ্ডাঞ্জলি,

প্রচেষ্টে এহি প্রার্থিলা ॥

ভীষ্মৰ জননী শুন। মোৰ বাণী,

প্রাণ ছাষো তযুজলে ।

এহি প্রাণ ছাষি সুলোচনা নাবী

পাওঁ যেন অৰিঁকলে ॥

ভাব এহি বাণী ' দূতগণে শুনি,

ভাক বান্ধি ধৰি নিলা ।

আগত বীৰব জোগাইলা সত্ৰব,

বীৰবৰে আদেখিলা ॥

আক লোহা দিয়া ভালমতে নিয়া,

বন্দীখালে বাধিয়োক ।

পাঞ্চালী সুলক্ষ ভনে দ্বিজবৰ,

সামাজিক শুনিয়োক ॥

— — —

বাস মুনি কহন্তু শুনিয়ো মুনিবৰ

যি বেলাত ভাজিলা কন্যাব স্বয়ম্বৰ ॥

বিস্ময় দেখিয়া প্রজা সব চাহি আছে'

গুণকৰ বাজা কান্দিবাক লৈলা পাছে ॥

দহিযী সাহেবে বাজা ভূমি লুটি পৰি ।

হাঁ সুলোচনা বুলি হিয়ে মুষ্টি হানি ॥
 ত্রিবিক্রম রাজা পাচে আনি বীরগণ ।
 বিচাৰিবে প্ৰতি কবিলেক নিয়োজন ॥
 উভয় দলৰ সৈন্য সব নিচুকিলা ।
 গীত নীত বাদ্য ভাণ্ড সবাকৈ ছাবিলা ॥
 হাহাকাৰ শব্দ উঠিলা সি বেলাত ।
 যেন বজ্জ পৰিলন্তু সৰাৰ মাথাত ॥
 গুণকৰ রাজা অতি শৌকত বিহ্বল ।
 মন্ত্ৰীগণ মাতি আনি পুছিলা বিকল ॥
 কৈক গৈলা সুলোচনা মোৰ প্ৰাণেশ্বৰী ।
 মোৰ পায়ে অগ্নি গৈলা সুন্দৰী ॥
 শুনি মন্ত্ৰীগণে কঠিবাক লৈলা কথা ।
 অদভুত মহাৰাজ দেখিলোহঁত কথা ॥
 অনেক লোকৰ মাখে আছিল দৰাই ।
 মায়া কৰি শুষ্ক কন্যা গৈলা কোন ঠাই ॥
 কভো বোলে লক্ষী আসি শুষ্ক কন্যা ভৈলা ।
 কিবা অপবাধে শুষ্ক গৃহহন্তে গৈলা ॥
 কোন জন বোলে কন্যা মহা কপটতী ।
 মায়াকৰি অন্তৰ্দ্ধান ভৈলা মহাসতী ॥
 অনেৰ বোলে শুষ্ক কন্যা পৰম সুন্দৰী ।
 মোহ ছয়া ইন্দ্রে আসি নিয়া আছে হৰি ॥
 সৰ্ব্বগাৱে যোনি ইন্দ্রে ভাহাক নিভজি ।

কিবি আসিবেক কন্যা তবু ঘবে আজি ॥
 কতো বোলে চন্দ্র সম কন্যার বদন ।
 দীর্ঘ বাহু মেলি বাহু নিলা ভেড়িকণ ॥
 কতো কহে আন কন্যা স্রজিবাক প্রতি ।
 পবন সুন্দরী দেখি নিল প্রজাপতি ॥
 কন্যার লোচন দুই যেহেন কমল ।
 মৃণাল সমান চাক বাহু যে যুগল ॥
 দেখি আতি গজগণে নিলা শুণ্ড মেলি ।
 ভুঞ্জিবাক লাগি নিলা কমলিনী বুলি ॥
 সর্বদিশ জানিলাহা তুমি নবপতি ।
 তোমার দ্রুহিতা জানো হেন কবি মতি ॥
 স্বর্গ নারী সকলর কপে যিনি মই ।
 এহি ভাবি স্বর্গে গৈলা জানা মহাশয় ॥
 অন্যে অন্যে এহি কহিলন্ত মজৌগণ ।
 মহিষী সহিতে রাজা কবর ক্রন্দন ॥
 ধূলি ধূসরিভ ছহাস্তর কলেবর ।
 প্লান কবাই মজৌগণে নিলা অভ্যস্তর ॥
 ত্রিবিক্রম নৃপতির পুত্র বিদ্যাধর ।
 কন্যার আসনে ধরি কান্দিলা বিস্তর ॥
 দুই হাতে আসনক হৃদয়ত ধরি ।
 আতি দীর্ঘ বার কবি কান্দন্ত বাগবি ॥

কৈক গৈলা মোৰ প্ৰাণ প্ৰিয়া,
 মোৰ গাৰে শোক অগ্নি দিয়া,
 কি দোষ ছাবিলা সুলোচনা প্ৰাণেশ্বৰী ।
 তুমি বিনে মই কেনে জীওঁ,
 কৈক যাইবোঁ আবে কি কৰিবোঁ,
 দিয়া দৰ্শন যুখে মন্থহাস কৰি ॥
 কি কৰিবে মোক খনে জনে,
 জীৱন যৌৱন বন্ধুগণে,
 মৰনে সে ধন্য জানোঁ মনে নিষ্ঠ কৰি ।
 হাতে দিয়া মোৰ অষ্ট নিধি,
 কি দোষে দণ্ডিলা হতৰিধি,
 হুঁ হৰি হৰি আছোহো কেনে নমৰি ॥
 মোৰ আগে তুমি আইলা সাজি,
 কোন বধ ভাগি নিলা সাজি,
 প্ৰাণ বাখা মোৰ প্ৰাণ প্ৰিয়া দেখা দিয়া ।
 কৰিলোঁ মনত আতি বজ,
 কৰিলা বিখাতা আশা ভজ,
 হাঁ সুলোচনা কমল নয়নী প্ৰিয়া ॥
 বদন বিধুম স্নেহা দিয়া,
 °ভাপ নিবাবিয়া মোৰ প্ৰিয়া,
 দাকণ অগ্নি বিবহে দহয় হিয়া ।
 যদি মৰি ভোক পাওঁ লাগ,

স্বৰ্গত নকৰো অমুৰাগ,
অৱশ্যে মৰিবো মন্দভাগি তীৰ্থ গৈয়া ॥

— — —

এহি বুলি বিদ্যাধৰ মৰিবাক মম ।
গঙ্গা সাগৰৰ তীৰে কৰিলা গমন ॥
তীৰ্থ স্নান কৰি পাছে সূৰ্য্য অৰ্ঘ দিলা ।
হে গঙ্গা মাতৃ বুলি এহি নিবেদিলা ॥
তোমাৰ জলত মই ছাৰো কলেবৰ ।
স্বলোচনা ভাৰ্যা কিবা পাওঁ জন্মান্তৰ ॥
এতেক শুনিয়া দৃতে ধৰি গলে হাতে ।
সভা মध्ये নিলা বীৰবৰৰ সাক্ষাতে ॥
দেখি বীৰবৰে পাছে হুসি কোন জন ।
কিবা হেতু এহি তীৰ্থে ভেজাহা জীৱন ।
শুনি বিদ্যাধৰে কহিলন্ত পূৰ্ব্বাপৰ ।
ত্ৰিবিৰূপ ৰাজা ৰাজ দয়াৰ কুমাৰ ॥
নাথ মোৰ বিদ্যাধৰ জানা মহাশয় ।
শুণকৰ নামে এক নৃপতি আছয় ॥
তানে কন্যা স্বলোচনা কপৱতী আতি ।
আনন্দে গৈলোহোঁ তাক বিবাহিয়ে প্ৰতি ।
বিবাহ কালত কন্যা ভৈলা অন্তৰ্দ্ধান ।
সহি কন্যা পাইবে প্ৰতি ছাৰো মই প্ৰাণ ॥

শুনি বীৰবৰে বোলে শুনিয়ে কুমাৰ /
 নিশ্চয় জানিলে। আক অজিস্তাসি বৰ ॥
 গন্ধৰ্বৰ কন্যা কিবা চানবী কিল্লবী ।
 কিবা দেবনাৰী নাগ কন্যা বিদ্যাধৰি ॥
 কোনবা মুনিৰ শাপে আইলা জন্ম ধৰি ।
 নিজস্থানে গৈলা তাক পাইবা কেনকৰি ।
 চকোবেও পান কৰে চন্দ্রৰ সুধাক ।
 পান কৰিবাক পাইবে কেনে তাক কাক
 কে দিবাক পাৰে কন্যা কে নিবা পাবয় ।
 পূৰ্বজন্মে সেহি কন্যা তাহাকে লভয় ।
 পুত্ৰৰ নিমিত্তে কন্যা বিবাহ কৰয় ।
 পিণ্ডৰ নিমিত্তে পুত্ৰ পণ্ডিতে কহয় ॥
 কেনে প্রাণ ছাৰ তুমি লাগিয়া ভাৰ্য্যাভ
 পিণ্ড লোপ হৈলে পিতৃগণ হৈব পাত ॥
 পুৰুষৰ অনুৰাগ যি মত ভাৰ্য্যাভ ।
 নাৰীৰ নাহিকে ভেনে প্রীতি পুৰুষত ॥
 কুমুদিনী বিয়োগে ভ্রমবে কান্দে বাতি ।
 চন্দ্র বশ্মি লাগি কুমুদিনী হাসে আতি ।
 গুণবন্ত স্বামীত সন্তোষ নহে বধু ।
 বৰি আগে ভুঞ্জে পিয়ে পদ্মিনীৰ মধু ।
 নাহি বিষ্ণু ভক্তি যাব নাৰীতে সে মন ।
 শোকে, প্রাণ ছাৰে বেহি তিনি বিবস্বন ।

পুত্র ভাৰ্য্যা বহু ধন সকলে জ্বলন্ত ।
 কেবলে মনুষ্য জন্ম জীবন ছলন্ত ॥
 এতেকে কুমার তাই নিবর্তিয়া যানো ।
 গৃহাশ্রম কবি পাৰা পূন্যক আৰ্জিয়ো ॥
 শুনি বিদ্যাধৰে কবিলন্ত মন বিব ।
 গঙ্গা সাগৰৰ ভীৰে বৈশা মহাবীৰ ॥
 পদ্মপুৰাণৰ এহি পুনঃ ইতিহাস ।
 দ্বিজবৰে পদবন্ধে কবিল প্রকাশ ॥
